Алесь Жаўрук

Крывёю сэрца

Алесь Жаўрук. 1930 г.

АЛЕСЬ
ЖАЎРУК

Крывёю сэрца

ВЕРШЫ, ПАЭМЫ,
УСПАМІНЫ ПРА ПАЭТА

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1987

ББК 84Бел7
Ж 39

Укладанне, прадмова
А. ЗАРЫЦКАГА

Ж $\frac{4702120200-032}{М302(05)-87}$ 116—87

ГОЛАС
З ДАЛЁКІХ ДЗЁН ВЯСНЫ

Звыш шасцідзесяці год прамінула з тых дзён, як я пазнаёміўся з вучнем другога ці трэцяга класа рагачоўскай школы Шурам Сінічкіным, якому тады яшчэ ці мала часу трэба было чакаць, каб набыць сваё літаратурнае імя — Алесь Жаўрук. Але і тады ў яго, адзінаццацігадовага хлапчука, пульсавала творчая жылка, адчувалася натуральная цяга да паэтычнага слова. Помню, як я здзівіўся, калі ўпершыню зайшоў да Шуры і ён мне паказаў невялічкі рукапісны часопіс з караценькімі апавяданнямі, вершамі і малюнкамі. Усё гэта напісаў і намаляваў ён сам. Пісаў Шура пра забаўныя выпадкі з сямейнага жыцця, пра сваіх школьных аднакашнікаў.

Ды гэтак складна, радок да радка і ўсё ў рыфму, як у сапраўднага паэта.

Дзяцінства ў Шуры было нялёгкае. Бацькі яго атрымалі ад гарсавета пляц і збіраліся пабудаваць для сям'і дом, каб, нарэшце, развітацца з прыватнай кватэрай, але ў 1922 годзе Шураў бацька, бухгалтар рагачоўскага казначэйства, раптоўна памёр ад тыфу. Маці засталася адна з трыма малымі, а неўзабаве пасля смерці мужа парадзілася і чацвёртае дзіця — трэцяя дачка. І замест пристойнага дома на ўсю сям'ю ўдава на сваю сціплую зарплату акушэркі

здолела паставіць маленечкую хатку, амаль палову якой займала вялізная руская печ. Гэтая печ і карміла, і грэла, і была, асабліва зімой, тым надзейным прытулкам, дзе можна было адпачыць і выспацца.

Хатка стаяла на пагорку, і ранняй вясной, калі яшчэ на дрэвах не было лісця, Шура і я залазілі на гонтавы дах, адкуль віднелася на ўсходзе агромністае разводдзе Дняпра, а на захадзе меншае, але таксама ўражальнае для дзіцячых вачэй — Друці. І мы, тулячыся да коміна, адчувалі сябе такімі слабымі і маленькімі перад гэтымі магутнымі праявамі прыроднай стыхіі. Пазней, у маі, калі зацвіталі сады, а Рагачоў імі славіўся і славіцца, то з нашага назіральнага пункту здавалася, што горад спакваля апускаецца ў беласпенны разліў квецені. Гэта прыдняпроўскае хараство потым адчулася ў шмат якіх радках Жаўрука і нават у самой назве яго лепшай кнігі вершаў «Дняпро выходзіць з берагоў».

Што і казаць, жылося асірацелым Сінічкіным цяжка, але сям'я была дружная, працавітая, а ўдава Елізавета Сцяпанаўна, якая і дагэтуль застаецца для мяне ўзорам мацярынскай самаахвярнасці, рабіла ўсё магчымае і немагчымае, каб паставіць дзяцей на ногі. А час быў нялёгкі — першыя гады пасля вялікіх апусташальных войнаў — першай сусветнай і грамадзянскай. Але дзеці выраслі і, атрымаўшы добрую адукацыю, сталі сумленнымі працаўнікамі: старэйшая дачка Раіса — бухгалтарам, сярэдняя — Ніна — педагогам, малодшая — Галіна — інжынерам, а сын, па ўзросту другі між дзяцей, да таго ж і паэтам.

Я моцна дружыў з Шурам. З чацвёртага класа мы вучыліся разам, сядзелі на адной парце, і рэдка выпадаў такі дзень, калі ён не заходзіў дамоў да мяне альбо я да яго. На маіх вачах ён паволі набіраў моцы як паэт, спрабуючы свае сілы то ў агульнай школьнай насценгазеце, то ў гумарыстычнай газеце «Смех і слёзы», якую мы з ім выдавалі ўдвух і з дазволу педагагічнага савета вывешвалі ў нашым класе. У 1926 годзе, калі мы ўжо вучыліся ў восьмым класе,

Шура Сінічкін пачаў друкаваць свае вершы ў абласной газеце «Магілёўскі селянін» і бабруйскай акруговай газеце «Камуніст», а пазней і ў літаратурным дадатку да яе «Вясне», стаўшы Алесем Жаўруком, самым вядомым з тагачасных рагачоўскіх паэтаў. Помню гарачыя спрэчкі на сходах вялікага літаратурнага гуртка, што арганізаваўся пры другой рагачоўскай школе. Дарэчы, там я пазнаёміўся з вучнем сёмага класа Юльянам Пшырковым. Выглядаў ён рахманым і ціхім падлеткам, голасу свайго ён ніколі не падаваў, тады нават думаць было немагчыма, што Юльян некалі стане вядомым беларускім літаратуразнаўцам, аўтарам многіх даследаванняў, прафесарам, доктарам філалагічных навук.

За свой кароткі век Жаўрук багата вучыўся і працаваў: скончыў Рагачоўскі педтэхнікум, настаўнічаў на Палессі ў славутым саўгасе «Сосны», паспяхова скончыў вучобу ў Маскоўскім інстытуце гісторыі, філасофіі і літаратуры, каб займацца ў аспірантуры пры Акадэміі навук БССР, адкуль яго і прызвалі ў армію. Амаль тры гады ён быў ваенным карэспандэнтам. 23 жніўня 1942 года пад Сталінградам, ратуючы параненую супрацоўніцу армейскай газеты, Алесь Жаўрук сам быў паранены.

Раніцай таго ж трагічнага 23 жніўня ён атрымаў ліст ад жонкі з радаснай весткай аб нараджэнні сына і нават паспеў адказаць ёй: «Ну, дзякую табе, вялікі дзякуй табе за сына. Толькі атрымаў твой ліст, перачытаў яго некалькі разоў. Вось радасць якая, што ўсё абышлося добра. Даражэнькая мая, глядзі беражы цяпер сыночка. Ён мне, як і ты, даражэй за ўсіх на свеце, як бы я хацеў зараз быць разам з вамі, расцалаваць вас!..»

Толькі некалькі кніг паспеў выдаць Жаўрук пры жыцці: «Ручаіны» ў 1936 годзе, а праз два гады — «Дняпро выходзіць з берагоў», у сааўтарстве з Андрэем Ушаковым паэмы для дзяцей «Пра майго таварыша» (1939), «Пра слаўных папанінцаў нашага дзетсада» (1939). Пасмяротна выйшаў у 1950 годзе напісаны разам з А. Ушаковым зборнік дзіцячых вершаў «Пра майго катка», а ў 1960 — невялікая кніж-

ка «Выбранае». Лепшае з таго, што было напісана Жаўруком, і сёння жыве і хвалюе чытачоў.

Паўстае пытанне — як жыве і чым хвалюе? Адказаць на гэта не так лёгка і проста. Асноўныя тэмы паэзіі Жаўрука — дружба, любоў, пафас першых пяцігодак, грамадзянская вайна ў Іспаніі, любасць да бацькоўскага краю, адданасць Радзіме і вера ў нашу перамогу пры нападзе ворага — былі асноўнымі тэмамі і шмат якіх іншых яго паэтаў-сучаснікаў. Але ў першых вершах Жаўрука ёсць тая шчырасць, тая свежасць, той малады, нічым не азмрочаны аптымізм, якія і сёння, нягледзячы на больш чым паўвекавую адлегласць у часе, не даюць радкам паэта прывянуць. Менавіта ў творчасці Жаўрука выразна заявіла пра сябе гэтая адметная рыса тагачаснай паэзіі наогул. Што ж, час быў такі, калі маладосць паэтаў і самой нашай паэзіі супала з маладосцю Краіны Саветаў, калі шмат якія мары і мэты не здаваліся далёкімі і цяжкадасягальнымі. Моцна і арганічна выказаў гэтае адчуванне рускі паэт Мікалай Ушакоў у сваёй першай кнізе вершаў, якая так і называлася «Весна республики». Запомніліся адтуль такія радкі:

Кто смеет говорить о смерти,
Когда в республике — весна!

І ў шмат якіх радках Жаўрука своеасабліва гучыць жыццесцвярджальны матыў. Падаю дзве страфы з яго юнацкага верша, надрукаванага ўпершыню ў бабруйскай «Вясне»:

Можа, з часам завяне бадзёрасць,
І гады лягуць шэрагам плям,
Толькі сёння агністыя зоры
Адзначаюць мой песенны шлях.
. . . .
І звініць непаўторнасцю чыстай
Ў кожным слове юнацкай страфы
І бароў маладая ўрачыстасць,
І сумётаў чарэшневы пыл.

Гэтая вясновая свежасць і бадзёрасць, гэта глыбінная вера ў будучыню і канчатковую перамогу нашай справы адчувалася і тады, калі паэта трывожыла прадчуванне будучых бітваў і сваёй магчымай пагібелі ад варожай кулі:

Няхай мы спаткаемся
З куляй раптоўнай
У першыя тыдні вясны,
Сябры перамогуць
У бойцы ўсё роўна,
І сына ўзгадуюць яны.

Паэтычнае раскрыццё ўнутранага свету чалавека, глыбіня паэтычнага пранікнення ў сутнасць жыцця, цеплыня і пачуццё — вось, напэўна, тое, што перш за ўсё трэба яшчэ, каб надаць вершаваным радкам большую трываласць і паўнакроўнасць. Як добра гэта адчуваеш, калі чытаеш нізку, на маю думку, лепшых вершаў Жаўрука «Рагачоўскі сшытак». Са шчырым замілаваннем раскрывае ў ім паэт цэльны свет самых запаветных чалавечых пачуццяў: тут і сум расставання з бацькоўскім краем, і любоў да яго і да маці, вобраз якой так кранальна вымалёўваецца ў прачулых радках паэта, дзе гаворыцца пра тое, як матуля выпраўляла сына ў дарогу:

Дырэктыў адказных надавала,
Меркаванняў матчыных сваіх
І ва ўсе кішэні напіхала
Вераснёвых яблык залатых.

Як прыпомню я — у свеце белым,
Родная,
Ні свет і ні зара
Шмат дзянькоў сіберных ты сустрэла,
Гора не зыходзіла з двара.

Што ж, ці прыгадала аб мінулым,
Як даўней збіраўся хлопец твой?
Зноў прыкрыла вочы

І ўсплакнула?
Па прывычцы, кажаш, па старой.

З самым дарагім, што ў свеце маю,
Гэтую гарачую слязу
Я глыбока ў сэрцы захаваю,
Праз усе дарогі пранясу.

Паўтараючы гэтыя радкі, я прыгадваю хатку на Мельнічнай вуліцы і сірочае дзяцінства майго друга. Цяжка было яму, але малады паэт здолеў узняцца над нягодамі ўласнага сіроцтва і ў меру сваіх здольнасцей чыстым і свежым голасам уславіць вясну нашай краіны. А яшчэ ў маёй свядомасці вобраз Жаўрука непарыўна спалучаецца з лёсам мужнага паэта-воіна, які паў пад Сталінградам. Вось, мяркую я, тыя крыніцы, якія жывяць радкі паэта, робячы іх павабнымі і патрэбнымі і сёння.

У 1975 годзе мне давялося пабываць у Валгаградзе. Асабліва запомнілася паездка па Волзе на невялікім цеплаходзе. Мы, удзельнікі ўсесаюзнай нарады работнікаў выдавецтваў, кнігагандлю і пісьменніцкіх арганізацый, праплылі на ім паўз увесь гэты вялікі горад ад пачатку Волга-Дона і да плаціны Волжскай ГЭС. Любуючыся шыракагрудай мірнай ракой і адноўленым горадам, які ўрачыста праплываў перад нашымі вачамі, я раптам успомніў свайго друга. Вось недзе тут, падумаў я, на высокіх прыбярэжных схілах Шуру параніла, і яго асцярожна неслі да Волгі, на баржу, дзе размяшчаўся плывучы шпіталь. А можа, Шура і загінуў якраз тут, дзе зараз плыве наш цеплаходзік? Можа, менавіта тут разбамбілі гітлераўскія лётчыкі плывучы шпіталь і дабілі майго параненага сябра? Што для іх, нелюдзей, чырвоныя крыжы — знакі міласэрнасці і чалавечнасці? І ад гэтых думак і ад жаласных крыкаў чаек, якія неадступна ляцелі ўслед за нашым суднам, мне стала да гаркаты сумна.

Праз некалькі год, прыгадваючы гэту паездку па Волзе, я напісаў невялікі верш «Волжская чайка», прысвечаны Жаўруку. Падаю гэты верш цалкам:

БЫСТРА ЦЕПЛАХОД НА ПРЫВОЛЛЕ НЯСЕ,
ДУША МАЯ ПРОСТРАНІ РАДА.
І ВОСЬ, ЗАСТУПАЮЧЫ ДАЛЬ ПАКРЫСЕ,
КВАРТАЛЫ ЎСТАЮЦЬ ВАЛГАГРАДА.

ЗЯЛЁНАЯ ХВАЛЯ СА СВЕТЛАЙ КАЙМОЙ
ЗА БОРТАМ ГУЛЛІВА ПЛЮСКОЧА.
САМОТНАЯ ЧАЙКА ЛЯЦІЦЬ ЗА КАРМОЙ,
РАЗВІТВАЦЦА З НАМІ НЕ ХОЧА.

І ЯК НОВЫ КАДР НА ШЫРОКІ ЭКРАН,—
КАБ СЭРЦУ ПРАСТОРНЕЙ І ВОКУ,—
НА СІНЬ НЕБАКРАЮ МАМАЕЎ КУРГАН
УЖО НАПЛЫВАЕ ЗДАЛЁКУ.

ПРА БІТВЫ І СТЭП, ВОЛГА, МНЕ РАСКАЖЫ,
ДЗЕ НАШЫ БАЙЦЫ ПАХАВАНЫ.
ТУТ НЕДЗЕ Ў САЛДАЦКАЙ МАГІЛЕ ЛЯЖЫЦЬ
ЗЯМЛЯК МОЙ, ТАВАРЫШ АДДАНЫ.

МЫ РАЗАМ КАЛІСЬ НАД ВЯСНОВЫМ ДНЯПРОМ
ЮНАЦКУЮ ПЕСЦІЛІ ПЕСНЮ.
ЯНА ТРАПЯТКІМ НАС КРАНАЛА КРЫЛОМ,
БЫВАЛА, ПРЫ ЎЗЛЕЦЕ, АЛЕСЮ.

І ЧАЙКА ТРАПЕЧА, ТРЫВОЖНА ТРЫМЦІЦЬ,
НЯМА ЁЙ, КРЫЛАТАЙ, СПАКОЮ.
А МО ГЭТА, ДРУЖА, ЛЯЦІЦЬ І ЛЯЦІЦЬ
ДУША ТВАЯ СЛЕДАМ ЗА МНОЮ?

АЛЯКСЕЙ ЗАРЫЦКІ

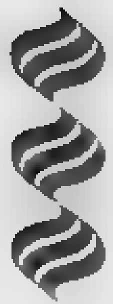

ДНЯПРО ВЫХОДЗІЦЬ З БЕРАГОЎ

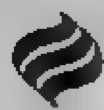

* * *

Гаварылі, часамі увосень
Завінаюцца сцежкі у сум,
І юнацкія свежыя крозы
Маладую губляюць красу,

І што сэрца у цемрадзі стыне,
І цішэе слоў песенных цок,
Як каханне чарнявай дзяўчыны,
Як сяброўства кудравых хлапцоў.

Толькі я, мо таму, што прысады
Адмаячылі золатам ліп,
Калышу ў сэрцы ціхую радасць
Ў адцвітанні вячэрняй зямлі.

Можа, з часам завяне бадзёрасць
І гады лягуць шэрагам плям,
Толькі сёння агністыя зоры
Адзначаюць мой песенны шлях.

І калі непакорныя ветры
Распляскаюць ў раздоллях свой смех,
Загараюцца вочы прыветней
Надыходзячай белай зіме.

І звініць непаўторнасцю чыстай
Ў кожным слове юнацкай страфы
І бароў маладая ўрачыстасць
І сумётаў чарэшневы пыл.

1929 г.

ЧАРНАМОРСКІ ЗАПЕЎ

Зноўку ўзмах Чарнамор'я у твары нам,
І наш курс на батумскі рэйд,
Дзе грамады стаяць велізарныя
Параходаў з далёкіх марэй.

Ў спрэчках з ветрам ды штормамі бурнымі
Паўз Стамбул, праз туманны Басфор
Прывялі іх суровыя штурманы
У савецкі прыветлівы порт.

Зноўку кранам забрызгацца пенаю,
Хісткім трапам рыпець на ляту,
Покуль грузіцца нафта адменная,
Чарнасліў і батумскі тытун.

І наўсцяж адвячоркамі зыркімі
Нам, салёным ад штормаў і вахт,
Палка братацца з іх бесказыркамі
Ды агнёвыя песні спяваць.

Каб далёка з бунтарскімі остамі
Ў край, дзе глушыць прасторы імгла,
Наша праўда, жывая і простая,
Наша песня да сэрцаў дайшла.

1932—1934 гг.

ПАЧАТАК ДНЯ

Як лепшая песня з тваіх і маіх,
Задумны равеснік мой,
Ў юнацкіх грымотах, у цёплых дажджах
Ідзе малады красавік.

Такіх ты не бачыў яшчэ у жыцці,
Такіх ты, бадай, не сніў,
Як гэтае ранне, што новы дзень
Сабой адчыняе нам.

Каго застае на світанку гудок
У вэрхалах пухкіх сноў,
Таму, як сляпому, не дадзена знаць
Гульні прыгажэйшых фарб.

Той у дзесяць з паловай, працёршы вачэй
Санлівасць, выходзіць на двор,
На сонца высокае шчурыцца ён
І кажа: «Вясна!» Небарак.

Яму ні драздоў на світанні пачуць,
Ні грукату дружных машын,
Ні ў ранішняй стыні на зрубах дамоў
Пярэклічку першых сякер.

А нас без вясны, і світальных гудкоў,
І сонечных ручаін,
А нас без калон, без птушыных сямей,
Бадай, не прыдумаць інакш.

Крамянай прахладаю водарных сноў
Шчэ поўны з начы прасцяг,
А самы задорны і малады
Распахівае гараж.

І дружна на штурмы дрымотных іржышч
Ў такі невыказны час
Крамнёвай чаканкі дванаццаць хлапцоў
Выводзяць дванаццаць машын.

Такі брыгадзір наш, стары франтавік,
Нам кажа: «Глядзі, камсамол,
Вось так на світанні ў сапраўдны бой
Сапраўдныя танкі плывуць».

Ён трактар бярэ,
                    і праходзіць сам,
І хлопцам паказвае клас.
Хлапцы націскаюць, потым глядзяць,
І клас яго на вышыні.

Тады яны зноўку бяруцца не ў жарт,
І сочаць яшчэ пільней,
І кажуць рудому барадачу:
«Да поўдня нам тэрмін дай!»

У ранішніх высях праносіцца спеў
Залівістых жаўрукоў.
І пульхнай паводкай ўстае ралля
За нашай калонай услед.

І пахі бензіну і палыноў
Зліваюцца ў тонкі букет,
І пахі бензіну ў наступны міг
Мацнейшыя за палын.

Сама перамога тым часам ўстае
Прад намі,
                    як ліст прад травой,
І радасць не хоча струменіць цішэй
Вады і ніжэй травы.

Яна, нястрымная, поўніць працяг
Паводкай імклівых хваль,
Бо нас без змагання і без вясны
Ніяк не прыдумаць інакш.

1934 г.

БРЫГАДЗІР

Саўгас. Адвячорак. Яшчэ адзін,
Як скірту, мы вершым дзень.
З палёў на кароткую ноч брыгадзір
Калону сваю вядзе.

Фурманкі плывуць.
Я знаёмы енк
Дарожных жвіроў пазнаю.
І вось запяваюць дзяўчаты мае
Любімую песню маю.

І вось табе маеш, на збегу дарог —
Пасёлак і звон ручаін,
Сталоўка, ў каторай адменны тварог,
Лапша і на рэдкасць чаі.

А потым у клубе трохрадны мажор
Спаткае асобу тваю.
Глядзі, у спаборніцтва на прыгажосць
Шчаслівыя пары ўстаюць.

Глядзі, забірае часцей гарманіст,
І хлопцы бяруцца не горш,

І вось праз хвіліну
выдатных спадніц
Палошча квяцісты віхор.

Скажы,
што паветра, як звон, не гудзіць,
Што кругам не йдзе пакой,
Пабач, на сярэдзіну сам брыгадзір
Праходзіць шырокай хадой.

Ён шапку скідае, руды барадач,
Ён ў скокі пайшоў не на жарт.
І вось прэміровачным ботам як дасць —
Ажно палавіцы дрыжаць.

І вось, падміргнуўшы музыкам: «Жывей!» —
Ён ў пару выводзіць сабе
Ударніцу і весялуху
на ўвесь
Калінінскі сельскі Савет.

І тут, як усюды, ён ставіць рэкорд,
Ударнік — ні даць ні ўзяць.
На гэту чачотку зайздросна вакол
Чубатыя хлопцы глядзяць.

І сочаць дзяўчаты. Іх сэрцы трымцяць,
І жоўтая смага ў вачах:
З такім мастаком пад гармонік прайсці —
Пашана любой з дзяўчат.
Нат зоры і тыя здаюць вышыню —
Ім, зорам, там нудна млець,
І вось яны важацца ў вокны зірнуць
І радасць людзей зразумець.

1934 г.

ПРА ТАВАРЫША

(Апавяданне слесара)

На Палессі ёсць ў мяне таварыш.
Зараз — некалі,
а буду вольны — ну,
Да яго на тыдзень так, на пару
Я абавязкова загляну.

Ён ніякіх, праўда, надзвычайных
І сусветных скрозь не ладзіў дзіў,
У бойках — аддзялённы мой начальнік,
А цяпер — калгасны брыгадзір.

На Палессі крыжанак мільёны,
І хоць Тураў немалы раён,
Толькі так ніхто ва ўсім раёне
Не мастак на дзіч хадзіць, як ён.

У яго падлогі мыюць чыста,
У дзежцы квас кляновы,
і як след
Грамата наводзіць урачыстасць,
І пры ёй будзёнаўскі партрэт.

І калі аднойчы ў росны вечар
З-за ялін мільгне мой самакат,
На высокі ганак насустрэчу
Выйдзе ён з дачкою на руках.

А назаўтра павядзе ў палеткі,
Граблі дасць, як ўсім, і норму дасць,
Будзе скрозь вучыць мяне
на рэдкасць
Звонкія пярэбіркі складаць.

Будуць травы пахамі струменіць
Так, што захмялее галава,
Будуць жарты весялух адменных
Старыкоўскі лагер хваляваць.

І калі мы вечарам,
на славу
Коп нагрэбшы, вернемся ў сяло,
Нас пасадзяць на шырокіх лавах
За дубовым вымытым сталом.

Гаспадыня скварак нам насмажа
І даставіць з клеці малака.
Стану рэзаць хлеб я і заўважу
Дымку ад загару на руках.

Там, далей, глядзіш, яшчэ прычаліць
Пакурыць, пагутарыць да нас
Наш руды спявак-аднапалчанін —
Цэлага савета старшыня.

Мы цыгаркі скруцім.
Будуць далі
Моўчкі ткаць вячэрняе радно.
Камандзіраў слаўных прыгадаем,
Добрых коней ўспомнім заадно.

Праплывуць, знаёмыя да болю,
Ў памяці Растоў,
Бабруйск,
Чыта...

А нядрэнна б так і нам з табою
На Палессе заглянуць, чытач.

1934 г.

САДЫ

Небывалая дагэтуль,
Нечуваная підзе
Над Рачэнскім сельсаветам
Поўнач зорная ідзе.

І выходзіць к травам ніцым
Праз лябёды і званец
Закаханы ў бліскавіцы
Масці светлае хлапец.

Ён праходзіць паўз фурманкі
Ў край сялібы,
Ў ночны дым,
Дзе за трактарнай стаянкай
Спяць арцельныя сады;

Дзе вартуе свет зялёны
Ад зайздрослівых вачэй
Дзед з унучкаю Алёнай
Сярод дзён,
Сярод начэй.

Толькі дзеду, мабыць, вечар
Выпрастаў сухія плечы,
І, адтупаўшы як след,
Прыкурнуў мо ў будцы дзед.

І хлапец ідзе па росах
Да каханай
сам не свой
Паўз атаву,
Паўз пакосы,

Праз пляцень густой травой.
Яблык водарная россып

Праплывае над бялёсай
Акуратнай галавой.

Дзед вядзе героя к будцы,
К бэрам,
К дзеўчыне,
К агню.
Покуль дыму кольцы ўюцца
І казычуць скваркі нюх,
Гучна ўтрох яны смяюцца
Ў маладую цішыню.

Дзед пытаецца пра косы,
Пра жняяркі,
і герой:
— Лепш не трэба,—
кажа,— косы.
І сяброўкі змеі-косы
Моўчкі пестуе рукой.

І тады каханкаў дзед наш
Зноў бярэ у абарот:
З інструктажам адпаведным
Накіроўвае ў абход.

Самакрутку прыпаліўшы,
Дзед махае ім рукой.
І ідуць яны па цішы
Першаякаснай травой.

Пад вясёлае мігценне
Зор, надзіва маладых,
Непаўторныя імгненні
Паўтараюцца для іх.

Яблык лепшыя гатункі,
Як на выстаўцы, вісяць.

Далятаюць пацалункі,
А гаворкі не чуваць.

І рукой махнуўшы: —
Дзе там!
Адыходзіць ў будку дзед.

Расцвітаюць двойчы кветы.
Нечуванаяідзе
Над Рачэнскім сельсаветам
Поўнач зорная ідзе.

1934 г.

СВАТЫ

Ясянёвае палоззе,
Звоны рвуцца з-пад дугі.
За аборай
Па дарозе —
Нечапаныя снягі.

Ты выводзь-ка, дзед, за свіран
Жарабка — на ўвесь раён,
Мы Арцёма-брыгадзіра
Сёння ў сваты павязём.

Возьмем трухам
Ці галопам,
Новай грэбляй, праз масты —
Праімчымся, прыгалопім
Да семнаццатай вярсты.

Нас пасадзяць, чынна, спраўна,
Сабярэцца ўся радня,
Прыйдзе з жонкаю настаўнік
І арцельны старшыня.

І нявеста наша, Ліпа,
Трохі ўзняўшы стрэлкі броў,
Пройдзе ў туфлях з моцным рыпам
Да сябровак, да сяброў.

Ейны тата папытае,
Як ў арцелі праца йдзе,
Колькі збожжа прыпадае
Жаніху на працадзень.

Возьме слова цётка Вуля,
Скажа:
«Глупства, што руды!»
Пяцярых сыноў пасуліць
На бліжэйшыя гады.

Будзе горача нявесце,
Хоць такіх на жарт не ўзяць,
Хто ў пракосах першы
грэсці,
На гулянках — запяваць.

Гарманіст,
Ты хлопец лоўкі,
Толькі меха не шкадуй.
Як з нявесцінай сяброўкай
Я ўпрысядкі пайду.

Як ніколі, дагадзі нам,
Каб у баб
І у дзядоў

З гакам ў семдзесят гадоў
Самі ногі захадзілі
Ад залівістых ладоў.

Недарма ж у свет шугае
Слава гучная пра нас,
Як працуе,
Як гуляе
«Варашылавец»-калгас.

1934 г.

ЛІСТ СЯБРУ

Зноў трывожна гудуць ясакары,
Звар'яцеўшы у гэтую ноч.
Невысокім самумам Сахары
Ў шыбы суха шарахнуўся норд.

А ў мяне над халоднай вячэрай,
Над самотай задуманых строф
Першатворны канчаецца чэрвень
І праходзіць радкамі пяро...

Можа, гэта з рамантыкай школьнай,
Можа, сёння вiншуюць не так,
Толькі ў просты анапест, Коля,
Па-другому не ўкласці ліста.

Ты гаворыш: «Злавацца мароз пачаў...»
Ну, а я, праз кіламетры вей,
Бачу: думы з маленечкай роспаччу
Захадзілі ў тваёй галаве.

А забыў,
як насілі патроны
Пры паляках бацькам у лес,
А забыў,
як вадзілі калоны
Варашылаўскай МТС?

Вартавалі задумныя далі,
Падглядалі павадкі вады,
І задорныя вершы складалі
Пра свае маладыя гады.

Памятаеш, казаў: «На лапаткі
Кінем спробы варожыя змор!»
Дзе ж падзелася Вашая хватка,
Брыгадзір і нядрэнны камсорг...

Як страшэнна равуць ясакары,
Звар'яцеўшы у гэтую ноч.
Небывалым самумам Сахары
Ў шыбы грозна шарахнуўся норд.

Ноч рыхтуе пагрозы ў зыбі нам.
Зараз, хлопец, пакліча наш сцяг
З колісь выверaным карабінам
Кошт давесці ўчарашніх прысяг.

Ўстаць сцяной за Радзіму-маці,
Каб іх зграі —
у порах, у дым.
Што ж адкажа Мікола Лапацін,
Як ён гляне у вочы тады?

Вось таму над халоднай вячэрай,
Над самотай задуманых строф,
Калі мірны канчаецца чэрвень
І героікай дзён б'е пяро.

Калі нам салаўіную ўдачу
Маладая прарочыць вясна —
Не схіляцца у зморы і плачы
Над асушанай шклянкай віна.

Гэта — не,
не з рамантыкай школьнай,
І віншуем мы толькі так,
І іначай ніколі, Коля,
Я не думаў пісаць ліста.

Я канчаю.
Хай замеці дзесьці
Зноў галосяць ў загібах прысад.
Памятай: сябры плацяць па чэсці
За прадажнасць высокіх прысяг.

1930—1934 гг.

ЧАПАЕЎ

Ты забыўся тады,
гэта вечар ці ранак,
За сцяною фае
ці разводдзе станіц.
Ён, як вецер, шугаў
бездарожжам экрана,
Твой адважны Чапай
на стаепным кані.
І палаў камісар.
І цудоўнай начынкай

Разрывалі гарматы
паветра ўгары,
І апошняю лентай кулямётнай
дзяўчына
Белякам перабблытала
ўсе казыры.
Толькі хмары цяжкія
збіраліся нанач,
Покуль песня вяла
Іртышом-ракой,
Покуль хлопцам падцягваў
сам Васілій Іваныч
І махаў
не параненай шчэ рукой.
А пасля цішыня,
а за ёй афіцэры.
І не сніцца хлапцам
гэты морак ніяк...
Тут руку мне сціскае
Навасёлава Вера,
Выпускніца літфака
і суседка мая.
А другі мой сусед,
год за сорак слесар,
У мінулым —
чубаты будзёнавец-зух,
Дай сядло яму зараз
замест мірнага крэсла —
Слесар выкіне шашку,
слесар вытра слязу.
Вось мы выйдзем з кіно,
свой забыўшы завулак,
І супынак трамваяў,
і нумар кватэр.
Гэты дзядзя
з зайздросным такім мінулым

З намі плошчу міне,
    з намі пройдзе у сквер.
Ён раскажа пра ўсё,
    што на сэрцы паўстала,
Пра шырокія стэпы,
    пра цікавых людзей...
Толькі бачыш ты,
    Анка на кані вырастае,
І спадзёўны Елань
    нашу помсту вядзе.
Я надоўга запомніў
    гэты радасны пошчак,
Калі крочаць калоны,
    і не злічыш калон,
Калі танкі праходзяць
    Чырвонаю плошчай
І плывуць самалёты
    над мудрым Крамлём.
Калі шостая частка
    перамогу трубіць,
І грыміць яе слава
    на ўсе на шэсць,
І ў пасольскіх ложах
    кусаюць губы
Неўзаметку
    разумныя аташэ.
Хай адважацца толькі
    паны-інтэрвенты —
Ўстанем ўсе, як адзін,
    на прызыўны кліч:
Я і сябры мае,
    слесары і студэнты,
Патрыёты
    вялікай савецкай зямлі.
А пакуль што бульвар...
    Мы сядзім і гаворым,

I над намі
 адносна спакойная высь.
I ўстаюць карпусы,
 і спяваюць матэры,
I ніколі не спіць
 на мяжы вартавы.
I ў думках спачатку
 ўсё ізноў карагодзіць,
I абветраны дзень
 прад табою ўстае:
На мастку чалавек,
 і другі падыходзіць,
I другі кажа: «Фурманаў»,—
 і руку падае.

1935 г.

САНАТОРНАЯ НОЧ

Яна адчыняе нам, ноч санаторная,
Сваю біяграфію ў поўнай красе.
Як толькі атрамант нахлыне на ўзгор'і
Ад самага Каспія да Туапсе.

Прасторны пакой, дзе стандартныя ложкі
Ў два шэрагі сталі, вартуючы ціш,
Яшчэ паўгадзіны, гадзіну, можа,
Ты стрыманым гутарам ў ноч шалясціш.

Каб потым ўжо болей спачын не
 транжырыць,
Каб ціша ўдавою блукала ўначы,

Каб зоры над самаю столлю кружылі
І слаліся вэльмы ў раёнах лагчын.

Так людзі у ложках налева, направа —
Героямі ў фільмах уласных сноў.
І зноўку падлога скупой пераправай
Ўстае паміж мной і чацвёртай сцяной.

І толькі сусед мой, луганскі шахцёр ён,
Не трапіць на сон, не пазбавіцца дум,
Тых самых, што, нібы паўднёвыя зоры,
Як хмелем, як брагаю, голаў вядуць.

Ён шэпча: «Браценік, калісьці праз нетры
Два дні мы ішлі без прывалаў сюды,
Ўвесь трэці мы секліся, а на чацвёрты
Ад бацькі Шкуро — толькі пыл ды дым.

Мы коней паілі ў вытоках нарзанаў,
Мы доўга лічылі, ці ўсе сябры.
І змрокі цяжкія за горы спаўзалі,
І хлеб нам выносілі жыхары.

Адшасталі войны — не горшыя зноўку
Знайшліся турботы для хлопцаў такіх.
І вось мы паставілі ў козлы вінтоўкі
І ўзялі адбойныя малаткі.

А што ж гэта зараз, я думаў:
газоны,
Нарзаны, курзалы і від на Эльбрус,
А там, можа, гэтых, даволі мазольных,
Братве не хапае у шахце рук [...]

Скажу табе, выпадак вельмі нязначны.
Я ноччу хацеў бы заснуць, і не мог.

І толькі сягоння катэгарычна
Сказаў сабе: «Лёксін, астынь, браток.

Наладзіш машыну і потым з горных
Цудоўных расселін — катай на Данбас!»
І вось за гарачку мне дужа горна,
І вымушан быў я звярнуцца да Вас.

І я Вам кажу, мы яшчэ, брат, трошку
Паходзім ў забоях, паб'ём абушком!..»
Тут поўны грузін,
                наш сусед па ложку,
Спрасоння кляне нас, што спаць не даём.

Адважны ваяка залазіць пад простыню,
Ён даць абяцае Сандро спакой.
Святло выключаецца, і праростае
Каўказскае неба ў маштабах акон.

1935 г.

ПУШКІН

За плячыма колаў гоман,
Вы мінаеце вакзал.
— Ну, лічыце, мы ўжо дома! —
Спадарожнік Вам сказаў.

З Вамі рэчы, з Вамі справы,
З Вамі хатнія ключы.
Да патрэбнае заставы
Вас машына даімчыць.

Вы сядаеце.

— Націснем,—
Кажа шофер,— на педаль!
Выпярэджаны рамізнік
Адстае і нікне ўдаль.

Толькі шасне напаследак
Звон залівістых шамкоў.
Хто Вам скажа, можа, гэта —
Пушкін з даўнім ямшчыком.

На хвіліну пад разводдзе
Завірух, пад сцежак бель
Ў дзевятнаццатым стагоддзі
Вы адчуеце сябе.

І тады у цемры ночы
Над Міхайлаўскім сялом
Праляціць:
«Нет, барин, мочи,
Коням, барин, тяжело».

Лепіць вея, слепіць вея.
Бубны б'юць.

Плыве сенат.
З петлі выпаўшы, Рылееў
Двойчы вымушан скапаць.

І наперакор сатрапам
Царскім

ў морак рудніка
Мужна праўнука арапаў
Песню кідае рука.

Ен з анналы на «спачынак»
Скача; стомлен, але горд.

А за Дантэса плячыма —
Мікалай і Бенкендорф...

Коні косяць ўбок вачамі.
Стрэл і кроў.
                    І дух звяло —
Біяграфіі надзвычайных
«Неабходны» эпілог...

І ізноў каціцца шынам,
Веям выць і прычытаць,
Толькі раптам —
                    стоп машына,
Вы прыехалі, чытач.

Нікне ўраз лятункаў строма,
Вы ў сучаснасці ізноў,
Вы праходзіце знаёмай
Белай плошчай паўз кіно.

Перад Вамі лепшы горад
Ў цвеце сённяшняй красы,
Ў шэсць паверхаў ўсталі горда
Перад Вамі карпусы.

І насустрач, праз сутонне,
Зноўку Пушкін.
                    Ён жыве.
Ён прайшоў у наша сёння,
Гэты дзіўны чалавек.

1935 г.

ДНЯПРО

Глыбіні жывое люстра
Ўсхвалявала зыб вятроў
Я іду табе насустрач,
Партызан стары — Дняпро.

Па нізінах, між узгор'яў
Ты у колішняй красе
Да ўзбярэжжаў Чарнамор'я
Хвалі гордыя нясеш.

І ізноў, знаёмых сцежак
Грунт адчуўшы наяву,
Я іду тваім ўзбярэжжам,
Шырынёй тваёй плыву.

Недарэмна мы, бывала,
Поруч крочылі у бой.
Глянь, праходзяць караваны
Самалётаў над табой.

Глянь, у сонечных налівах
Камунальныя сады,
Глянь, рэспублікі шчаслівай
Ў шэраг сталі гарады.

Покуль травам ўвысь выростаць,
Покуль ветрам ніць прасцяг,
Ў гонар нашага сяброўства
І шчаслівага жыцця.

Не спыняючы спаконны
Пэўны бег сваёй вады,
Раскажы мне, неспакойны,
Пра мінулыя гады.

З бацькамі і сястрой Раісай.
1912 г.

Са школьным сябрам Лёшам Зарыцкім.
1924 г.

Як, у бойку з чорнай ноччу
Ідучы за нашы дні,
Пакідаў завод рабочы
І палоскі селянін.

Як хісталі хвалі човен,
Як з балот чадзіў туман,
Як ў трывожным Рагачове
Камісарыў Цымерман.

Як вадой тваёй сцюдзёнай,
Адыходзячы ў бai,
З ардзінарцамі Будзённы
Добрых коней напаіў.

Я з павагай шапку скіну,
Буду слухаць і маўчаць,
А як толькі над краінай
Трубы меддзю загучаць —

Супроць хмараў дымна-шэрых,
За радзіму,
                за вясну
Зноўку станем мы у шэраг
Старынoю трасануць...

Хто казаў, што кроў — не лава.
Хай выходзіць, хто казаў.
Мы з табой яшчэ на славу
Паваюем, партызан.

1935 г.

Сонца праплывае краем бору.
Я з падвор'ем сёнячы ў ладу.
Я ізноў сцяжынкай пад узгорак
За млыны вясёлыя іду.

Толькі там, дзе паляўнічай хаты
Зруб
        і неагароджаны гарод,
Мне насустрач з Мурагоў дзяўчаты —
Цэлы, не жартую, карагод.

Я кажу: «Здаровенька арцелі!
Я ж вас мо, дзяўчаткі, не забыў,
Толькі як вы, любыя, паспелі
Ўсе мае пазабіраць грыбы?

Пад выдатным нашым небакраем
Дзіўныя на рэдкасць вечары,
Мы яшчэ на славу пагуляем —
Без мяне не ладзьце ж вечарын».

А яны: «Мы лесам скрозь блукалі,
А чужых не бралі мы грыбоў».
А яны: «Мы шмат каго спаткалі,
А такіх не бачылі дзядзькоў.

Гэткі ты — здалёку, не іначай».
А пасля адна з іх:
                                «Паглядзі,
Гэта ж той мо, леташні дакладчык,
З Соспава, з саўгаса, брыгадзір».

Я смяюся: «Мабыць, гэты самы,
Толькі пагрубеў мо ад вятроў.

Не работа, кажучы між намі,
Гэтак хутка забываць сяброў».

Толькі мне ў адказ адна сястрыца
Разам за сябе і за другіх:
«Каб ніколі зроду не сварыцца,
Ты прыходзь-ка госцем ў Мурагі.

Там у нас садоў, бадай, без ліку,
Ўсе крыніцы поўныя вады.
Там у нас выдатныя музыкі,
Як зайграюць —ў скок ідуць дзяды...»

Строі хвой шапочуць лісцем згодна.
Я з прыродай сёнячы ў ладу.
Я далей мясцінаю лагоднай
Без сцяжын пратоптаных іду.

Ціхія самотныя блуканні.
Як пра вас у словах расказаць?..
Меркаваў прыйсці з баравікамі —
А хаця б лісічак назбіраць.

1935 г.

ПЕРШАЯ ПЕСНЯ ПРА СЯБРОЎСТВА

Над Дзявічкай сёння вэльмы
Тумаоў і іншых дзіў,
Над Дзявічкай сёння вельмі
Натуральны маладзік.

І, як летась, да паловы
Мая зацвітае бэз.
Выйдзі, Таня Каралёва,
Гэта песня пра цябе.

Хай адценні акварэлі
Цяжка ўліць ў памер радка
(Ў Траццякоўскай галерэі
Я такіх не сустракаў).

Ўсё адно,
для песні з густам
Строф заўю карункі я,
Толькі шасне мне насустрач
Кофта белая твая.

Паглядзі на гмахі плошчаў,
На людзей і на сады —
Ён не змоўкне, дзіўны пошчак
Гэтых вёсен маладых.

Гэта ж мы з вышыняў хмурных
З парашутамі плылі,
На парадзе фізкультурным
Ў першых шэрагах ішлі.

Гэта ж нашая з табою
Ў кветках маладосць плыве
Над Масквою,
пад Масквою
І па самай па Маскве.

З намі дрэваў карагоды
І лагодныя вятры.
Пра каханне ў нашы годы
Фрыдрых Энгельс гаварыў.

Не падмыла каб на ростань
Ні вада
          і ні бяда —
На высокае сяброўства
Рукі белыя падай.

І няхай спрабуюць ганіць —
Я адказваць буду сам,
Што такую,
               дарагая,
Сёння песню напісаў.

1935 г.

* * *

За акном карункі сцежак
Ды сініц вясёлы крык,
За акном вартуе снежань
Падмаскоўныя двары.

І ўжо леглі на загоны,
Леглі ў пояс на лугі
Маладыя, з лёгкім звонам,
Раніцовыя сцягі.

Значыць, што ж, выходзіць, зноўку
Нам выдатны лыжны рэйд.
Даставай, мая сяброўка,
З шафы світэр і берэт.

І пакрочылі снягамі
Між узгоркаў ды лагчын,

Так, каб старт з двума сцяжкамі
Ірвануўся ўдалячынь.

Толькі ветры з пылам стынным
Будуць гойдаць над усім,
Толькі вербы пілавінне
Будуць з голля церусіць.

Дзесьці, дружа, перад намі
Ў строях беленых калон,
Ў сініх літарах «Дынама»
Інстытуцкі стадыён.

Пазіраючы удалеч,
Чалавек прайшоў на снег.
На гадзіннік паглядае
Неспакойны чалавек.

Дык хутчэй жа ўперад дзіўным
Дыванам у добры час,
Каб інструктарскі гадзіннік
Быў па-даўняму за нас;

Каб спявала, каб не моўкла
Маладосць адменных лыж,
Каб фабрычныя пасёлкі
Караблямі праплылі.

Недарма ўжо на загоны
За ноч леглі й на лугі
Маладыя, з лёгкім звонам,
Непарушныя снягі.

Ды крыклівыя сініцы
Скокі ладзяць на двары.
Даставай жа рукавіцы,
Цёплы світэр і берэт.

1935 г.

РЭНГЛОТ

Ў тых самых шырынях, дзе сцежкі ляглі
На Арджанікідзе,
Маздок
і Тыфліс,
Дзе сквапнай Куры ненасытлівы гул —
У дымных мускатах знаёмы аул.

За саклі,
за грады
па першай траве
З чупрынаю русай ідзе чалавек.
Глядзіць ён сюды,
і глядзіць ён туды —
Направа сады,
і налева сады.

Ён крочыць да брамы, дзе песня звініць,—
За брамай пад сонцам дзяўчына стаіць
І кошык з рэнглотамі і айвой
Трымае высока над галавой.

І хлопец крычыць ёй, удалы сакол:
— Прыгожая Бэла, зірні навакол:
Высокае сонца на поўдні стаіць,
Арцельшчыцы крочаць ў цянёк адпачыць,
Вытокі крыніц перасохлі да дна,
Як пальма,
пад сонцам стаіш ты адна.
Дык выйдзі ж за браму, за порaслі туй,
Паўночнага госця айвой пачастуй.

І вось брыгадзірша прыносіць у цень
Зайздросны рэнглот, ад усіх залацей.
Дае яго хлопцу і кажа яна:
— Прымай падарунак, вясёлы юнак.

А хлопец ёй кажа пра тое віно,
Што сэрца не ў жарты хвалюе даўно,—
Пра смаглыя вусны,
пра зоры вачэй,
Якія ён сніць у трывозе начэй.

Дзяўчына смяецца й руку падае:
— Хлапец, мне па густу размовы твае.
Чаму не бываць —
таму не бываць,
А кветкам цвісці,
а нам сябраваць.

Чакай, толькі змрокі ахутаюць сад,
І прыйдзе жаніх мой, удалы Азат.
Мы пойдзем за саклі сцяжынкай удоўж
Да зграбных дзяўчат,
да вясёлых хлапцоў.

Любімыя песні мы будзем спяваць,
У лепшыя гульні да ночы гуляць
І ў гонар сяброўства навучым пасля
Шаноўнага госця скакаць «шаміля».

Прарослі к зямлі, анямелі кусты,
Ў руках у хлапца рэнглот залаты.
Кустам не пайсці па зямлі неўзнарок,
Рэнглоту хлапцоў больш не радаваць зрок.

Таварыш, сябры мы сягоння, бадай:
Абодвум нам сёння з каханнем бяда.

1935 г.

ДРУГАЯ ПЕСНЯ ПРА СЯБРОЎСТВА

На любым тваім бульвары
Ноч багатая стаіць.
На Садовай планетарый
Пад сапраўдным небам спіць,

Па якім ужо сплываюць
Кволыя абрыўкі хмар.
Прадапошнія трамваі
Накіроўваюцца ў парк.

І ў маленечкай кравáтцы
Ўвесь ў абдымках белізны
Спіць наш сын.
                Якія сняцца
Хлопчыку такому сны?
Можа, страус з заапарка,
Можа, лёгкі стратастат.
Прытуліся бліжай.

                        Арка
Зор аздобіла наш сад.
Гэтым часам мне здаецца,
Назаўсёды мы сябры.
Аніякія у свеце
Не разлучаць нас вятры.

І як нават па дарогах
Загарацца агані,
І пратрубіць нам трывогу
І паходную гарніст —

Мы падцягнем гімнасцёркі,
Выраўняем ўраз штыкі,

Возьмем новыя ў капцёрках
І начысцім кацялкі.

І не спыняць ні касыя
Нас,
ні простыя дажджы.
Загадаем цешчы сына,
Быццам вока, берагчы.

І пакрочым трактам поруч,
Жонка любая, з табой
Паўз вясеннія азёры
Скрозь з атручанай вадой.

Нежывымі будуць зоры
Падаць ў брудную траву,
І пад хмарамі ў дазоры
Аддзяленні праплывуць.

Мо тады у завірусе
Нас разлучаць ў два бакі,
І пад куляй я схілюся
На сыпучыя пяскі.

А цябе, на тое ліха,
Па траве ды па вадзе
Каляін неразбярыха
Ўноч кругамі павядзе.

І калі ты выпадкова
Пад здзічэлы плач асін
Раненаму аддзялкому
Пляшку лёгкую дасі,—
Я цябе пазнаю, квета,
Ноччу гэтак, як і днём,
Па картавінцы прыметнай,
Па радзімцы над брывом.

Адглыну вады, і далей
Пойдзем з іншымі ізноў
За квітнеючыя далі,
Бацькаўшчыну і сыноў.

І сяброўства, як прысягу,
Як штандар свайго палка,
Пранясём высока шляхам
На абветраных руках.

1935 г.

ГАСПАДАР

Вецер знік. Цішыня.
Ад машынных стаянак
Цягне нафтай,
І мятаю цягне з нізін.
Спіць саўгас.
На высокі з парэнчамі ганак
Гэтым часам дырэктар
Выходзіць адзін.

Заўтра хлопцы
Яго нegrамоздкія рэчы
На машыну складуць
І пацісдуць руку:
— Што ж, Мікіта Пятровіч,
Да новай сустрэчы.
— Што ж,— адкажа ён хлопцам,—
Да новай. Пакуль.

Так бывала заўжды.
Так было і ў Казані,

І калісьці пад Слуцкам,
І потым тады,
Як у Мінск яго выклікалі
І сказалі:
— Справа гэткага роду,
Таварыш Руды.

Ты ў часы грамадзянскай
Палессем павінен
Быў праходзіць не раз,
Горкай долі бядняцкае сын,
Ты яшчэ не забыў мо
Іржу багавіння
Ды галечу
Крывых паляшуцкіх хацін.

Не глядзі, што заўжды
Там не шэнціла зерню.
На руку,
Ды давай чамаданы складаць.
Хай не змог Архімед —
Бальшавік пераверне
І прымусіць зямлю
Свае скарбы аддаць.

Ён тады адказаў
(Бо такога не ведаў):
— Мы адолелі скруху
Ў жыцці не адну.
Мабыць, апартуніст
Гэты ваш Архімед быў,
Ну, а мы паспрабуем
Інакш павярнуць...

Так прыйшоў ён сюды
Ціхім часам вячэрнім,

Каб зямлі гэтай сілу
Ад сну абудзіць.
Ён масты абыходзіць,
Аборы, майстэрні
І ля кожнага дома
Падоўгу стаіць.

Ціша. Спяць ужо скрозь
Палявыя абшары...
І стаіць ён — не зводзіць
З пасёлка вачэй:
Тут у кожным бярне
Яго лепшыя мары
І бяссонніца
Доўгіх зімовых начэй.

Вецер не варухнецца
Ў вяршалінах волкіх.
Цішыня. Толькі сон
Не ляціць да павек.
І, бадай, давідна
Ён блукае пасёлкам,
Гэты просты,
Як шчасце яго, чалавек.

1936 г.

ДРУЖБА

Як заўжды, у восем дваццаць
На пероне ажыўленне:
Скоры «Ленінград — Адэса»
Адбывае. Паглядзі,

Ён адразу набірае
Шпаркасць.
Ён не чуе ўздыхаў
Праважатых, што махаюць
Доўга хустачкамі ўслед.

Прамінуўшы мост
і дачы
З пеўнямі і гамакамі,
Ён імчыцца у зялёны
Поўны шолахаў прасцяг.

І якраз у гэты момант
У вагоне «для курящих»
Некурашчы архітэктар
Хоча адчыніць акно.

А яно —
ні ўзад ні ўперад.
Пасажыр нервуе вельмі.
«Крокодил» убок адклаўшы,
Спадарожніца тады
Кажа:
— Кіньце, меней пылу
Нацярусіць! Вы далёка?
А яму не да гаворкі,
Нешта ён бурчыць ў адказ,

І залазіць на паліцу,
І глядзіць ў акно праз шыбу —
Белыя і залатыя
За акном плывуць палі.

Архітэктар марыць: хутка
На блакітным узбярэжжы
Пабудую санаторыі,
Светлы, горды, як палац.

Каб увесь са шкла стаяў ён
Паміж гор
сярод магнолій
Пад цудоўным небам поўдня,
А пад ім шумеў прыбой.

І ад самага прыбою
Каб вяла да вестыбюля
Мармуровых белых сходак
Чарада.
У добры час
Пройдуць там з прыгожай яхты
З чамаданамі мужчыны,
І жанчыны ў сарафанах
Пройдуць з дзецьмі ўпершыню.

Ён смяецца. Толькі потым
Пахмурнее: нечакана
Ён перон успомніў шумны,
Развітанні, кветкі, смех.

Зноў хусцінкі праважатых,
Быццам чайкі, трапяталі,
Зноў любімае хусцінкі
Паміж імі не было.

Ён кусае моцна губы,
Ён у мяне цыгарку просіць.
Санаторый выйдзе светлым,
Ўсё па плану...
Толькі што ж

З твару ён сагнаць не можа
Новай зморшчынкі?
Атрутай
Бракне кроў,

Яму — Атэла
Нашых дзён — куды цяжэй!

Бо, згубіўшы дружбу, цяжка
Чалавеку ў адзіноце,
Хоць народам да адказу
Перапоўнена купэ...

Дарагая,
З полкі верхняй
Я сачыў за ім упарта.
Спадарожнікі драмалі,
За акном стаяла ноч.
І здалося мне: як птушка
Без паветра,
як расліна
Без вады,
без дружбы шчасна
Жыць не можа чалавек.

Цёплая, яна патрэбна,
Каб радзіла ў полі жыта,
Каб ударней здабываўся
Чорны камень — антрацыт,

Каб мячы ганяць азартней,
Каб на смерць ісці рашучай,
Каб бялок ў тваіх прабірках
З нежывога узнікаў,

Каб радкі маёй паэмы
Гарт адменны набывалі
З кожным днём
і ўрэшце мужна
Загучалі, як метал.

1936 г.

Алесь Жаўрук (першы справа)
і Міхась Скрыпка (другі злева) з аднакурснікамі,
студэнтамі Рагачоўскага педтэхнікума. 1928 г.

З літгурткоўцамі. 1929 г.

Алесь Жаўрук. 1932 г.

НОЧ

Над травой,
Над вогкім вербалозам,
Над пясчанай выдмаю гусінай,
Над маўклівымі барадачамі,
Што старанна ладзяць нераты,
О, знаёмы з ранняга маленства
Пах кастроў начных і свежай рыбы,
Я цябе здалёку без памылкі
Пазнаю, як матчыну страху!

На дымок кастра іду асокай
Да рыбалак. Словы прывітання.
— Чалавека трэба перавезці,—
Узнімае вочы барадач
На хлапца. Ён трэці. Ён падмайстра
У старых, каторыя дазвання
Ведаюць малой і буйнай рыбы
Норавы і хітрыя паводкі.

Босы, з падкасанаю штанінай,
З русым чубам, стромкі і шчарбаты,
Прада мной тады ўстае прыгожы
Хлопец. Ён амаль равеснік мне.

Напляваўшы спакваля на рукі,
Ён бярэ вясло.
І праз хвіліну
                    човен лёгка рассякае хвалі,
Пругкія, як гэта ноч сама.

Мы даўно ўжо адзін другога
Прыгадалі, я і перавозчык:
Два гады назад ці два з паловай
Прыязджаў я ў гэты край,

І мы
        з ім тады папрацавалі добра...
Толькі, памятаю, ў іхняй школе
Стройная такая, з залатымі
Косамі настаўніца была.

І, нібы два сонцы там свяцілі,
Як два цені, мы за ёй блукалі,
І халоднымі, чужымі раптам
Сталі поціскі сяброўскіх рук.

Толькі з сэрцам маладым дзявочым
Што паробіш? Сэрца пакахала
Трэцяга.
Тут быў меліяратар,
З ім на Ўсход паехала яна...

...Мы сядзелі ночы над сталамі
Ў цеснай канцылярыі праўлення:
Планы абмяркоўвалі і часам
Горача спрачаліся.
Тады,
        дакурыўшы толькі што цыгарку,
Зараз новую дзядзькі круцілі,
Кожны браў разоў па дзесяць слова,
Піў ваду і зноў курыў.
Было
        шмат турбот. Брыгады канчаткова
Замацоўваліся. Гаспадыняй дбайнай
Без спазнення па сваіх маршрутах
Паспявала ранняя вясна...

...Я гляджу на хлопца, і без слова
Мы адзін другога разумеем.
Мы той час гарачы ўспамінаем,
Як сябры старыя.

І яшчэ.
Як матыў любімай даўняй песні,
Мы дзяўчыну нашу ўспамінаем,
І прыемным нейкім, ціхім сумам,
Быццам хмелем лёгкім першых красак,
Ахінаюць успаміны нас.

А пасля на беразе высокім
Мы аб справах сённяшніх гаворым,
Заўтра сход збярэцца камсамольскі
Разам з моладдзю ўсёй вёскі —
заўтра МЮД.

Паціскаем моцна рукі.
Сцежкай
я праходжу ля млыноў знаёмых.
Над Рачэнню поўны жоўты месяц,
Што карась у завадзях, стаіць...

1936 г.

РАГАЧОЎСКІ СШЫТАК

I

Засталося пакланіцца клёнам
Ды ускінуць куртку на плячо.
Не сумуй па госцю,
Мой зялёны,
Мой птушыны горад Рагачоў.

Кіраўск. Стынь. Карэльскія бярозы.
Кліча новых сцежак хараство.

Што паробіш з неспакойным лёсам,
Салаўіным цяжкім рамяством?!

Ціхім ранкам пад павевам лёгкім
Над вадою шэпчуцца сады.
Ціхім ранкам у прасцяг далёкі
Я прайду, задумны й малады.

Між сланечнікаў праз палісаднік
Пракладу шырокі росны след,
Лодачнік,
Заядлы галубятнік
І вясёлы на зямлі паэт.

І аднойчы вечарам лагодным
У гасцях у дальніх землякоў
Раскажу я з гонарам
пра родны
Свой зялёны горад Рагачоў.

II

Помню рань: па росах,
па пялёстках
Бег я з вудкай,
А з чарвямі ўслед
Басанож па цёплых лужах плёскаў
Сябра мой і будучы паэт.

Толькі раптам бачым: на дарозе
Нам насустрач Козыраў Раман —
Мамкіных усіх сынкоў пагроза,
Хлапчукоў фабрычных атаман.

— Значыць, што ж,
вы зноў па рыбку, цацы?..
Чулі, мажуць пяткі белякі...

Заўтра прыйдуць нашы —
ўлада працы!
Пастунай, як я, ў бальшавікі!

І на зайздрасць памахаў наганам...
Мы прасілі ў рукі патрымаць;
Замест рыбы мы пайшлі з Раманам
На вакзале зброю даставаць.

А назаўтра ўсю братву будзілі —
Беглі сустракаць бальшавікоў,
Потных коней, шчасныя, вадзілі,
Елі кашу з медных кацялкоў.

III

Так ад кашы гэтай незабыўнай
Я лічу свой першы сталы крок.
Маладосць,
Ты праз вятры і ліўні
Без прыгод, пазычаных з кніжок,

Скрозь ішла
І ў сцежках не прыстала,
І з мальцоў віхрастых і дзяўчат
Мы прыйшлі,
сябры мае,
у сталасць
З цеплынёй і шчырасцю ў вачах.

Нам цяпер ўсё болей паслухмяны
Хвалі самай бурнае ракі,
Самалёты, малаты і краны,
Зброя і гарачыя радкі.

Пад прывольным рагачоўскім небам
На дняпроўскім беразе крутым

Мы яшчэ збяромся калі-небудзь —
Прыгадаем песеньку аб тым,

Як шумелі маладыя клёны,
Як між хмарак ціхі месяц плыў,
Як на нашай вуліцы зялёнай
Сам Сямён Міхайлавіч Будзённы
У Дняпры каня свайго паіў.

IV

Мы нядарма, шчуплыя, хадзілі
З карабінамі цяжкімі ў бой —
Здабывалі слаўную Радзіму
Маладой
Гарачаю крывёй.

Не атруцяць золкія туманы
Над Дняпром зялёную траву.
Над магілай ціхай Цымермана
Строі ліп трымаюць каравул.

І плывуць у сонца пераліvах
Самалёты
Між абрыўкаў хмар,
І звініць дзіцячы смех шчаслівы,
Пра які так марыў камісар.

І на золку, пеўнямі узняты,
Архітэктар едзе на раён —
Месца для будынкаў камбіната
Як хутчэй агледзець хоча ён.

Росна. Цёткі на высокіх градках
Выбіраюць свежыя гуркі,
Покуль цэглу
І цэмент у кадках
На гару імчаць грузавікі.

V

Тапалёў дрымотныя прысады
У вялікі парк у нас вядуць.
Ў белых тапачках дзяўчаты к саду
Ўдоўж па Цымерманаўскай ідуць.

Згасне дзень.
Пад лёгкімі вятрамі
Горад ў сініх змроках патане.
Толькі песенька яе
Ля брамы
Не спаткае весела мяне.

Залатой не прычакаўшы грыўкі,
Да хлапцоў на лавачку звярну,
Пачытаю новыя ўрыўкі,
Папрашу ад скрухі тытуну.

А калі спытаюць:
— Дзе ж сяброўка? —
Не змагу я боль свой захаваць
І прыдумаць не паспею зноўку,
Што б такое толкам адказаць.

VI

— Ну, сынок мой, зноўку у паходы,
Хай жа смутак любага міне! —
Выпраўляла маці, як заўсёды,
Як малога хлопчыка, мяне.

Дырэктыў адказных надавала,
Меркаванняў матчыных сваіх
І ва ўсе кішэні напіхала
Вераснёвых яблык залатых.

Як прыпомню я — у свеце белым,
Родная,
Ні свет і ні зара
Шмат дзянькоў сіберных ты
сустрэла,
Гора не зыходзіла з двара.

Што ж, ці прыгадала аб мінулым,
Як даўней збіраўся хлопец твой?
Зноў прыкрыла вочы
І ўсплакнула?
Па прывычцы, кажаш, па старой.

З самым дарагім, што ў свеце маю,
Гэтую гарачую слязу
Я глыбока ў сэрцы захаваю,
Праз усе дарогі пранясу.

VII

Уздрыгнуўшы, паплывуць вагоны,
Ціхі домік прамільгне здалёк...
Апусцеў садоўніцкі зялёны
З невысокім ганкам флігелёк.

Даўняя сумотная аповесць!
Як вялікі некалі сказаў,
Там пакутваў,
Там кахаў я колісь,
Там сваё я сэрца пахаваў...

...Дзе ж ты зараз,
Па якіх сцяжынах,
З кім ты ходзіш,
хоць бы ведаў я,
Дзе яна, пад колер апельсінаў
Хустка бесарабская твая?

Я на кожным ветраным паўстанку,
Паўз які шляхі мае вядуць,
Ўсё шукаю поглядам смуглянку,
Ўсё баюся, каб не прамінуць.

Аб'явіся,
Ўсмешкаю парадуй,
Слова прывітальнае скажы.
Запрасі па-даўняму у хату,
Сына, радасць, госцю пакажы.

VIII

Засталося пакланіцца клёнам
Ды ускінуць куртку на плячо.
Не сумуй па госцю,
Мой зялёны,
Тройчы слаўны горад Рагачоў.

Пра спатканні гэткія
і ў далях
Успамін не хутка растае.
На любым карэльскім перавале
Буду славіць яблыкі твае.

Буду частаваць сяброў на сходзе,
Ўспамінаць пра шумныя сады,
Пра гурток мастацкі на заводзе,
Пра разгул дняпроўскае вады,

Пра вазоў калгасных караваны,
Пра дзяўчынку з грыўкай залатой,
Што маіх паэм усхваляваных
Не хацела слухаць ні за што.

1936 г.

ЛІСТ НА ЗАСТАВУ

Ці помніш ты чэрвень ў садах Балаклавы
І Чорнага мора прыбой?
Блукалі мы ўдвух над зялёнаю лавай,
Мы песню спявалі з табой.

Праходзілі ветразі — клін лебядзіны,
Плылі на Стамбул караблі,
І словы той песні
Пра стэпы радзімы,
Пра сінія вочы былі.

Ды толькі назаўтра
Радок тэлеграмы
Устаў паміж намі, як мур,
Ты ўзяў свой партфелік,
і быў твой напрамак
На дальнюю рэчку Амур.

Я ведаю добра, начальнік заставы,
Ты пільны на варце заўжды,
Каб мірна цвілі пад Хабараўскам травы,
Каб спелі пад Мінскам сады.

Каб светлых пасёлкаў муры выраста лі
І гінуў пустэч краявід,
Каб рэйкамі
Мною здабытае сталі,
Як сеткай, зямлю апавіць.

У нашай краіне — пачэсная праца,
І слава — для верных сыноў.
І мы калі-небудзь
У Крамлёўскім палацы,
Пабачыш, спаткаемся зноў.

За добрыя весткі з далёкай заставы,
За сталь гатунковую
там
Адзначаць дакладчыкі нашыя справы
І рукі пацісНуць братам.

Дык, значыцца,
Выпрабаванні праходзіць
Сяброўства.
Дык, значыць, нідзе
Не зможа ні далеч,
Ні час перашкодзіць
Пачуццю савецкіх людзей.

Бо свежым паветрам
Ад ўзмор'я да ўзмор'я,
Шчаслівыя,
дышуць яны...

Мы пройдзем садамі
пад светлым сузор'ем
Суровай Крамлёўскай сцяны.
Здадуцца зубцы яе
чайкамі ўночы,
Прыпомніцца Крым і прыбой,
І песню пра стэпы,
Пра сінія вочы
Мы зноў прыгадаем з табой.

1936 г.

ІЗНОЎ ЗА АКНОМ БЛІСКАВІЦЫ МІЛЬГАЮЦЬ

Ізноў за акном
Бліскавіцы мільгаюць.
І ліўні над дахам шумяць.
Такой калі-небудзь
Парой, дарагая,
Нам выпадзе коней сядлаць.

Падгонім страмёны,
Праверым вінтоўкі,
Начысцім пяском кацялкі,
Бывайце, чарэшні,
Бывайце, сяброўкі,
Вядзі, камандзір наш, палкі.

Свяціце паходняй,
Далёкія зоры,
Палайце над цэлай зямлёй!
За шчасце радзімы
Ад мора да мора
Народы устануць сцяной!

Мы пройдзем праз пушчы,
Не згубім напрамак,
Займуцца агнём рубяжы.
Не трэба, матуля,
Не плач каля брамы
Ды ўнука пільней беражы.

Няхай мы спаткаемся
З куляй раптоўнай
У першыя тыдні вясны,
Сябры пераможуць
У байцы ўсё роўна,
І сына ўзгадуюць яны.

Шырока і вольна
Па цэлым сусвеце
Без меж закрасуюць палі,
Шчаслівыя людзі
З вясёлымі дзецьмі
Па радаснай пройдуць зямлі.

І песню узнімуць
Над сонечнай шыр'ю
Такую, як морскі прыбой,
Пра слаўныя былі,
Пра дружбу і шчырасць,
Пра нас, дарагая, з табой.

1936 г.

ПЕСНЯ ПРА ДУКОРСКІХ ПАРТЫЗАН [1]

Дрыжалі на золку халодныя зоры,
Бялеў па лагчынах туман.
Жаўнеры вялі за мястэчка Дукоры,
Вялі на расстрэл партызан.

Паставілі ў шэраг над вырытым ровам,
Страляць афіцэр загадаў.
Пятнаццаць маўчалі, нахмурыўшы бровы,
Шаснаццаты мужна сказаў:

— Браты дарагія! Няхай за Саветы
Нас каты на смерць прывялі.

[1] Песня напісана сумесна з паэтам А. Ушаковым.

Я веру, жыццё закрасуе на гэтай,
Палітай крывёю зямлі.

Не плачце над намі, гаротніцы-маткі,
Не схіліцца ленінскі сцяг!..
Махнуў афіцэр тады злосна пальчаткай,
І залп загрымеў у прасцяг.

Гады праляцелі, як шэрыя гусі,
Развеялі скруху вятры.
Красуюць без межаў палі Беларусі,
Гудзяць у палях трактары.

Цвітуць у Дукорах сады над ракою
І радасна песня гучыць.
Нам яваю стала жыццё, пра якое
Вы марылі, ў бой ідучы.

Дык спіце ж спакойна пад рослай травою
На схіле высокай гары.
Зямлю, што здабыта гарачай крывёю,
Мы пільна вартуем, сябры.

1937 г.

ШАСНАЦЦАЦЬ КРОКАЎ ДА ЗАСТАВЫ

Стань, гнеў святы і найвялікшы,
У ганаровы каравул...
Яго знайшлі мы, гэты рыкша
Ляжаў, забіўшыся ў траву.

Сухім, рабым ад воспы тварам,
І золак стыў над скрухай лоз,
І да заставы наш таварыш
Шаснаццаць крокаў не дапоўз.

Ён бег выжарамі на захад,
Ён нізка долу прыпадаў.
Была павінна рэшту жахаў
Амура вырашыць вада...

І раптам — стрэл.
                    І вокліч.
                              Вартай
Затрыман. Афіцэр падбег.
Садыст і кат, вяроўкі варты,
Ён ўзяў турботы на сябе.

Абцасам зубы білі —
                    мала,
Смалілі пяты —
                    што яшчэ?
Пальчаткі з рук жывых здымалі
І патушылі бляск вачэй.
Ён ўсё трываў, як нейкі волат.
Тады —
          «Так варта для бадзяг!» —
Яму зрабілі серп і молат
Штыхом салдацкім на грудзях.

«Цяпер ідзі!»
Зважайце, каты:
Ён,
     ўжо мярцвяк,
                    яшчэ жывы,
Папоўз навобмацак ад хаты,
Пасля сказаў сабе: «Плыві!»

І плыў,
і зноўку поўз
да родных
Кардонаў
Тавалгай-травой,
Густою,
Ліпкай,
Бессмяротнай
Свой шлях адзначыўшы крывёй.

Хілілі жорсткія галовы
Сухія краскі.
Дзень зіхцеў...
Ён нам не адказаў ні слова
І піць вады не захацеў.

І ветры ніклі над урэччам,
І плыў туман нямой жудой,
І з нейкім смуткам чалавечым
Крычала птушка над вадой.

Так ён памёр,
Той брат наш — рыкша,
І толькі прашаптаў: «Маскву...»

Спакойна спі.
Мы ўсё запішам
У рахунак помсты.
У каравул
Стань, гнеў святы і найвялікшы,
Схілі, таварыш, галаву.

1937 г.

ЛІВЕНЬ

За хмары сонца ўраз зайшло,
І пад акном крывыя сосны
Прыціхлі, марачы аб роснай
Начы.
І мухі білі ў шкло.
Пікнуў акно —
Ўсё роўна млосна,
І нечым дыхаць больш было.
І неабсяжныя палі
Ад смагі ў мораку плылі.

І вось ў наступную хвіліну
Віхор!
Адкуль ён незнарок?
Страшэнны пыл ляціць ў даліну,
Маланка асляпіла зрок,
Пярун магутны грымнуў. Лінуў
Пявучы лівень малады,
Як мора пругкае вады,
На дах,
На хвоі,
На галіны...

Ён ў тры хвіліны існавання
Шпакоўні, дуплы —
Ўсе дазвання
Дамы птушыныя заліў,
Ён шчодра бляклы дол паіў,
Ён чараду абдаў на стане,
Ён людзям моцна ў дзверы біў.
Я зразумеў:
ён клікаў нас,
І ты сказала:
— Ў добры час!

Адкінь дакучную фіранку,
Ўсе вокны насцеж, чалавек!
Мы выйшлі з дому.
                    Скрозь ад ганка
Па раўчуках, бы стромах рэк,
Ішлі мы, славячы маланку
І дождж,
Што гоніць сон з павек,
Што жывіць дол,
                    сады і травы...

А ён ўсё рос,
Ўсё прыбываў,
Ён, як жывы,
Бурболіў жвава,
Смяяўся,
Фыркаў
І спяваў,
Ў тры ручаіны бег па твару,
Імкнуўся спрытна за каўнер...
А мы ішлі пад шчодрай хмарай
У неабсяжныя абшары,
Прывольна дышучы цяпер,
Працягшы скварныя далоні
Насустрач залатой вадзе...

...Ў палях мы стрэлі двух людзей
На вараных гарачых конях:
То старшыня быў, наш Арцём,
І з ім калгасны аграном,
Абодва у плашчах набракшых.
Брат закрычаў:
                    — Падсохнуць дзе б?
Ай, малайчына дожджык!
                    Як жа
Цяпер на славу будзе хлеб!

А дождж тым часам змоўк,
праз хмары
Прабіўся сонечны прамень,
І над зямлёю звонкі дзень
Ізноў спяваў і гаспадарыў.

Размыўшы ўмомант каляіны,
Ператвараючы двары
У акіяны і мары,
Яшчэ шумелі ручаіны
К Дняпру з высокае гары.
А на калу,
каля паркана,
Абмякшы верабей стары
Ужо абтрэсваўся старанна,
І чысціў дзюбаю крыло,
І клікаў маладых ды ранніх
З-пад стрэх,
на сонца,
на святло.

Здаецца, кожны з нас выраставў
У гэты слаўны час,
калі
Раслі лісты,
аўсы раслі...
І нам здалася праўда простай,
Што ў свеце
нашага сяброўства
Ніякім ліўням не разліць.
Я паглядзеў на край пасёлка
І, поўны сонца і надзей,
Сказаў:
— Глядзі, сама вясёлка
Нам абяцае слаўны дзень!
А ты ў адказ крычала, квета:

— То арка дружбы, сябра мой!
І мы прайшлі ў гады
пад гэтай,
Як песня, звонкай і тугой
Сямікалёрнаю дугой.

1937 г.

ПЕСЕНЬКА

Кожны дзень увечары
Песня калабродзіла,
Ліхтары успыхвалі
Ў парку ля кіно.
Стройная і лёгкая,
Ты заўжды праходзіла
Кожны дзень увечары
Паўз маё акно.

Я не ведаў, любая,
Хто, адкуль ты гэткая,
Лідай ці Наташаю —
Як завешся ты;
Ці кіруеш ў небе ты
Лёгкай авіэткаю,
Ці рыхтуеш к сесіі
Нудную латынь.

Толькі бачыў: слалася
Даль табе рамонкамі.
Яблыні працягвалі
Снежных кветак бель,

Частыя гармонікі
З салаўямі звонкімі
Гімны адмысловыя
Ладзілі табе.

Ноч ішла па вуліцах
Ў песнях, у гармоніках,
Майку атуляючы
Белую тваю.
І сядзеў гадзінамі
Я на падаконніку,
Палахлівасць лаючы
Прыкрую сваю.

Ліўнямі пявучымі
Чэрвень пачынаецца,
Далі клічуць смоламі,
Свежасцю лясной.
З гэткімі турботамі
У мяне зрываюцца
Ўсе мае экзамены
Гэтаю вясной.

Як дрымотным ветразем
Подыха чаканага,
Як даліне прагнучай
Быстрае ракі,—
Так у цэлым горадзе
Мне тваёй, каханая,
Не стае маленькае
Дужае рукі.

1937 г.

ТУГА

Помню жнівень позні гэты,
Помню: над вадой стаім...
Ліда Іванова, дзе ты
З простым прозвішчам сваім?

Ля высокай нашай брамы
Стрэў цябе выпадкам я —
З тога часу мы сябрамі
Сталі, светлая мая.

Два гады мінулі роўна,
Толькі цішаю начной
Ўсё мне сніцца смех чароўны,
Крок знаёмы за сцяной.

Мы ж з табою дзён без ліку
У чыталках правялі,
Мы з табою на залікі
Вечна першымі ішлі.

Толькі як раскідаў шаты
За акном вячэрні змрок.
Не са мной —
                    з другім ішла ты
У кіно ці на каток.

Шлях мігцеў пад ліхтарамі...
Я душыў сваю тугу:
Мы ж лічыліся сябрамі,
Я спрачацца не магу.

Я імкнуўся быць цвярозым:
Кніжку браў,
Гартаў лісты,

Толькі зноў
ішлі на розум
Ноч марозная і ты.

Ды нарэшце нечакана
Звёў увечары нас лёс:
Памятаю, чамаданы
На вакзал табе я нёс.

Ты спяшалася. Праз залу
Мы прайшлі да цягніка.
Ты мне шчасця пажадала
Пасля трэцяга званка.

Вось вагон хіснуўся лёгка
І паплыў...
Бывай, спакой!

Дзесьці ты цяпер далёка —
Не дастаць цябе рукой,
Не паклікаць.

У сінім світры
Ноч. Снягі, як дываны.
Ціхі гарадок Дзімітраў
Сніць прадранішнія сны.

Дні вяртаць дарэмны спробы.
Як жа міма ты прайшла,
Ты ж ударніцай вучобы,
Ты ж выдатніцай была.

Усё ў жыцці магла, умела,
Не пытала ні ў каго.
Як жа ты не зразумела
Сэрца простага майго.

1937 г.

Верасень тонкі. Зыбучая ціш.
Двухпавярховы дом.
Ты у пакоі адна стаіш
Перад сваім акном.

Падае лісце. І вечар над ім,
Быццам слюда, празрыст.
Ўпарта праводзіш ты зрокам сваім
Кожны асенні ліст.

Ты называеш імя «Алесь»,
Жмурыш расніц ты шоўк.
Ты не пазвала мяне, але
Хочаш, каб я прыйшоў...

Толькі дарэмна дыміцца шлях —
Я не прыйду к табе.
Што мне рабіць: не прыйду, а пасля
Век не прабачу сабе.

Буду над рэчкай блукаць да змор,
Буду курыць. Бывай...
Сінія хвалі. Светлы прастор.
Родны прывольны край!

Хочаш — у высях птахам кружы,
Хочаш — дубы карчуй.
Што ж нам патрэбна яшчэ, скажы,
Горач маю адчуй...

...Верасень тонкі. Зыбучая ціш.
Цягне маленькай журбой.
Зрокам сваім нерухомым глядзіш
Проста перад сабой.

Светлае ў доме насупраць акно.
Вэлюм фіранкі ўзнят:
Мые суседка сваіх крыкуноў,
Слаўных хлапцоў-двайнят.

Бацька глядзіць на сыноў і цвіце:
Хутка ўжо стануць хадзіць.
Ўсімі забыты даўно на пліце
Чайнік ўзлавана кіпіць.

Светлае ў доме насупраць акно.
Там круглы год — вясна.
Дрэвы празяблае вецце даўно
Цягнуць да тога акна.

Людзям сяброўства вялікае іх
Дапамагае жыць.
Горы варочаць, ў мора хадзіць,
Водар лясны любіць.

Толькі ў нас нешта,
як ты ні пішы,
Нешта не ладзіцца ў нас.
Радасць бацькоўства, блізкасць душы,
Я замарыўся без вас!

З лета як стрэліся мы, палічы,
Колькі сплыло вады.
Гэта не проста тры дні і начы —
Тры непаўторных гады.

Я узбягаю на ганак. Я
Зараз іду, чакай.
Дзе яна, дай мне, малая твая
Бронзавая рука.

Што ж за каханне такое, штось
Быццам чужы мне наш дом.
Мучымся скрозь. Журымся скрозь.
Людзям жыцця не даём.

1937 г.

ПУШКІН

I

Прытулак сумных дзён паэта,
Страху высокую тваю,
І шэсць акон,
І хісткі гэты
Драўляны ганак пазнаю.

Дык гэта тут,
ў глушы сасновай,
Выгнаннік горды дні лічыў,
Над белым вершам «Гадунова»
Сядзеў, забыўшыся ўначы,

То казкі слухаў,
То, пачуўшы
Званацку бомы ў позні час,
Ірваў фіранку:
«Ці не Пушчын
З вятрамі псўскімі да нас?!

Ці, зрэшты, ў нашую святліцу
Не Дэльвіг, лёгкі на ўспамін,

З баулам кніг,
З марознай гліцай,
З бярэмам радасных навін?»

...А над Расіяй пыл імглісты
Тым часам плыў.
                І жудкі дзень
Пяці апухлых дзекабрыстаў
Хістаў пад шыбеніцай цень.

II

Як і тады, к трыгорскім гумнам
Вядуць сцяжынкі між прысад.
Туды,
        дзе з музаю задумнай
Блукаў самотны Аляксандр.

Да хвой,
Да сініх іх павекаў
Злятае сон,
Гусцее змрок:
І, здэцца, раптам
                чалавека
Чуваць здалёку лёгкі крок.

Вось ён падыдзе,
Блізкі, просты,
З накідкай даўняй на плячы,
І ахіне цяплом сяброўства
Ў старожкай цемені начы.

І скажа:
«Душна ў гэтых сценах,
Няма чым дыхаць.
                Мне б туды,

На берагі трывожнай Сены,
Ад рускай тручанай вады!..»

І змоўкне ўраз,
І згорбіць плечы...
А потым
ўскіне галаву
І прачытае ў гонар стрэчы
З паэмы новую главу.

III

Прыйдзі, паэт,
Спрабуй, ці горак
Наш хлеб, наш дзень і наш спачын.
Каб лепей —
выйдзі на прыгорак
Ды змерай вокам далячынь:

Ад хваль Нявы
наўсцяж да сініх
Каўказскіх гор,
да зор Крамля,
Да ціхіх болдзінскіх будынін
Цвіце шчаслівая зямля.

Нашчэнт начы разбіты путы,
Народны гнеў сказаў: «Пара!»
Глядзі —
над берагам пакуты
Доўгачаканая зара
Плыве і шырыцца, паўнеба
Абняўшы полымем сваім,
Каб занядбаным — свежасць хлеба,
І нетры гор, мазольным, ім,
І шум бароў,

І слодыч вершаў.
Скажы, калі
праз боль і здзек
Аб гэтым марыў
Нават лепшы
Тваёй эпохі чалавек?

IV

Як змрок начы на золку чэзне,—
Стагоддзе кануламу нябыт,
А ён ізноў,
Масквіч пачэсны,
Жывы паэт і барацьбіт.

Ён вырвася таго сусвету,
Той страшнай выракся зямлі,
Дзе геній сонечны паэта
Глумілі каты, як маглі;

Плявалі ў твар,
Труцілі раны,
Душылі ў ссылках колькі год
І на дуэлі гэтак званай
Рашылі даканаць яго;

Каб, захлынуўшыся маркотай,
Тугой адвечных крыўд і скрух,
Ён паваліўся у сумёты
Пад рогат п'яных завірух.

А ён не змоўк, выгнаннік горды,
Ён, гнеўны,
Ўстаў з сваім пяром
У нашы мужныя кагорты
Жывым паэтам і сябром.

1937 г.

ЗІМНЯЯ ДАРОГА

Невыказны снежань месяц.
Пухам сцелены прастор!
Між стракатых пералесіц
Што там — яр ці касагор?

За парканы,
Пад адхоны
Елкі стромкія у муць,
Як па сцежцы стадыёна
Фізкультурніцы бягуць.

Цені доўгія начныя
Праплываюць наўздагон.
З гор выносяць вараныя
На апошні перагон.

«Ша, не выкінь!» —
журыць коней
Старшыня арцельны Птах.
Сам ў будзёнаўцы зялёнай,
Пры чапаеўскіх вусах.

Зразумей яго, начная
Далеч снежная!
Ды дзе ж —
Ці то песню пачынае,
Ці то гутарку вядзе,
Што нібы па сцежках гэтых
Праз імглу
Ды праз туман
Колькі год вазіў паэта
З песняй сумнаю фурман.

А услед у доўгім свісце
Баль спраўлялі — дзікі шал —

Ці то ведзьма,
Ці нячысцік,
Ці жандарскі генерал.

І нідзе не знаў спакою
Чалавек ні ноч ні дзень:
Над кудравай галавою
Ўсюды цар, як чорны цень.

Ну, а сёння зніклі хмары,
Лёс другі,
Інакшы час.
Заглянуў бы ты, таварыш,
Пагасціць цяпер у нас.

Лёгка, вольна душыць грудзі,
Цэлы край — зялёны сад.
Загляні — і госцем будзеш,—
Земляку тут кожны рад.

Ўсё раскажаш па парадку:
Як нялюбы быў цару,
Як змагаўся да астатку
За чаканую зару.

Пасядзім, аж покуль ранак
Не загляне к нам у двор.
Дзе Анегін,
Што Таццяна,
Як той шкода — Чарнамор?..

...Невыказны снежань месяц,
Пухам сцелены прастор!
Між стракатых пералесіц
Коні рвуць пад касагор.

«Сквозь волнистые туманы
Пробирается луна...»
Вось ты й дома.
Вёска. Ганак.
Вечар добры, старшыня!

1937 г.

РАЗВІТАННЕ

Схоплен шэраг тапаліны
Адвячоркавым агнём,
Чамадан і мандаліна
Перавязаны рамнём.

І ідзём мы шумным садам,
Тым выдатным садам,
дзе
Паўз цяністыя прысады
Сцежка к Гогалю вядзе.

Дай мне руку
ў гэты сумны
Час растанку і тугі,
Аднакашнік мой задумны,
Мой таварыш дарагі.

Часу хопіць балагурам,
Не спазнімся к цягніку.
Дый прысядзем,
Перакурым,
Зажурыўшыся крыху.

Янка Купала (чацвёрты справа ў трэцім радзе), Платон Галавач (другі злева), Уладзімір Хадыка (чацвёрты злева) і Алесь Жаўрук (трэці справа) сярод студэнтаў і выкладчыкаў рабфака ў саўгасе «Сосны». 1934 г.

Алесь Жаўрук (справа) і паэт Андрэй Ушакоў. 1938 г.

Алесь Жаўрук са студэнтамі-аднакурснікамі. 1939 г.

Алесь Жаўрук (трэці справа ў трэцім радзе) і Аляксандр Твардоўскі (другі злева ў ніжнім радзе). МІФЛІ, 1939 г.

Колькі год з табой дружылі,
Скрозь жылі, як сваякі,
Разыходзяцца сцяжыны
Зноўку ў розныя бакі.

Па слабодках,
Па пасёлках,
Па грымотах,
Па цішы,
Пад хмурынкай,
Пад вясёлкай
Пройдуць два таварышы.
Браце, з хаты роднай толкам
Хоць паштоўкі мне пішы!

Як працуеш, паважаны,
З кім сябруеш, голуб мой,
Як бахчы і баклажаны
Ў той мясцовасці тваёй.

І з якой такой прычыны
Не турбуеш
І маўчыш?
Мо сумуеш па дзяўчыне,
Мо над сшыткамі сядзіш...

Зімнім вечарам як-небудзь
Прыгадай, віхрасты мой,
Красавік,
Маскву і неба
Ў гэты момант над Масквой,
Інстытуцкую чытальню,
Бег напружаны дэкад.
Дзень чыталі,
Ноч чыталі —
Рыхтавалі дыямат.

Ліпкай зеленню вясновай
Лапушыліся сады,
Як нам Ліда Іванова
Усміхалася тады!..

Ад Ухты да Таганрога,
Да чыцінскіх дальніх брам
Слава скромным педагогам,
Аднакашнікам, сябрам!

Будзе некалі гадзіна —
Супраць хіжых груганоў
За шчаслівую Радзіму
Мора ўздымецца сыноў.

Ў эшалонах з Украіны
Я здалёк яшчэ,
                    братан,
Ўраз пазнаю мандаліну
І фанерны чамадан.

Ты мяне абнімеш мужна,
Пацалуеш тры разы:
«Ну, стары,
                    праверыць дружбу
Надышлі, відаць, часы!»

І ў пярэднюю фалангу,
Ўсхваляваныя,
                    тады
Два сябры на правым флангу
Popстануць поруч, як заўжды.

1937 г.

КРЫВЁЮ СЭРЦА

(Гвадарамская аповесць)

Гренада, Гренада,
Гренада моя.
М. Святлоў

Цвілі акацыі. Завесай
Пялёсткаў,
 ліўняў
 і стрыжоў
Кіпучы чэрвень на Адэсу
З узмор'я цёплага ішоў.
І ў люкі чорных параходаў,
У пыл партовай мітусні
З начы ўрываўся церпкі водар
Мядзвяных траў.
 У тыя дні
Па свежаку, па хмельным ўлонні
Блукаў над самаю вадой
Шыракаплечы каталонец
Барталамео Гільярдо.
Як сына роднага, Адэса
Спаткала ветла марака.
Стары заслужаны прафесар
Яго лячыў.
 Ужо рука
Не ныла. Толькі пальцы нешта
Ўсё не сціскаліся ў кулак.
І ўсё чакаў, чакаў марак,
Калі прафесар,
Зняўшы ўрэшце
З рукі павязкі ўсе свае,
Пацісне, дужую, яе.
Усё чакаў, калі гранату
І стрэльбу верную калі

Яна узніме зноў на катаў
Яго далёкае зямлі.

Мы падружыліся. Па-руску
Мой сябра ведаў сорак слоў,
А я свой леташні французскі
Залік
Не ў жарт прыгадваў зноў.
Калі ж рэсурсы ўсе знікалі,
Звычайных сродкаў апрача,
Мы карысталіся рукамі
І разумелі па вачах.
Шумелі хвалі. Брыз прахладны
Студзіў нам твар сваім руном.
Ён частаваў мяне заядлым
Сваім матроскім тытуном.
Узбегшы лёгка на прыгорак,
Ён аглядаў прасцяг далін
І прагна дыхаў, быццам хворы,
Паветрам нашае зямлі.
Ды слухаў, як грукочуць краны,
Як васьмікласніцы пяюць,
І ўсё расказваў, ўсхваляваны,
Мне пра Іспанію сваю.
Так пад крылом блакітнай ночы,
Калі ля ног шумеў прыбой,
Аповесць сумную аднойчы
Мне расказаў таварыш мой.

I

Год пяць назад пад Авіеда,
У капальні,
У час абвалу шахт
Забіты быў праходчык Ньета,
Суровы, не любіўшы кветак

Шахцёр, ўдавец другое лета,
Калісьці зух і весяльчак.
Калі асеннім хмурым раннем
Сябра хавалі гарнякі,
Дачцэ яго старэйшай — Франі —
Было ўсяго, лічы, якіх
Пятнаццаць год.
Сіротам выпаў
Сіроцкі лёс. Усё часцей
Пасля прыдушаных усхліпаў
Перапалоханых дзяцей,
Ўсё безвыходней, як навала,
Усё трывожней з таго дня
Ў шахцёрскай хаце навісала
Бязрадасная цішыня.
Тады аднойчы на світанні,
Сабраўшы ў клунак і вядро
Усё шахцёрскае дабро,
З двума малодшымі братамі
(Ў кішэні некалькі пезет)
Пайшла Франсіска ў белы свет
Шукаць прытулку —
за пасёлкі,
За гушчы восеньскіх імжак...
І лівень сек,
і вецер золкі
Расхрыстваў бацькаўскі пінжак.

Вакзал. Цягнік. Далёкі шлях.

Ў Мадрыдзе, дзесьці на Альвара,
Радня якаясьці жыла...
Жыла калісьці, толькі зараз
Франсіска цёткі не знайшла.
Дзяўчыну на уласным хлебе
Ўзяла мадыстка («будзе толк!»).

Дзесь пад страхой, на сёмым небе,
Адгарадзілі ёй куток
І не пакінулі хвіліны
Для суму — вечна на нагах.
І хай, бывала, без прычыны,
За нестрыманы ўздых адзіны
Патронша біла па шчаках —
Быў хлеб уласны у дзяўчыны
І пад асеннім небам дах.
Ішлі гады. Даўно ўжо тройчы
Вясна мінула за вясной,
І вось на досвітку аднойчы
Па-над Сервантэса зямлёй
Праплыў,
Узняты чорным збродам,
Берлінскай ночы жудкі цень:
Крыві іспанскага народа
Сцярвятнік хіжы захацеў.
Але з усіх бакоў рашуча
Краўцы, матросы, гарнякі,
Філосафы і пастухі
Насустрач «фюрэру» і «дучэ»
Узнялі гнеўныя штыхі.
Нязломныя адзінаверцы,
Яны пайшлі на процьму зграй
Штыхом,
агнём,
крывёю сэрца
Адстойваць сонечны свой край.

II

Ў той дзень ізноў,
Мадрыдскіх ўскраін
Перашагнуўшы рубяжы,
Ўгары прайшлі «фіятаў» зграі,

Як свасцік чорныя крыжы...
...Гурбою вучні йшлі з заняткаў
З лемантарамі у руках,
Малых дзяцей купалі маткі
Ў эмаліраваных тазах.
Спавітыя ў платанаў зелень,
У вэлюм даўняй цішыні
Краіны лепшыя музеі —
Славутай гонар старыны,—
Узнёсшы лёгка к высям светлым
Уступы строгіх стромкіх веж,
Бялелі мірна. Ветрык ветлы
Блукаў між сонных лоз-мярэж...
І раптам
Выбух нечуваны,
Ў шматкі парваўшы цішыню,
Нібы пярун той ураганны,
Ўсё аглушыў і ўсхамянуў.
І потым новы,
дзесьці блізка,
Над самай дзесьці галавой...
І вось ў паветра з дзікім віскам
Ляціць грамада абеліска,
Афорт Гойя,
рука,
калыска
І жоўты дзёран з нежывой,
Зусім як леташняй, травой.
Амаль губляючы прытомнасць,
Зусім не помнячы сябе
І нават не адчуўшы стомы,
Франсіска бегла...
На трубе
Водаправоднай,
каля даху,
Ўгары матляліся шматкі

Знаёмай коўдры.
Кроў ад жаху
Пахаладзела: «Хлапчукі,
Луіс і Педра...»
Столь нібыта
Над ёй хіснулася,
пайшла...
Сцяной абрушанай забіты,
Ляжаў малодшы ля стала.
І тут жа большы, каля Педра,
Будзіў яго...
«Браты, браты...»
Знадворку, звісшы у паветры,
Два абадраныя драты
У фортку білі як папала...

Тады ж увечары,
калі
Франсіска не знайшла запалак,
Каб лямпу ў хаце запаліць,
Луіс ёй крыкнуў, шапку ўзяўшы:
«Куплю запалак, пачакай!»
І, ў лоб сястру пацалаваўшы,
Ён выбег з хаты.
Хлапчука
Больш і не бачылі.
Ні ўночы,
Ні ўранні не вярнуўся ён —
Пайшоў, напэўна, да рабочых
І папрасіўся ў батальён.
Ён ім адпомсціць,
лютым катам
(З ім поруч тысячы ўстаюць!),
За гэты жудкі дзень,
За брата,
За ўсю Іспанію сваю...

Ўсю ноч праседзела Франсіска
Без слёз ў пустэчы нежылой.
Над дахам хмары беглі нізка,
Над самай беглі галавой.
Ціш спавіла асфальт Алкала,
І толькі недзе там,
над ім,
Па стрэхах бляха скрыгатала
Галодным скрогатам сваім.

Калі ж назаўтра гулкім раннем
Па хістскіх сходках «Дома мод»
Узбег Хазэ, каханы Франі,
Прад выступленнем у паход,
Яна сама была гатова
Туды,
Дзе дол зямлі дымеў.
Ён па вачах яе, без слова,
Як і заўсёды, зразумеў.

III

І з таго часу скрозь нязменна
Па згойсаных шляхах вайны
У сініх вопратках ваенных
Плячо ў плячо прайшлі яны:
Басконскіх гонар футбалістаў,
Матрос з «Хаіме», весяльчак,
І з ім маленькая мадыстка
З дзіцячым сумам у вачах.
У батальёне ўсе іх знапі:
Далі ж яны панам турбот —
Штодня фашысты праклінапі
Са страхам іхні кулямёт.
На дымных сцежках Гвадарамы
Да горнай вёскі Сент-Ала

Пад неспакойнымі вятрамі
Іх дружба поруч правяла.
І толькі там, прад самай ноччу,
Атак спыняючы паток,
Зарыўся тварам кулямётчык
Ў дарожны пыл, ў сухі пясок.
Смерць губы смаглыя скавала,
І толькі па дрыжанню іх
Дзяўчына з жахам прачытала:
«Цяпер змагайся за дваіх.
Няўжо ж паводка куль густая
Не спыніць крок варожых зграй?
Не падпускай іх, залатая,
Трымай, каханая, трымай,
Пакуль сябры назад,
за ўзгорак,
Праб'юцца куляй і штыхом,
Пакуль шрапнелі загавораць
Над інтэрвенцкім гарадком!»
І вось, бляднеючы, Франсіска
Крычыць праз гул сама сабе:
«Цяпер, мадрыдская мадыстка,
Усе надзеі на цябе!»
Праставалосая,
Худая,
Яна не чуе даўніх ран.
Да кулямёта прыпадае
Сухой шчакой:
«Но пасаран!
Віва рэспубліка!»
І градам
Свінцовым сгрэты ланцугі.
«Віва рэспубліка!»
І радам
Адзін кладзецца за другім.
Яшчэ скупое намаганне —

Прайсці пякельны гэты град.
І з дзікім ровам ў замяшанні
Лавіна коціцца назад.
Спыні яе рукою спрытнай,
Не дай драпежніку хады,
А не — ён зноўку, ненасытны,
Як пошасць, вернецца сюды.
Хутчэй, хутчэй!
І сцеле пластам
Фашыстаў зноў яе агонь.
Гарачай жылкай
Часта-часта
Пад чорнай пасмай б'ецца скронь.
«Но пасаран!
Не, тут сустрэньце
Свой час астатні, люты зброд!..»
Але...
Канец апошняй ленце,
І моўкне верны кулямёт.
І пустата, як ноч, глухая
І жудасная цішыня
Франсіску раптам абступае
З усіх бакоў.
Глядзіць яна:
Патроны выйшлі
ўсе дашчэнту,
Пустыя гільзы на шляху.
Яшчэ б адну, здаецца, ленту,
Адну б кароткую чаргу.
Пакуль сяброўскіх кулямётаў
З-за скал загутарыць свінец,
Пакуль ўзаўюцца самалёты —
Яшчэ б патрон...
Але канец.
А ворага ланцуг,
узняты

Нядобрай гэтай цішынёй,
Зноў набліжаецца.
Гранаты
Ірвуцца дзесь. Пачаўся бой...
Ды толькі смерць спужае хіба?
(Рука, ад зморы не дрыжы!)
Ужо сябры за перагібам
Свае мацуюць рубяжы.
Яны назад ўсё роўна прыйдуць,
І дрогне чорная сцяна.
Ты ўсё зрабіла для Мадрыда,
І зараз не твая віна.
Дарма, што зноў Франко найміты
Лавінай рушаць на цябе.
Шчэ пісталет:
шэсць куль бандытам
І толькі сёмую сабе,
Пакуль лядком не студзіць скроні,
Пакуль ўзнімаецца рука,
Спаткай на славу «макароні» [1],
Мадрыда верная дачка!
І вось, прыщчурыўшыся ледзьве,
Яна намацвае курок,
І грузна рушыцца пярэдні
І кіпцямі скрабе пясок.
І зноўку стрэл...
Агнёвай стромай
Глушы драпежніка!
Але
Хвіліна — і з сямі патронаў
Адзін апошні у ствале.
Цяпер хутчэй, марудзіць досыць:
«Хазэ, ты чуеш, мой сакол!

---

[1] «Макароні» — пагардлівая мянушка італьянскіх інтэрвентаў у Іспаніі.

Віва рэспубліка!»
Падносіць
Яна да сэрца чорны ствол.
«Каб два было, я б два без жалю
Жыцці Мадрыду аддала...
Цяпер дарма, што ў дзікім шале
Паводка блізка падышла.
Памерці — шчэ не пакарыцца.
Смялей курок спускай цяпер...

Хутчэй, хутчэй — і подых спынен!..»
Раве пярэдні афіцэр.
З крывёй налітымі вачыма,
Руды, засопшыйся, цяжкі,
Ён кідаецца да дзяўчыны,
Каб папярэдзіць рух рукі.
«Хутчэй, хутчэй — і подых спынен!..
Хазэ, бывай! Бывай, Мадрыд!
...Але няўжо ён жыць павінен,
Агідны вораг і бандыт?
Не, не.
Агідны смоўж пракляты,
Не пашкадуюць сотні куль
Мне ашуканыя салдаты,
Трымай жа гэтую пакуль!»
І, не зрабіўшы ўперад крока,
Як бег, шалёным вепруком,
Вялікі, потны, мутнавокі,
Ён грымнуў вобземлю пластом.

IV

Яны пра полк яе пыталі.
Яна маўчала.
Ёй тады
Круцілі рукі, жылы рвалі,

Давалі піць, і зноў пыталі,
І зноў падносілі вады.
Яна маўчала, сцяўшы зубы,
Хоць чула — моцы не стае.
...Дык вось чаму імгненнай згубы
Нашкадавалі для яе!
А потым знікла ўсё кудысьці,
Ўсё праваліласяу муць.
Адно запомнілася: ў высі
Хмурынкі лёгкія плывуць.
Адно здалося: **кулямёты**
Сустрэлі ворага з гары.
І больш ніякія турботы
Не хвалявалі.
...Ўсе сябры,
Здалося, пелі «По долинам».
Здалося, йшлі ў апошні бой.
Жанчына з поглядам арліным
Вяла калоны за сабой,
Хістаў штандары подых ўзмор'я,
І над усёй зямлёй адна,
Узняўшы светлае сузор'е,
Плыла зубчатая сцяна.

. . . .

Зямля мая!
Табе ўсе думы.
Ты ўстала людзям, як маяк,
Цябе інакшай не прыдумаць,
Інакшай не ўявіць ніяк.
І хто б ні быў мой брат па справе
І па крыві гарачай брат:
Арктычны лётчык ў снежнай лаве,
Ці пагранічнік на заставе,
Ці пятага палка салдат —
Заўжды, зямля,

Праз шал нягоды
Ў цяжкой няроўнай барацьбе
Табе яго апошні подых
І думка першая — табе.

. . . .

...Чаму ж няма з Францыскай поплеч
Яе вясёлага Хазэ?
Вось людзі ў вопратках святочных
Ёй руку ціснуць па чарзе.
І з імі той,
Хто іх ад здзекаў,
Ад мук
прывёў да светлых дзён.
На смуглым твары чалавека
Усмешка цёплая. Вось ён
Таксама моцна паціскае
Францыскі дужую руку.
І слёзы шчасця падступаюць
К вачам. Няхай яны цякуць!
Няхай гараць. Цярпела? Годзе!
Ты іх спыні цяпер вазьмі!
Па ўсіх дарогах свету пройдзе
Дзяўчына з гэтымі слязьмі.
Ёй гэтак лёгка...
Твар дзяўчыны
Ледзь уздрыгнуў і прасвятлеў.

З шклянымі мутнымі вачыма,
З расою ліпкай на чале
Яна, замучаная, стыла
Над пачарнелаю травой.

Высока хмаркі залатыя
Плылі над самай галавой.

V

У тую ж ноч,
Прад самым ранкам,
Казалі потым патрулі,
Ушасцярых з акопаў Франка
Салдаты хмурыя прыйшлі.
Свае нямецкія вінтоўкі
Яны паклалі прад сабой,
Яны прасіліся,
каб зноўку,
Але адсюль вялі іх ў бой.
Ад іх,
Прапахшых кіслым потам,
Сурова сцяўшых кулакі,
Ад іх даведаліся потым
Рэспубліканскія палкі,
Якою смерцю памірала
За лёс краіны малады
Мадыстка з вуліцы Алкала
Франсіска Ньета,
як тады
Яна бязгучна
ссохлым ротам,
Што ледзь пачула мо трава,
Сказала: «Даларэс»,—
і потым
Амаль нячутнае:
«Масква».

У ганаровым каравуле,
Высока ўстаўшы на гару,
Сябры на зброі прысягнулі
Адпомсціць катам за сястру.
Няхай аб тым іспанскіх ветраў
Раскажа гоман малады,

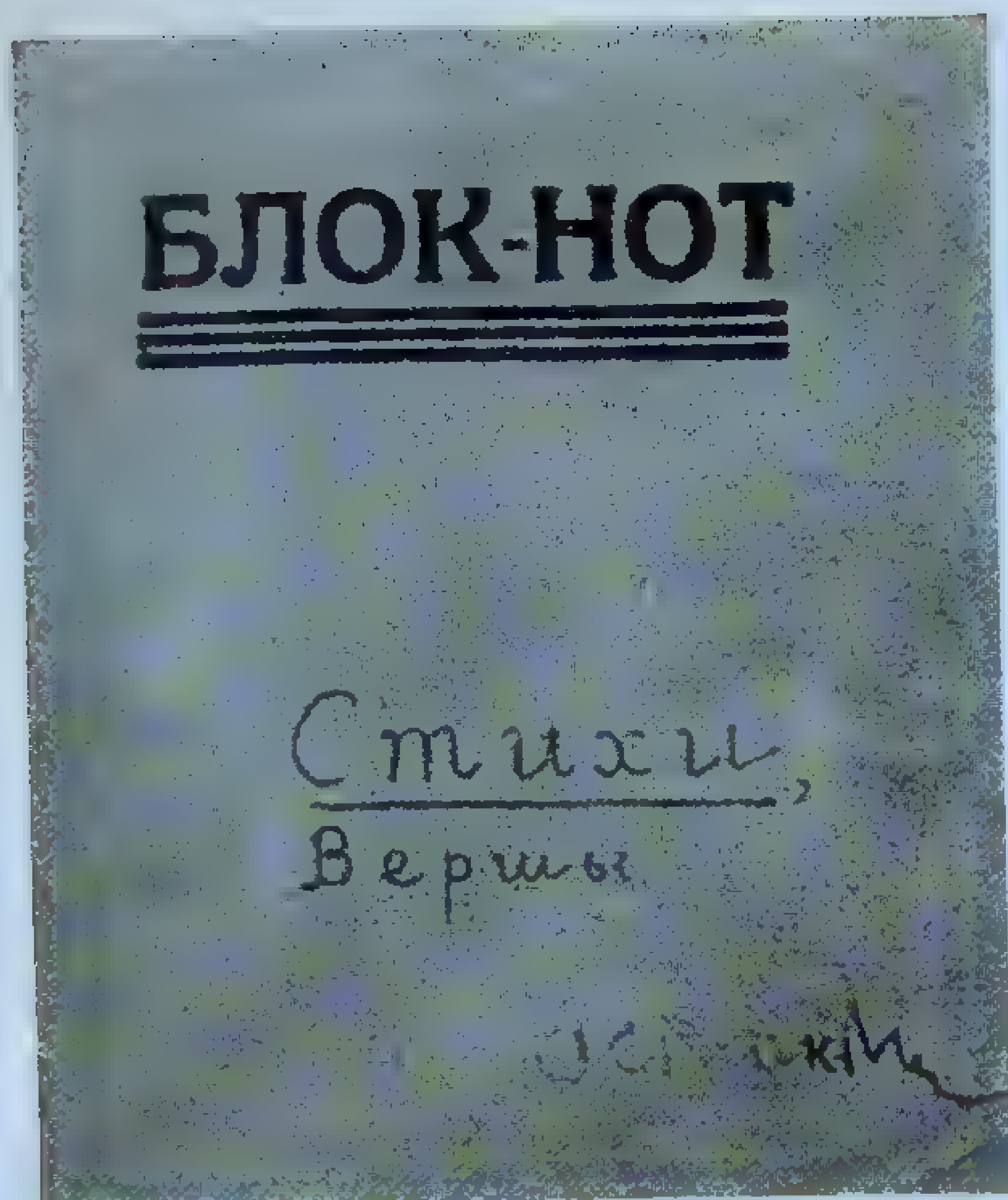

Вокладка
франтавога блакнота
Алеся Жаўрука.

Алесь Жаўрук (другі справа ў верхнім радзе)
з супрацоўнікамі армейскай газеты. 1941 г.

З жонкай Лідзіяй Мікалаеўнай Сінічкінай.
1942 г.

З франтавымі сябрамі ў вольны час.
1942 г.

Як танкі ворага ў паветра
Адменна кідала тады,
Як спраўна падалі на скалы
«Фіятаў» чорныя крыжы,
Як крок за крокам мацавалі
Сябры на захад рубяжы.
Ім не забыць сяброўкі.
Морам,
Бурлівым морам гнеў ўстае.
Матросы,
вучні
і шахцёры
Спяваюць песню пра яе.
А песню тую,
што дарогі
Усёй рэспублікі прайшла,
У лазарэце склаў бязногі
Студэнт Дыега з Сент-Ала.

* * *

Матрос маўчаў.
Застылі меддзю
Нацятых сківаіц жаўлакі,
І толькі часам ўздрыгваў ледзьве
Пергамент жоўтае шчакі.
Мы моўчкі крочылі.
На ранак
Ужо займаўся край нябёс.
Над портам грукацелі краны.
З узмор'я свежы брыз прынёс
Чмяліныя матораў гуды,
Пах свежай рыбнае лускі,
І гоман хваль,
І шум глухі...

Не,
я ніколі не забуду
Яго шурпатае рукі!
Не пакарыць гвалтоўнай смерці
Іспанскай сонечнай зямлі.
«Буэна,—
крыкнуў я,—
Суэрце!» [1] —
Свайму таварышу.
Плылі
На ветразях лагодных яхты,
Як лебядзіны цуг вясной.
Ангары, фабрыкі і шахты
Стаялі дужыя за мной.
Світала...
Дзень вялікі,
новы,
Я знаў, чаканаю вясной
Устане з кіпені барвовай
Над залатой яго Кардовай,
Як ўстаў над Прэсняю маёй.
Бо над шляхамі ўсіх прастораў
Наўсцяж ад мора і да мора,
Як лёс зямлі,
ўзышла яна,
Узняўшая паходняй зоры,
Крамля зубчатая сцяна.

1937 г.

---

[1] Буэна суэрце — шчаслівай дарогі *(ісп.)*.

ДНЯПРО ВЫХОДЗІЦЬ З БЕРАГОЎ

У добры час
Крамяна-звонкай
Сакавіковай раніцой,
Узняўшы бурных хваль гамонку,
Зламаўшы мост лядзяны свой,
Сабраўшы з гор і просек чорных
Ваду затопленых снягоў,
Кіпучы,
шумны,
непакорны
Дняпро выходзіць з берагоў.

Як мора цэлае,
праз грэблі
Да самых сосен на гары
Гуляюць пругкіх валаў грэбні
І круцяць шумныя віры.

І ўся славутая акруга
Пяе, як маладосць твая...
Выходзь жа,
Верная падруга,
Апора лепшая мая!

Калісьці
Кволаю дзяўчынкай
Цябе сустрэў я на шляхах
З пярэстай лёгкаю хусцінкай,
З галінкай бэзу у руках.

Ідуць гады.
Ты стала дужай.
Вышэй ты стала і статней;

Ідуць гады, і наша дружба
Штодня цясней,
Штодня мацней.

І так нам сцежкаю лагоднай
Скрозь
Поруч крочыць у прасцяг
З вясёлай песенькай паходнай,
З цяплом сяброўства у вачах...

Глядзі,
Сабраўшы ў хвалі спрытна
Ваду затопленых снягоў,
Кіпучы,
бурны,
ненасытны
Дняпро выходзіць з берагоў.

Які прастор!
Які надзіва
Прыгожы дзень!
Цудоўны край!
Дык узнімай жа лебядзіны,
Крылаты парус узнімай.

Хай б'юцца хвалі ў борт бясконца —
Мы пераможам волю стром.
Насустрач маладому сонцу
Свой лёгкі човен павядзём.

І песняй простаю і шчырай
Уславім дружбы светлы шлях,
Сцягоў нямеркнучую чырвань,
Зямлю
І квецень у садах.

1938 г.

ВЯСНА

Ізноў хмурынак лёгкі дым
Па сіні веснавой
Плыве над горадам маім,
Над вуліцай маёй.

Бяжыць з гары варчун-раўчак,
Грукоча першы гром,
І неспакойны дачнік шпак
Свой рамантуе дом.

На цэлым свеце шум і гам,
Вясна, мой друг, вясна!
А мой пакой — не знаю сам,
Маркота ў ім адна.

Ні брудны ён, ні цёмны ён,
А кінеш зрок наўкол —
Зялёны сум, дакучны сон
Глядзіць з усіх куткоў.

Няхай бы гэтай раніцой
Ты выпадкам зайшла,
Дзявочай спрытнаю рукой
Парадкі навяла,

Каб не высокі стус старых
Чарнавікоў, але
Букет пралесак веснавых
Узняўся на стале.

Каб вокны насцеж, каб вясны
Ўварваўся шум і гам,
Каб вечна строгі, са сцяны
Ўсміхнуўся Гегель нам.

Ты азірнулася б наўкруг
І мо б табе суздром
Не захацелася, мой друг,
Адсюль у іншы дом.

Мо б я тады не быў хлапчук —
Адважыўся б, сказаў,
Што гэтых губ і гэтых рук
Я сто гадоў чакаў.

Што я маўчаў, маўчаў, пакуль,
Нібы галодны звер,
Зіма гула у рог віхур,
Але цяпер, цяпер

Мне не схаваць таемных дум,
І не мая віна —
На цэлым свеце гам і шум —
Вясна, мой друг, вясна.

1938 г.

СЛАНЕЧНІК

У лёце гэтых дзён бясконцым,
Пад гэтым небам маладым
Твой лёс маім быць ясным сонцам,
А мой — сланечнікам тваім.

Куды ні пойдзеш, ні павернеш —
Я ўслед вярнуся за табой,
Як той сланечнік сонцу верны,
Сваёй кудравай галавой.

1938 г.

КЛОПАТ

Сваёю лёгкаю рукою
Ты спавіла маё чало,
І ўраз ўсе клопаты з тугою,
Нібы рукой з мяне зняло.

Ды толькі ўжо цяпер спакою
Мне новы клопат не дае,
Каб ты заўжды была такою,
Каб ты заўжды, як дзень ўстае,
Сваёю лёгкаю рукою
Здымала клопаты мае.

1938 г.

Ты не глядзі, што рана скроні
Заткала інеем зіма.
Падай мне цёплыя далоні
І ціха поруч сядзь сама.

Яшчэ далёка золь і восень
І свежы весніх сіл прыбой,
І гэта толькі так здалося,
Што пастарэлі мы з табой.

То госця іншая, я веру,
І гэта строгасць недарма,—
Цвярозасць мудрая у дзверы
Нам сёння стукнула сама.

Адчынім ёй. Ў жыццёвым плёску
Ўсяму свой час і свой чарод,
Так ападаюць з дрэў пялёсткі,
Каб завязь выспела у плод.

Так нетаропкая развага
Ад бестурботнасці заве,
І так, забыўшы Афенбаха,
Душа Бетховенам жыве.

Над чуйным сном клавіятуры
Двух белых лебедзяў палёт
Даўно мне мроіцца. У хмурым
Вячэрнім змроку гукаў буру
Абудзіць ён і так без нот.

Няхай Бетховен уварвецца
У гэты ціхі дом, сюды,
Як бура ў сонныя сады,
Няхай матыў ракоча, льецца,
І разам плача і смяецца,
Жывы і вечна малады.

І ўвесь пакойчык вечаровы
Напоўніць шолахам далін,
Жалейкай гучнай раніцовай,
Святлом вясёлкі каляровай,
Празрыстай свежасцю дубровы,
І звонам горных ручаін,

Каханнем, смуткам палыновым,
Трывогай, болем, сном благім,
Тугой, бядой — усім, усім,
Што ёсць ў жыцці, і шчасцем новым.

1939 г.

ДЖАВАРСКАМУ ДРУГУ

Ў гарадку тваім Джавары
Я да ночы праблукаў,
Па развесістай чынары
Саклю другаву шукаў.

Толькі ў сонечным Джавары
Так заведзена, відаць,—
Цёмналістыя чынары
Па ўсіх вуліцах стаяць.

Я духаншчыка старога
Стаў распытваць па пуці,
Дзе джыгіта мне такога
Чарнабровага знайсці,

Для каго без вечных спрэчак
І сяброўства у цяжар.
Хоць за друга ў грозных сечах
Першы ўстане пад удар.

Усміхнуўшыся вачыма,
Адказаў духаншчык мне:
Можа, ў клімаце прычына.
Толькі ў нашай старане

Што ні хлопец — чарнабровы,
Кожны спрэчнік — пашукаць!
Як адзін ў бядзе гатовы
За сяброў жыццё аддаць.

Я ж у пошуках далейшых
Ўсіх сустрэчных супыняў:
Па дзяўчыне прыгажэйшай
Тваю любую шукаў.

Толькі кожны закаханы
Кляўся мне — ўвесь свет прайсці —
Прыгажэй яго каханай
Ў цэлым свеце не знайсці.

...Край чароўны! Пры спатканні
Кожны друг табой сагрэт,
Ў кожнай саклі і духане
Госцю ласка і прывет.

Нас ад смагі ратавалі
Пад платанам векавым
Прахалодным цынандалі
І мускатам агнявым.

Сум заўважыўшы на твары,
Тамада мне так сказаў:
— Не сумуй, Сандро, за чарай,
Не яго, дык нас спаткаў.

Нас таксама ўзгадавала
Гэтых гордых гор кальцо,
Нас таксама калыхала
Песня Шотава, кацо.

Што ж спрачацца. Праў аратар,
Шмат ён бачыў за свой век.
Дзе ж ты, мой меліяратар,
Неспакойны чалавек?

Дзе ты ходзіш сёння? Мусіць,
Зноў блукаеш у таїзе,
Ці ў далёкай Беларусі
Па тарфах ды па лазе?

Калі так, прашу, Эулі,
Нашу дружбу ўспамяні,

Да старой маёй матулі
Ў гарадок мой загляні.

Прыгадай зарок даўнейшы
І шукай мой просты дом
Па нявесце прыгажэйшай,
Па бярозе пад акном.

1939 г.

СЯБРЫ

Як я з Андрэем жыў-дружыў,
Таму калгас наш сведка.
Я зрубы новыя рубіў,
Ён печы клаў — на рэдкасць.

Рухавым, спрытным двум хлапцам,
Вясёлым і упартым,
Давалася майстэрства нам
Не цяжка, быццам жартам.

І што ўжо так крывіць душой —
Услых кажу, не ўпотай,—
Мы ганарыліся сваёй
І дружбай і работай.

Бывала, ладжу я вянец,
Чалеснік ён выводзіць.
— Не падкачай,— крычу,
— хлапец!
— Трымайся! — друг мне грозіць.

Ні разу я не падкачаў,
І з сотні хат — як лёду —
Ён без памылкі пазнаваў
Мае вуглы заўсёды.

Ды пэўная,— я ведаў,— рэч
Не падвядзе ён друга,
І ўбачыўшы дзе-небудзь печ —
Красу на ўсю акругу,—

З усмешкай перад ёй стаю,—
У поглядзе — пяшчота:
— Ну як жа, як жа, пазнаю —
Андрэева работа.

І чуткі між дзяўчат тады
Пра нас пайшлі такія,
Што жаніхі мы хоць куды,
Што рукі — залатыя.

Так дзень за днём гарачы плыў,
На славу мы дружылі.
А гэтай восенню — прызыў,
Нам позвы ўжо ўручылі.

Тым лепей, браце, чым хутчэй —
Чаканы дзень прыходзіць.
— Не падкачай,— крычу,— Андрэй!
— Трымайся! — друг мне грозіць.

Трымціць па клёне позні ліст,
Гусцее пазалота.
Таварыш мой — артылерыст,
Я — сціплая пяхота.

Дарма, што поруч не ідзе
Са мной Андрэй, як колісь:

Я знаю — друг не падвядзе,
Хоць пасылай на полюс.

І будзе бой — агонь і змрок,
І вораг азвярэе.
Ды на падмогу мне здалёк
Ударыць батарэя.

Я галаву ўзніму сваю,
Павесялее рота,
І я скажу ўслых: — Пазнаю,
Андрэева работа.

І дрогне вораг, і вятры
Развеюць дым і грукат,
І зноўку стрэнуцца сябры —
Паціснуць моцна рукі.

1939 г.

МАСКВА

Москва, как много в этом звуке...
А. Пушкін

Цудоўны чэрвень, маладая
Шуміць над рэчкай асака.
Стары Батоўкін запрагае
Ў вазок няўрымсту-жарабка.

К паўстанку ўслед паўвёскі едзе —
Грукочуць колы па мастку.

— Куды? — пытаюцца суседзі.
— Браткі, на сесію ў Маскву!

А даль блакітам запалала.
Цвітуць ільны. Мінае час.
І вось кудзеляй небывалай,
Глядзіш, праславіўся калгас,

К паўстанку зноў паўвёскі едзе —
Грукочуць колы на мастку.
— Куды? — пытаюцца суседзі.
— Браткі, на выстаўку ў Маскву!

З удачай скрозь і песні дружаць.
Звіняць цымбалы. Бубны б'юць.
Лявоніха! Дзяўчаты кружаць,
Хлапцы упрысядкі ідуць.

Прыйшла машына. Крыкі, зборы.
Грукочуць колы па мастку.
— Куды? — пытаюся ў шафёра.
— Мы на дэкаду, мы ў Маскву!

І так заўжды з далін мурожных,
З аулаў, сёл — адной сям'ёй
З турботай кожнаю і з кожнай
Вялікай радасцю й малой;

З усім чым рады і багаты —
З набыткам нашых лепшых дзён,
За шчырым словам, за парадай
К табе, Масква, к табе ідзём.

1939 г.

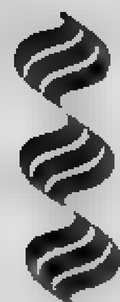

З ФРАНТАВОГА БЛАКНОТА

(1941—1942)

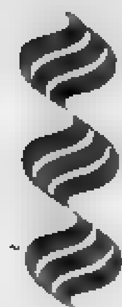

О ВСТРЕЧЕ

Опять апрель, и голубая
Прозрачна дымка над землёй.
Теперь бы нам бродить,
Родная,
Так, взявшись за руки, с тобой,
По талым тропкам, по знакомым
Крутым днепровским берегам.
Но день и ночь грохочут громы,
Пылают села по ночам.
И глубоко запрятав нежность,
Весь огрубев, озлобясь весь,
Иду, иду по склонам снежным
С винтовкою наперевес.
И если новый день встречаю
В другой избе, в другом селе,—
Пусть дальше ты,
Но ближе — знаю —
Забытый вечер на земле,
Без рева пушек, без картечи,
И ближе Днепр, и соловьи,
И город наш,
И трепет встречи,
И губы теплые твои.

СВЯТАЯ МЕСТЬ

За разоренные селенья,
за кровь, насилие, разбой,
за непомерное глумленье
над нашей родиной святой;

за стоны жен, за вопли наших
сестер, за слезы матерей,
от мук рассудок потерявших
в когтях насильников-зверей;

за стариков, сожженных в хатах,
за брошенных под танк ребят,
за все, что дорого и свято
с тех пор, как помним мы себя;

за полыхание пожарищ,
земли поруганную честь —
один ответ у нас, товарищ,—
святая, яростная месть.

КОМСОМОЛЕЦ МИХАИЛ БАТИН

О том бы мог сказать любой,
вся улица вокруг,
что Миша Батин — парень свой,
что он — надежный друг.

А вот герой он или нет —
вопрос так не стоял.

О том не знал отец и дед,
и парень сам не знал.

Но день пришел, но час пробил,—
Отчизна дорога.
Уходит Батин Михаил
на фронт громить врага.

В атаке трудной впереди
идет сквозь минный шквал.
Упал товарищ командир,
и политрук упал.

Бойцов их голос не зовет,
а сверху по цепи
и миномет, и пулемет —
попробуй, шаг ступи.

Вот тут-то друг наш первый встал:
— Ребята, что за черт,
ведь это ж наша высота,
а гад с нее в нас бьет.

— За мной! — и первый сам туда,
и дерзко, под свинцом
все, сколько было нас, тогда
рванулись за бойцом.

Бежим, бежим. Горячий шквал
в упор. Скорей, скорей.
Один упал, другой упал,
но тридцать — на горе.

Так стала снова высота
советской высотой.
А первым шел он неспроста —
товарищ наш герой.

Чудно, ведь рядом не впервой
с ним каждый жил и спал,
а вот не знали ж, что герой,
да он и сам не знал...

...А батарея снова бьет.
и снова, как водил,
в атаку смело поведет
нас Батин Михаил.

ОСЕНЬ

Дождь зарядил с утра бессменно,
воды в окопе по колено.
И льет, и льет из туч вода.
Ну, что ж, вода, да не беда.

Сыпь, припускай заядлей, дождик,
начнись пораньше, лей попозже.
Уж мы потерпим, так и быть —
на то и осень, чтоб мочить.

Ведь в блиндаже у мокрой рощи —
известно, не в гостях у тещи,
где и блины, и сладкий мед,
и самовар — не пулемет.

. . . .

Ну вот, достали плащ-палатки,
и снова, парень, все в порядке,
и можно жить и не тужить,
врага по-нашенски глушить.

А заиграет в час досуга
гармонь — певучая подруга,
Мы как пойдем с разбега в пляс —
возьми, беда, попробуй, нас.

Мы ж как-никак, товарищ, дома,
нам как-никак здесь все знакомо.
А вот непрошенных гостей
прохватит осень до костей.

Излихорадит, измотает —
живого места не оставит.
Пошли дожди — и нет дорог,
их танки встали поперек.

А там зима, мороз, метели,
врагу студеные постели.
...Нам бить врага не в первый раз.
Сыпь, дождик, гуще, в добрый час!

АЛЕНКА

За ветряком, за соловьиным
певучим логом, в том бору,
куда, бывало, по малину
с тобой ходили поутру;

где в жаркий полдень нас, бывало,
в сосновых сенях лесника
холодным квасом угощала
Аленка, внучка старика.

Мы вновь прошли по тем дорожкам,
местам поруганным, родным.
Закат. У брошенной сторожки
над мертвой девочкой стоим.

Лежит она, Аленка наша
(я лишь по косам узнаю!),
коленки детские поджавши,
лицом уткнувшись в колею.

Искусанною в кровь рукою,
как бы от муки заслонясь,
и рядом платьице простое,
в цветочки,
втоптанное в грязь.

Как до сих пор, земля, могла ты
его держать,
носить могла,
какая мать такого ката,
такого зверя родила,

что так мог мучить, так глумиться
и, надругавшись, бросить так?!
Уничтожать, душить, громить их,
фашистских бешеных собак.

Закат в огне: нахмурив брови,
молчат бойцы, молчат братки.
А что тут скажешь, тут не слово,
тут говорить должны штыки.

Под молодой березкой тонкой,
так, чтоб калины куст у ног,
положим мы тебя, Аленка,
насыплем желтый бугорок.

А сами — в бой,
                    вперед, товарищ,—
за все, за все ответит кат.
Как боль,
            как гнев,
                    как наша ярость,
горит над соснами закат.

ПОСЫЛКА

Блиндаж под шрапнелью свистящей,
Пилотки, склонившихся в круг.
Фанерный махорочный ящик
Вскрывает штыком политрук.

Под ворохом пестрых кисетов,
Коробок печенья, платков
Записку короткую эту
Нашли мы — из нескольких слов:

«Громите фашистов, герои! —
Такой наш колхозный наказ.
И знайте — мы с вами — горою,
И все наши думки о вас.

Хлеба нынче — вот как красивы!
Все сами сполна уберем.
Желаем здоровья и силы
И весточек радостных ждем».

Записка на этом кончалась,
Но каждый, как прежде, молчал.

И снова, и снова сначала
Ее политрук нам читал.

И вроде дыханьем горячим
Согрело нас в трудном пути.
А может быть, было иначе,
Но где это слово найти?

...Один за другим подходили
Ребята к подаркам, потом
Цигарки вертели, курили,
И очень махорку хвалили,
И кажется глаз не сводили
С кисетов с узорным шитьем.

— А вам, некурящий товарищ,—
Носки,— политрук говорит,—
Работа Сычевой Варвары,
Так прямо письмо и гласит.

И вот я носки получаю
(Уж так они мне дороги!),
И что с ними делать — не знаю,
Ну, как же их вдруг — в сапоги?

И этой Варваре Сычевой —
Невесте? Старухе? — как знать —
Простое, сердечное слово
Мне хочется очень сказать...

...По смятому золоту злаков,
Где с черепом танки прошли,
С зарей поднялись мы в атаку
За счастье советской земли.

Штыку помогали прикладом,
Забыв о лавине свинца.

И не было гаду пощады
И ярости нашей конца.

И каждый, взбираясь по кручам,
Вставая и падая, знал,
Что с ним весь народ наш могучий
Родное село отбивал.

БОГАТЫРИ

Горячим выдался, как пекло,
Тот день июльский. Солнце блекло.
Весь мир в огне тонул.
Но вечером в окопе тесном,
Дымя махоркой, как известно,
Опять шутили. Даже песню
Товарищ затянул.

Молчали. Слушали. Тогда-то
Ефрейтор нам сказал: «Ребята,
Так и забыть могли б.
Раз суждено на этом месте,—
Отметить дату честь по чести.
Сто лет назад от черной мести
Наш Лермонтов погиб».

И вспомнились в минуту эту
Стихи могучие поэта
В чеканной их красе.
Кто не читал, бывало, с жаром
Про Мцыри, Демона, Тамару.
«Скажи-ка, дядя, ведь недаром...»
Мы помним с детства все.

Глухою полночью в окопе
Читал опять сержант Прокофьев
Про Бородинский бой,
Как на широком поле бранном
Громил народ наш басурмана,
За землю родины желанной
Поднявшися стеной.

— В тот славный год,— заметил кто-то,—
Отбили к нам ходить охоту
Им русские штыки.
— Но мы,— вмешался голос звонкий,—
Фашистским сволочным подонкам
С охотой вместе и печенку
Должны отбить, братки.

— И головы свернуть бандитам,—
Добавил третий деловито.
И в эту ночь опять
Слова мы клятвы повторили
Врага громить, как встарь громили,
И жизнь свою готовы были
За Родину отдать.

Так ночь прошла. А спозаранку
Опять ублюдок бросил танки
Немецкою «свиньей».
— Дадим же жизни им, ребята! —
И вот бутылки и гранаты
Пускаем в ход. Огнем объятый,
Застрял их головной.

Потом еще машина встала.
— Подбавим жару — куча мала.
— Глуши его, браток!
Тут мы такой им жизни дали,

Что, как костры, они пылали,
А те, которых не догнали,
Пустились наутек.

Давя, кроша свою пехоту,
Они смывались по болоту.
— Не Бельгия тут вам!
Тут подмогли нам танки наши
Дать им отведать русской каши.
— За Родину, вперед! — бесстрашен,
Нас поднял капитан.

Гвоздя налево и направо
Фашистов черные оравы,
Мы шли живой стеной.
Пусть бы увидел нашу лаву
Пушкарь тот бородинский бравый,
Он сам сказал бы, воин славный,
Крутя свой ус седой:

«Да, были люди в наше время,
Могучее, лихое племя,
Богатыри. Но вы —
Вы, краснозвездные герои,
Встав за отечество горою,
Нас превзошли отвагой втрое,
Дрались с врагом, как львы».

На том стоим, земля родная,
На том стоим. И никакая
Напасть нас не возьмет.
Единой волею объяты,
Присягу выполним мы свято,
Сметем с земли мы супостата —
Нас Ленин в бой ведет.

СТИХИ О МЕСТИ

Родней чем с братом жили с другом...
Не раз рассказывал Сергей
Про тихий городок Калугу,
Про детство, драки, голубей.

Там в переулке Клары Цеткин —
Я знал, я видел наяву —
Есть сад, и дом, и в окнах ветки,
И в небе облачки плывут.

Вся в свете солнечном, бывало,
Как песня, девушка одна
В тот дом к старушке прибегала.
Сидели молча у окна.

Потом письмо, как две подруги,
Писали. Ждали-заждались!..
...В глухую ночь на крыльях вьюги
В Калугу роты ворвались.

Я слышал — тяжело дышали
Товарищи. Сквозь дым и гром
Базарным плацом пробежали
У черных виселиц. Потом

Весь день в глазах качались наших,
Как тени,— два мальчонка, мать
И старичок, не пожелавший
Бандиту валенки отдать.

Я знал — за этим поворотом,
Вот здесь... Ужели пробежал?
Вернулся — нету... Где ж ворота?
Все в пепел обратил пожар —

И сад, и дом в узорах веток...
Услышал я: — Как в ночь пришли —
Решили старую... А эту,
Невестку, что ли — увели.

Сережа, как мой гнев измерить?!
Я ринулся вперед, как смерч.
Я мстил жестоко лютым зверям —
Остановить могла лишь смерть.

Пусть изверги не ждут пощады!
С тобою вместе, побратим,
Мы все, как есть, припомним гадам,
Ни волоска им не простим.

И отомстим за все обиды,
За воздух наш. За белый снег.
За разоренный город Лиду,
В котором не были вовек.

ВПЕРЕД!

Пора! От севера до юга
(Так на Руси заведено!)
Морозы лютые и вьюги
С народом встали заодно.

Тряхнув полой седых метелей,
Морозя кровь, сводя с ума,
Пришельцам снежные постели
Готовит русская зима.

Уже не снится, как бывало.
Врагу московское тепло.
Ему согреться б только малость,
Да только б пулю пронесло.

Но, начиная спозаранку,
Артиллеристы наши бьют,
Известкой крашенные танки
В тяжелых башнях смерть несут.

И краснозвездные пилоты,
Крыло стальное накреня,
Идут на бреющем полете
Стеной разящего огня.

А нам положено по штату,
Товарищ, в яростном бою
В тяжелых дисках автомата
Святую месть нести свою.

Оврагом, полем, темным бором,
Где не пройдет ни конь, ни танк,
Прочертишь лыжню, с ветром споря,
Нагрянешь с тыла в час атак.

Как снег на голову, ударив,
Врагу отрежешь все пути,
Чтоб от народной грозной кары
Разбойным ордам не уйти.

Родные ждут тебя селенья.
Вперед, товарищ,— в грозный бой!
С тобой страны благословенье
И имя Ленина с тобой.

МОСКВИЧИ

(Рассказ бойца)

Я возвращался как-то из разведки.
Иду по лесу. Тишина в лесу.
Вдруг слышу шорох. Глянул из-за ветки —
Ползет ко мне с винтовкой на весу,

А кто — не разберу. Наверно, немец.
Кому б еще? Я вскинул автомат.
Нет, вижу — свой. Звезда. Красноармеец.
И весь в крови. Такое дело, брат.

Перевязал его. Чуть отглотнул он
Воды из фляги — лучше стал с лица.
И что-то вроде как меня толкнуло —
Возьми я да спроси тут у бойца:

— Москвич? —
И он мне сразу: — А то как же! —
Повеселел — ну, просто не узнать!
— Москвич, браток! Как бог, шестиэтажный
Мой дом на Усачевке, 35.

— Постой, постой,— не удержался я тут,—
Совсем выходит что-то как в кино.
Я ж там живу, на этаже на пятом —
На юг большое, в два окна окно.

— А я на третьем. Верно, не шучу я,—
Ну вспоминать. И каждый о своем.
Кто слесарь был, семью имел большую
И строил дом. И после зажил в нем.
А кто студентом бегал в кубовую
По лестницам пять лет за кипятком.

С тех пор сдружились мы. Ну, братья — где там!
Как встретимся — конца беседам нет.
— Сосед, закурим,— достает кисет он.
— Закурим, как же,— говорю,— сосед.

Дымим махоркой, вспоминаем оба:
Какая жизнь была! Да черт нагнал...
И сердце рвет клокочущая злоба
На сволочье, кто жить нам помешал.

И в час атак под пулеметным градом
С товарищем, ломая немцам кряж,
Случалось нам не раз врываться рядом
В оторопевший вражеский блиндаж.

— Сосед, держись,— кричит он,— до победы,—
А сам гранатой в гадов сгоряча.
— Держусь, держусь! — ору сквозь дым соседу
И офицера ахаю с плеча.

А если трудно — стиснув зубы, оба
Бежим, бежим под пулями вперед.
Нам сердце рвет клокочущая злоба,
Нас месть святая на врага ведет.

И мы за дело наше, братец, знаем,
Всегда готовы голову сложить.
Но только мы надежды не теряем
После победы вновь в Москве пожить.

И если быть тому, то в час желанный,
В кругу семейном — всех друзей собрать! —
Не маскирую окон (даже странно,
Что можно больше не маскировать!),
За эти дни поднимем мы стаканы
На Усачевке № 35.

«РУЖА»

А ці міг, ці век — не знаў ніхто там,
Колькі моўчкі праляжалі мы
На краі сыпучага сумёта
Пасярод марознае зімы.
Толькі раптам лютаўская сцюжа
Адступіла быццам, адлягла.
Чую і не веру сам я — «Ружа»,
«Ой, расцвіла ружа, расцвіла...»
Азірнуўся: ціха ў задуменні
Сам сабе спявае зампаліт.
Слухаем. І нікне поўнач ценем,
Іншыя ўстаюць хлапцам палі.
Случчына каму, каму у песні
Амсціслаўшчына яго ўстае,
Мне ж — рачэнскі край, маё Палессе,
Вербы, вочы ясныя твае.
І узбек, сусед мой, вочы мружыць
(Што ён прыгадаў у той цішы?),
Слухаў, слухаў і ўсміхнуўся: «Ружа.
Ружа,— зноў ён паўтарыў,— якшы».
І да самае атакі потым
Больш не думалі аб сцюжы мы
На краі сыпучага сумёта
Пасярод марознае зімы.
Так заўжды хвілінамі цяжкімі
Саграваеш ты, Радзіма, нас,
Зор сваіх святлом, вялікім імем,
Шчыраю парадай ў добры час!
Вестачкай паштоўкі нечаканай,
Пачкам папярос, здалёк прысланым,
Песняю сардэчнаю сваёй,
Проста думкай аб табе адной.

Мажайск, 1942 г.

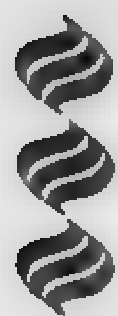

ПАЭМЫ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ, НАПІСАНЫЯ РАЗАМ З ПАЭТАМ АНДРЭЕМ УШАКОВЫМ

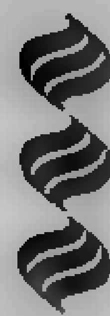

ПРА МАЙГО ТАВАРЫША

У мяне таварыш ёсць —
Слаўны госць,
Іспанскі госць.
Сталі мы з ім пабрацімы
Ў піянерскіх лагерах,
Пад гарачым сонцам Крыма
Мы хадзілі па гарах.
Нас кішмішам частавалі
З цеплахода маракі,
Нас з сабой у мора бралі
На шаландах рыбакі,
Мы пра лётчыкаў спявалі,
Мы футбольны мяч ганялі,
А яшчэ ў лапту гулялі,
А яшчэ — у гарадкі.

Я не знаў іспанскай мовы,
Але гутарку да слова
Друга Педра разумеў,
Бо таварыш мой умеў
Пра мяцежнікаў-піратаў
Маляваць малюнкі так,
Што сціскаліся на катаў
Пальцы самі у кулак.

Алесь Жаўрук (першы злева) каля рэдакцыйнай машыны з супрацоўнікамі армейскай газеты. 1942 г.

Волагда, 1942 г.

Пад блакітным небасхілам,
Дзе высокіх пальмаў строй,
Ў чыстым горадзе Авіла
Жыў ён з братам і з сястрой.
Цэлы дзень гулі гарматы,
Як у буру страшны гром,
І яго сястру і брата
Пахаваў сабою дом,
Зруйнаваны ўвесь дачыста
Бомбай лютага фашыста.
З жудаснай хвіліны тоі
Беспрытульным сіратой,
Ненакормлены, забыты
Вандраваў мой друг адзін,
Жыў на вуліцах узрытых
Ля пажарышч,
Ля руін.
Потым Педра людзі ўзялі
На вялікі параход.
Потым дзецям расказалі,
Што далёка на усход
Павязуць іх морам сінім
У краіну СССР.
Самалётаў
Ў той краіне
Не злічыць бадай цяпер.
Толькі тыя самалёты
Не прыносяць дзецям шкоды,
А зусім наадварот —
Кожны гэткі самалёт
Сцеражэ заўжды дзяцей
Ад няпрошаных «гасцей».

Ўсім стае там хлеба, працы,
Сонца ззяе там заўжды.
Дзецям — школы і палацы,

Дзецям — лепшыя сады;
Дзецям — пляжы, цеплаходы,
Малако і бутэрброды,
І алоўкаў жмені ім,
Птушак, трактары, гароды,
Хату з комінам і дым...

Дні за днямі праплывалі,
Курс трымалі на ўсход.
За кармой кіпелі хвалі,
Ўсё шпарчэй імчаў у далі
Акіянскі параход.

Ўсё далей ад хмар ад шэрых,
Ад пажарышч,
Ад гармат.
І нарэшце: бераг, бераг!
Камяніц вялізных шэраг...
— Віва, горад Ленінград!

Наша слаўная краіна
Педра прыняла, як сына.
Мы ў адной палатцы спім,
Сны аднолькавыя снім,
Пад Авілай,
Пад Таледа
Мы вандруем на вайне,
І не раз пад бок суседа
Б'ём замест фашыста ў сне.

А сусед бурчыць: — Задзіра,
Зневажаеш камандзіра —
Спі спакойна, не чапай —
Я — вядомы ўсім Чапай.

І пасля упартай схваткі,
Азірнуўшыся наўкруг,

Не акопы, а палаткі
Заўважае раптам друг.

Ён гадамі жаўтароты —
Не бяруць на фронт малых,
Толькі зробіш з гэтым што ты —
Дваццаць год нам на дваіх.

Столькі б год на аднаго —
Франко помніў бы яго:
Ўсе фашысцкія бандыты
Ім былі б ушчэнт разбіты...

У Іспаніі, прызнацца,
Ува сне я толькі быў,
Але ўсім вялікім сэрцам
Гэты край я палюбіў.

І сябру мая радзіма
Стала блізкай, дарагой.
І на ўсім на белым свеце
Не знайсці такой другой.

Мы спрабуем апельсіны
З сонечнай яго краіны.
Мы спрабуем кавуны
З нашай слаўнай стараны.

Мы спрабуем і знаходзім —
Вельмі смачныя яны.
А заўчора мой таварыш
Пра Іспанію чытаў,
А учора мой таварыш
Мне малюнкі маляваў,—
І пра ўсё, аб чым ён марыў,
Мне малюнак расказаў.

На малюнку тым адменным
Самалёт ляцеў ваенны
Па лінованым у клетку
Паўметровым аркушы,
Вёў яго насупраць ветру —
Я пазнаў — мой дружа Педра,
З ім былі яшчэ пілоты —
Ўсе яго таварышы.

Ад Севілы, ад Грэнады,
Ад таледскай стараны
Жыхарам усім на радасць
Гналі ворага яны.

Гналі ворага ліхога
Скрозь да берага марскога,
А пасля усю брыду
Заганялі у ваду.

І тады яго краіну
Заліла святлом зара,
І ў адзіную хвіліну
На малюнку у сябра
Кветкі пышна расцвілі,
Дрэвы шпарка ў рост пайшлі,
Як жывыя, апельсіны,
Залатыя мандарыны
У садах яго краіны
Па буханцы параслі.

Вось аб чым таварыш мой
Сніць вячэрняю парой.
Кажа ён: — А скончым войны,
Будзе край — адна сям'я,
Зажыве, як ваша, вольнай
Ўся іспанская зямля.

Я таксама стаць пілотам
Сам хачу. І як пілот,
Аб далёкіх пералётах
Мару я каторы год.

Пад пургою,
Між туманаў
Прамільгнуць як Вадап'янаў
На савецкім караблі,
Абляцець вакол зямлі,
Прашумець над снежным полем,
Над вадою ледзяной,—

А калі паўночны полюс
Замільгае пада мной —
На папанінскую льдзіну
Шакаладу тону скіну,
Пук журналаў і газет
І ад школьнікаў — прывет.

Мы сухім трымаем порах,
Як загадвае нарком.
А калі спрабуе вораг
Падысці да нас цішком —
Ўсе узнімуцца народы
Гнаць бандытаў ад граніц.
Ў гэты час і мы, пілоты,
Кінем ў неба самалёты
Край свой родны бараніць.

А пакуль нам да пілотаў —
Мы не трацім дарма час,
І мадэлі самалётаў
Самі лётаюць у нас.

Ферму з дошчачак складаем,
Крыллі, хвост і фюзеляж.

Вінт на месцы. Правяраем —
Карабель гатовы наш.

І, пружынку да адказу
Накруціўшы, ўпершыню
Мы пускаем —
ён адразу
Набірае вышыню,

І нясе яго пружына
І над стрэхамі дамоў,
І над кронамі садоў,
І над дзікаю шыпшынай,
І над сходкаю птушынай,
Між кізілавых кустоў
Разганяе вераб'ёў.

Цёці дзівяцца з дзетсада:
— Ай ды дзіўная прылада!..

Два прапелеры шумяць,
Толькі лётчыкам дасада —
На зямлі яны стаяць...

Нашай дружбы шчырай, цеснай
Не разліць цяпер вадой.

Мы трымаемся за рукі,
Ўздоўж па лагеры ідзём,
Перад блізкаю разлукай
Песню звонкую пяём:

«Наш Артэк, наш Артэк,
Не забудзем цябе век».

Масква, 1937 г.

ПРА СЛАЎНЫХ ПАПАНІНЦАЎ НАШАГА ДЗЕТСАДА

А чаму сягоння хмары
Над Масквою не імжаць,
А чаму гэта штандары
На ўсіх вуліцах вісяць,
Серабрыстыя фанфары
Гэтак радасна гучаць?

І на вуліцы Садовай
Вечна строгі і суровы
Дзядзя міліцыянер
Усміхаецца цяпер?

Папытайце у любога,
У старога, у малога —
Будзьце пэўны — ў той жа час
Атрымаеце адказ.

Вам адкажа на пытанне
Нават Вася — брацік Танін —
Самы меншы з малышоў,
Што прыехалі:
Папанін,
Крэнкель,
Фёдараў,
Ширшоў.

І таму нідзе ні хмары,
І таму паўсюль штандары...
Мы таксама на вакзале
Ўсім дзетсадам іх спаткалі,
Толькі шмат было народу,
Мы ж стаялі у кутку
І разгледзелі удалі,

І адразу угадалі
Толькі Крэнкелеву шапку
Ды Папаніна руку.

А пасля на мяккіх шынах
За машынаю машына
Па шырокай па зямлі
Быццам крыгі паплылі.

Ў дзве сцяны жывыя
Сталі
Масквічы каля дамоў,
І герояў прывіталі,
І хусцінкамі махалі,
І «ура» крычалі зноў...

Пасля стрэчы адвячоркам
Ў нас адно было размоў
Што пра слаўную чацвёрку,
Пра жыццё сярод ільдоў.

Мы ўначы герояў снілі,
Нават лёталі мы з імі,
І друг другу раніцой
Сон расказвалі мы свой.
А ў апошнюю адлігу
Гэтай слаўнае зімы
У папанінскую крыгу
Ўсім дваром гулялі мы.

Лёша быў у нас Папанін,
Таня — Крэнкель,
Я — Ширшоў,
А за Фёдарава —
Танін
Меншы брат у нас сышоў.

Толькі Жук, шчанюк Міколы,
Ўсё здзіўляўся ад таго,
Што не «Жукам», а «Вясёлым»
Называлі ўсе яго.

Па двары, нібы па полі,
Шмат блукалі мы тады.
Мы шукалі — дзе тут полюс,
Прызямліцца б нам куды.

Толькі бачым вось — драбіна,
Дровы, дошкі каля нас.
Лёша кажа:
— Чым не льдзіна?
— Як жа, льдзіна — першы клас!
Мы ўзышлі, і першым чынам
Я чырвоны гальштук свой,
Як славуты сцяг айчыны,
Горда ўзняў над крыгай той.

Снежнай цэглы накаталі
Сорак штук —
за комам ком.
Спрытна склалі,
Падраўнялі,
Збудавалі
Снежны дом.

Тут сказаў нам хлопчык Федзя:
«Што ж за полюс без мядзведзя?
Шубу белую ў бабулі
Зараз я вазьму пайду,
А тады, як зарыкаю,—
Ўсіх на смерць перапужаю,
За мядзведзя,— кажа Федзя,—
Першасортнага сыду».

Потым Таня тэлеграму
Пачала перадаваць:
«Можна мне, таварыш мама,
Йшчэ з гадзінку пагуляць?»

Шле адказ у фортку мама:
«Папа згодзен. Я таксама».

Праз хвіліну хлопчык Федзя,
Ўсім падобны да мядзведзя,
Ў шубе белай, быццам снег,
З дому ў лагер наш прыбег.

Ад дзяўчынкі хворай Томы
Нам прывёз вітанне ён...
Толькі бачым, як ад брамы
Дворнік наш бяжыць Сымон.

Натапырыў злосна вусы,
Сцяў сурова кулакі:
«Вось да вас я дабяруся,
Непаседы-блазнюкі!

Гэта што тут за навіны?
Вы ці я тут гаспадар?
Параскідалі драбіны,
Начапілі, бач, штандар!

Гэй, кацiцеся хутчэй,
Прэч, кажу, з маіх вачэй!»
Напалохаліся дзеці,
Страх вялікі ўзяў дзяцей.

Толькі Лёша непакорны
Стаў журыць таварышоў:
«Не палохаліся штормаў
Ні Папанін, ні Ширшоў.

Нам таксама не да твару
Перад штормам адступаць,
Нам патрэбна толькі пару
Цёплых слоў яму сказаць».

«Нам каціцца не гадзіцца,—
Растлумачыў дзеду ён,—
Як жа можна нам каціцца —
Мы ж — папанінцы, Сымон?
Ты падумай толькі сам,
Ці да твару гэта нам?!»

«А, дык вось у чым тут справа,—
Падхапіўся дзед рухава,—
Хто ж Папанін тут у вас?»
Лёша кажа:
«Я, якраз.

Я і ёсць Іван Папанін,
Таня — Крэнкель,
Ён — Шыршоў,
А за Фёдарава —
Танін
Брацік Вася ў нас сышоў.

Ну, а гэта ж не драбіна,
А дрэйфуючая льдзіна —
Можаш сам ты паглядзець:
Вось вятрак,
А вунь — мядзведзь».

«Я ж не знаў, кажу вам зноў я,—
Усміхаецца Сымон,—
Ну, дрэйфуйце на здароўе,
Я не супраць,— кажа ён».

Дворнік люльку закурыў,
Быццам комін задыміў;
Акіянскім ледаколам
Да варот ад нас паплыў.

Лёша стаў на нас крычаць:
«Хто хацеў тут уцякаць?!
Нам загадана не дрэйфіць,
Нам жа трэба «дрэйфаваць».

Крэнкель, што чутно з зямлі?
У Маскву прывет пашлі,
Ды спытайся — мо спяшаюць
Нам насустрач караблі...»

Ў гэты момант мы пачулі
Стогалосае «ура»,
Ў гэты момант распахнулі
Браму нашага двара
Юры,
    Тані,
        Вовы,
            Пеці —
Нашага двара ўсе дзеці.
За сабой яны вялі
На аборках караблі.

Першым «Мурманец» з «Таймырам»,
Потым «Мурман» плыў услед.
Ад радзімы камандзіры
Перадалі нам прывет.

І ў наступную хвіліну
Ўсе уз'ехалі на льдзіну,
А здалёку даў нам знак,
Шапкай Юрынай «Ермак».

Ехаў Шміт на ім сюды,
Толькі вельмі малады,
Бо спяшаўся дужа Юра —
Не прыладзіў барады.

Юра крыкнуў:
«Вас, героі,
Гэтай слаўнаю парою
Я вітаю. Вам не страшны
Ні Сымон і ні мароз!
А цяпер паведамляюць,
Што вячэраць нас чакаюць,—
Трэба курс трымаць дадому,
Я загад такі прывёз».

Тут мы селі ўсе на санкі,
Без разбору, хто куды,
І ад нашай ад стаянкі
Мы адчалілі тады.

Зарыпеў па снезе полаз,
Паімчалі караблі...
— Ну, бывай, Паўночны полюс!
— Не сумуй, ссівелы полюс!
— Наш маршрут, старэча полюс,
Да Вялікае зямлі.

Дваццаць пап
І дваццаць мам
Нас даўно чакаюць там.
У дзіцячы сад спазніцца
Немагчыма заўтра нам...

А на крызе нашай слаўнай,
Дзе гасцілі мы нядаўна
І не ведалі бяды,—

У калматай шубе Федзю
Замест белага мядзведзя
Мы пакінулі тады.

«Павартуй наш домік крышку,
Будзь свядомы ты, мядзведзь!»
Толькі бачым — хутка мішку
Надакучыла сядзець
У самотным гэтым доме
На заснежанай саломе —

Вылез мішка цераз комін,
З крыгі скочыў ён у снег
І, махаючы рукамі,
Наўздагон за караблямі,
За вясёлымі санямі,
Быццам заяц той, пабег.

* * *

І на гэтым слове, дзеці,
Свой расказ закончыў Пеця
Пра вясёлую гульню,
Што гулялі ўпершыню.
А пасля ад цёці Валі
Мы пачулі, што сябры
У папанінцаў гулялі
Кожны вечар з той пары;

Што Сымона «Штормам» звала
Дзетвара у тыя дні,
Толькі бабка не давала
Федзю шубы для гульні...

А нядаўна ў наш дзетсад,
Што пры фабрыцы «Дукат»,
Хто б, вы думалі, прыходзіў

Да маскоўскіх акцябрат?
Адгадайце, дзеці, самі,
Як тых зваць таварышоў.
Ну, вядома, што Папанін
Крэнкель, Фёдараў, Ширшоў.

Іх спаткалі урачыста,
І папанінцы тады
Расказалі ўсё дачыста
Пра арктычныя ільды,

Пра палярныя таросы,
Пра завеі і заносы,
Пра сваё жыццё-быццё,
Пра навукі развіццё.

І адразу
Стала ўсім
Зразумела,— што пры чым.
А пасля яшчэ пытанні
Задавалі вусна ім.

Першай Таня папытала:
«Ну, а крыга што, растала,
І зрабілася вада? —
Дома снежнага шкада!»

«Не,— сказаў Папанін Тані,—
У гэты домік на расстанні
Ўселім мы медзведзянят —
Будзе там мядзвежы сад».

І тады спытаўся Федзя:
«Ці прывезлі вы мядзведзя?»
І спытаўся Толя:
«Там
Вы не плакалі без мам?»

І да гэтага пытання
Дадала пытанне Таня:
«І наогул ці не страшна —
Там жа поўнач, там ільды?»
Тут не вытрымала Ліна:
«А падтрымка ўсёй краіны?!
Папа кажа,— гэта фактар
Быў рашаючым заўжды.
Толькі «фактар», што за слова,
Я не ведаю талкова».

Так праходзіла сардэчна
Таварыская сустрэча.
Толькі раптам тук-тук-тук,
Ўсе пачулі ў дзверы стук.

І густой марознай парай
Апавіты быццам хмарай
У пакой заходзіць госць —
Ўвесь у інеі, як ёсць.

Шуба, шапка, і валёнкі
І пушыстыя вязёнкі —
Ўсё сузор'ямі мігціць,
Ўсё на сонейку гарыць.

Як павернецца кругом
Чалавек перад акном,—
Барада у чалавека
Адлівае серабром.

Дзеці разам: «Дзед Мароз,
Што ж ты ёлку не прынёс?»
Чалавек аж узлаваўся:
«А які я Дзед Мароз!

На памяць аб франтавой дружбе. 1942 г.

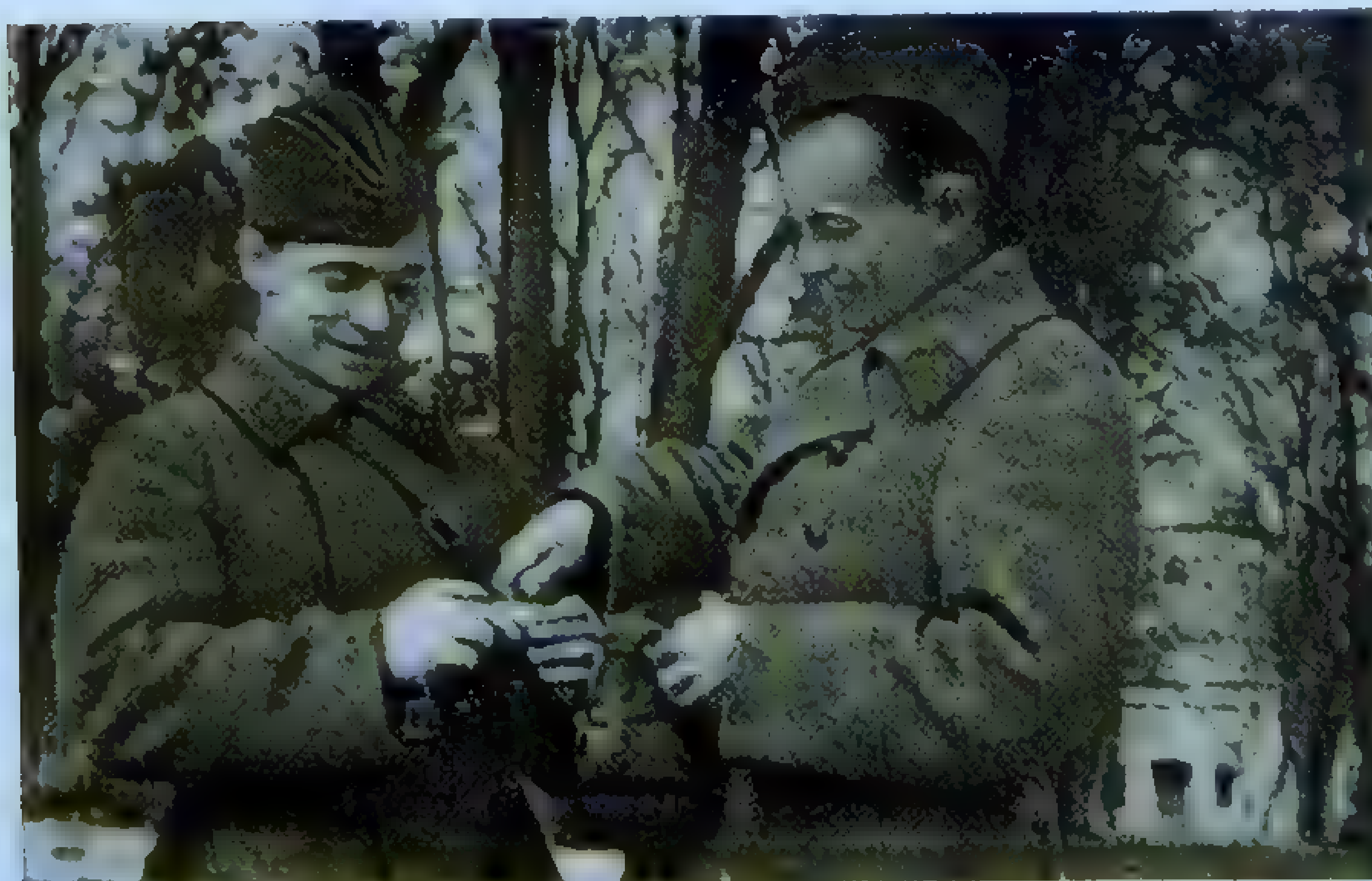

У хвіліну адпачынку. 1942 г.

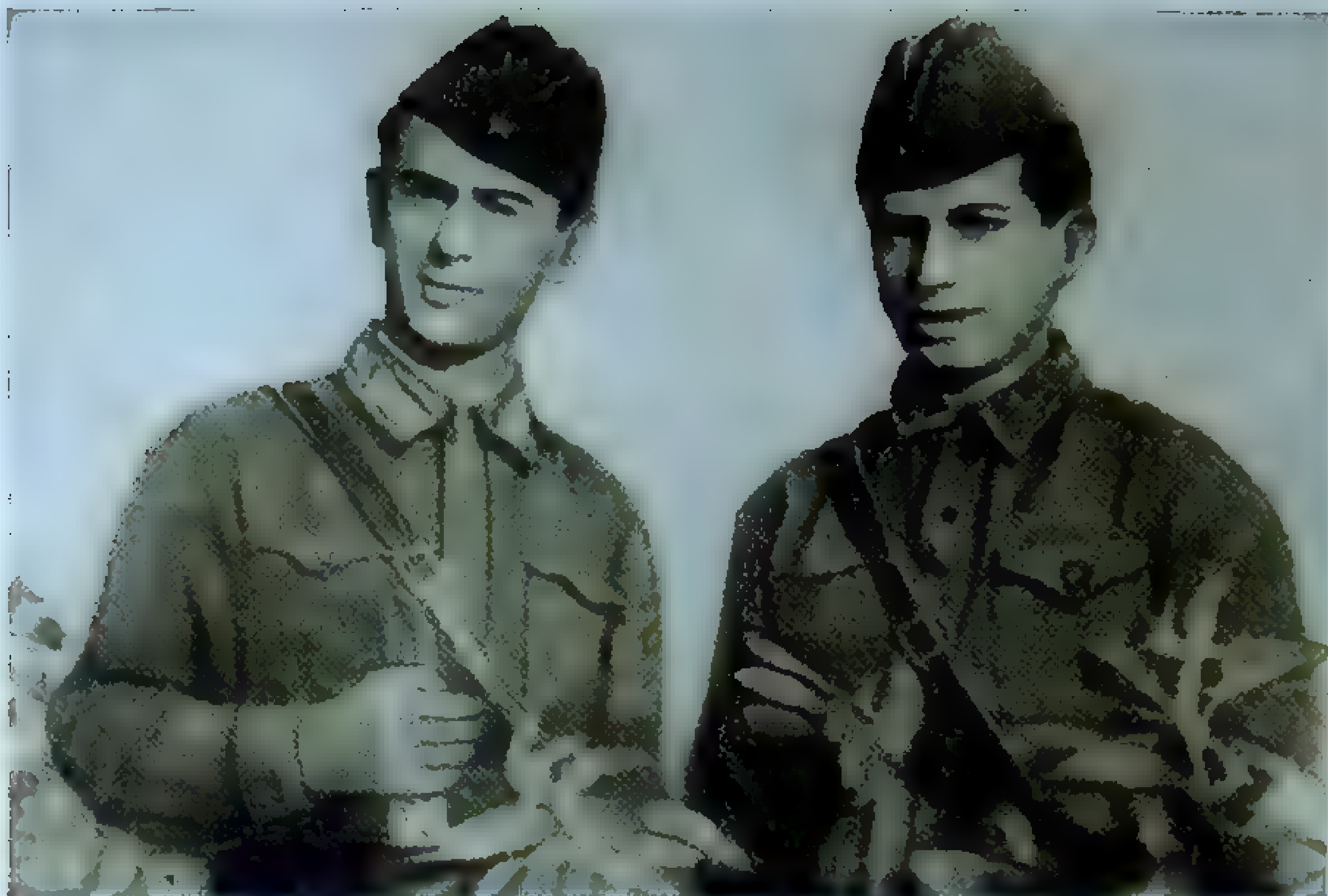

Алесь Жаўрук і паэт Яўгеній Далматоўскі.
Сталінград, жнівень, 1942 г.

НКО СССР
ВОИСКОВАЯ ЧАСТЬ
Полевая почта 32410
№-4к/29
"2" 09 43г.

КАЗАХСКАЯ ССР
КЗЫЛ-ОРДИНСКАЯ обл.
КАРМАКЕЛ

До востребования СИНИЧКИНОЙ Лидии Николаевне.

Сообщаю, что после ранения Вашего любимого друга, а нашего верного товарища – СИНИЧКИНА Александра Дмитриевича, он геройски погиб в борьбе с немецкими оккупантами при защите города героя – СТАЛИНГРАДА.

Память о нем и по сей день сохранила наша часть.

Справку на предмет получения пенсии и справку на получение медали "За оборону СТАЛИНГРАДА", как память о Вашем муже – вышлю при первом получении от Вас место нахождения военкомата на имя которого / для Вас / можно выслать эти документы.

НАЧАЛЬНИК ОК ЧАСТИ
ПОЛЕВАЯ ПОЧТА 32410
гв ПОДПОЛКОВНИК /КУЦЕНКО /

Паведамленне з воінскай часці аб смерці Алеся Жаўрука (Сінічкіна Аляксандра Дзмітрыевіча).

Трэба ўсё спаткаць цвяроза,
Падыход крытычны мець,
Трэба Шміта ад Мароза
Вам адрозніваць умець?»

«Што такое? Што такое,—
Зашумелі у пакоі,—
Што ён кажа? Не, браткі,
Мы нядаўна малявалі
(Папытайце ў цёці Валі),
Шміт зусім і не такі!»

І тады з гурбы да дзядзі
Раптам робіць смелы крок
Самы спрытны у дзетсадзе
Хлопчык Юра Казачок.

«Хоць дашкольнага мы ўзроста,—
Кажа Юра Казачок,—
Ды правесці нас не проста! —
Кажа Юра Казачок:

Вы з усмешкай не глядзіце,
А на справе давядзіце»...
Госць смяецца: «Давяду.
На, пакратай бараду!»

Юра кажа: «Гэта можна!»
Ручку цягне ён тады
І спрабуе асцярожна
Левы кончык барады.

Барада ж ужо адтала,
Барада тым часам стала
Не сівой і не рудой,
Проста чорнай барадой.

«Што за дзіўнае здарэнне»,—
Шэпча хлопчык у здзіўленні
І крычыць сябрам тады:
«Дзеці, так! Няма сумнення,
Шміт напраўдашні! Сюды!»

Гэй, зважай, дзіцячы сад
Слаўнай фабрыкі «Дукат»,
Стройся ў шэрагі на пары —
Пачынаецца парад.

Раз-два-тры-чатыры,
Ну ж
Мой атрад, наперад руш!
Цёця Валя,
На раялі
Нам хутчэй іграйце туш.

І перад гасцямі
Маршам
Ён павёў увесь дзетсад,—
Сам наперадзе, як маршал
Ўсіх дукацкіх акцябрат.

І ляціць у славу Шміта
У чацвёркі знакамітай
Акцябрацкае «ура»
Аж да сёмага двара.

* * *

Мы таксама, хоць і дзядзі,
Ў тым былі дзіцячым садзе,
І пра ўсё, што чулі там,
Напісалі кніжку вам.

1938 г.

ПРА МАЙГО КАТКА

Ў доміку маленькім
Пад крутой гарой
Я жыву з любімай
Бабкаю сваёй.

У мяне ёсць жвавы
Шэранькі каток,
Жэўжык, непаседа,
Вечна — скок ды скок!

Кожны дзень кацёнку,
Як іду ў дзетсад,
Слухацца бабульку
Я даю загад.

Вечна абяцае
Слухацца каток,
А пасля ў бабулькі
Схопіць з рук клубок...

Ўвечары з дзетсада
Я прыйду сама,—
Знік клубок бабульчын.
Мячыка няма.

Я крычу са злосці,
А каток: «Мяў-мяў,
Я клубка не бачыў,
Мячыка не браў!»

Хвосцікам паводзіць,
Гнецца у дугу,
Трэцца шэрым бокам
Аб маю нагу.

Я ад цёці ўчора
Ўвечары ішла,
На сцяжынцы ў садзе
Вожыка знайшла.

Як мяне ўбачыў
Хітранькі звярок,—
Ўраз схаваў ён рыльца,
Звіўся у клубок.

Вострыя іголкі,
Быццам бы штыкі,
Натапырыў спрытна
Ў розныя бакі.

— Ну-ка, хто ахвочы —
Падыходзь, герой,—
Нас, браток, не возьмеш
Голаю рукой!

Я яго хусцінкай
Ціхенька ўзяла,
Ў дом к сабе прынесла,
Спаць сама пайшла.

Раніцой прачнуўся
Мой блазнюк-каток,
Бачыць: што такое —
Мячык ці клубок?

Бачыць і не верыць
Ён сваім вачам:
Як жывы за ложак
Мячык скокнуў сам!

І хутчэй схаваўся
Ад катка ў кутку.

Вось пацеха будзе
Нашаму катку!

Зараз яго лапкай
Ён адкіне ўбок.
Ой-жа, як балюча
Колецца клубок!

— Вось табе за гэта! —
Кінуўся ён зноў
І яшчэ балючай
Лапы накалоў.

Запішчаў, заенчыў
Жаласна: «Мяў-мяў!
Гэткіх я ніколі
Цудаў не страчаў,

Каб клубок ці мячык
Мог калоцца так».
І яго панюхаць
Хоча мой бядак.

Не паспела скочыць
З ложка я далоў,
Як блазнюк цікаўны
Пыску пакалоў.

І цяпер сядзіць ён,
Па сваёй віне,
Ўвесь забінтаваны,
Ціхі на акне.

А на панадворку
Сёння за акном
Весела і шумна,
Хораша кругом.

Там вунь трусяняты
Дражняць індыка,
Ловяць кураняты
Майскага жука.

Вераб'ям прывольна
Па двары гуляць,—
Некаму сягоння
Вераб'ёў ганяць!

Бусел стаў паважна
На аднойназе,
Костку Жук ля будкі
Смачную грызе.

Толькі ён пакінут
Па сваёй віне,
Ўвесь забінтаваны,
Ў хаце на акне.

Перад ім лякарствы
Горкія стаяць,
Ў дзень па чайнай лыжцы
Трэба іх прымаць.

Тут каток ад гора
Плакаць захацеў,
Ў гэты час на дровы
Певень узляцеў.

Закрычаў штосілы
Ён: «Ку-ка-рэ-ку!
Так табе і трэба
Блазнюку-катку!»

1939 г.

ЖЫЦЦЁВАЕ ПОЛЕ

Лідзія Сінічкіна

МОЙ ДАРАГІ АЛЕСЬ

У 1934 годзе пасля заканчэння дзевяці класаў я наступіла на літаратурны факультэт Маскоўскага інстытута гісторыі, філасофіі і літаратуры (МІФЛІ). Факультэт быў створаны ў адказ на ініцыятыву першага з'езда пісьменнікаў.

Наш набор быў першы. Заняткі пачаліся са спазненнем — з першага кастрычніка, і, можа, таму сярод студэнтаў было шмат такіх, якія перайшлі сюды займацца з іншых вышэйшых устаноў. Студэнтам Літаратурнага інстытута беларускім паэтам Андрэю Ушакову і Аляксандру Сінічкіну (Алесю Жаўруку) здалося, што ў МІФЛІ яны атрымаюць большую літаратуразнаўчую і агульнагуманітарную падрыхтоўку, і яны таксама з ахвотай перайшлі вучыцца на наш факультэт.

Алесь і Андрэй не разлучаліся і ў нашым інтэрнаце, што знаходзіўся ў Астанкінскім студэнцкім гарадку. Жылі ў адным пакоі. Інтэрнат — некалькі двухпавярховых дашчаных засыпных баракаў — ацяпляўся печамі, не было водаправода, ні іншых выгод. Раніцай бегалі мыцца ў маленькія буданчыкі, дзе гатавалася вада ў тытанах і так-сяк агораны былі самаробныя ўмывальнікі. Зімой даймалі маразы, летам было прасцей.

Ездзіць на заняткі ў інстытут было няблізка, аж у Трубяцкі завулак каля Дзявочага Поля. Я вырасла ў ціхім падмаскоўным гарадку Дзмітраве, і цяпер гэтыя, даволі доўгія, паездкі вельмі стамлялі мяне. Праўда, невыгоды кампенсаваліся тым, што побач знаходзіўся цудоўны Астанкінскі парк, дзе мы бавілі летам увесь свой вольны час, а зімой — каталіся на лыжах.

Алесь і Андрэй былі вельмі непадобныя, як з выгляду — мажны, кучаравы Алесь і худы, з гладкімі валасамі Андрэй,— так і характарам — вясёлы, таварыскі Алесь і маўклівы, крыху сарамлівы Андрэй. Але я не помню ніводнага выпадку, каб яны пасварыліся.

Многа пісалі. У вершах адчувалася моцная непадробная любоў да Беларусі, да роднай мовы, да паэзіі. Абодва вучыліся добра. Многа працавалі фізічна, каб падзарабіць, бо не хапала стыпендыі. Алесь вёў літаратурны гурток на адным з прадпрыемстваў, удвух з Андрэем хадзілі працаваць і на будоўлю.

На першым курсе захапленне паэзіяй было агульным. Вершы гучалі ўсюды: у інтэрнаце, у інстытуце, на кватэрах студэнтаў-масквічоў. Туды запрашалі і Алеся. Ён карыстаўся агульным поспехам, нават нехта пра яго склаў іранічныя радкі: «Метил в поэты, попал в женихи». Я была занята вучобай (у школе прывыкла атрымліваць выдатныя адзнакі), вельмі стамлялася ад паездак і тлуму ў інтэрнаце, таму гнала ад сябе думку пра нейкія там кампаніі, ды і было мне ўсяго семнаццаць гадоў, і я па-дзіцячы яшчэ сумавала па сваіх родных, па дому.

Алесь спрабаваў пісаць і па рускай мове. Памятаю, аднойчы ён падсеў да мяне пасля нейкага семінара і прачытаў верш, які пачынаўся так: «В голубых и зеленых молниях, возникая на всех углах,

нарушая предместий безмолвие, пролетал мой трамвай в огнях...» Далей было пра тое, як у трамвай села незнаёмка, лірычны герой, вядома, закахаўся ў яе з першага погляду. Мне верш не спадабаўся, і я шчыра пра гэта паэту сказала. Алесь пакрыўдзіўся і, развітваючыся, абазваў мяне «малечай».

Мне вельмі падабаліся вершы Андрэя Ушакова. Адзін з іх у аўтарскім перакладзе на рускую мову быў надрукаваны ў факультэцкай насценгазеце «Комсомолия». Заключныя радкі: «Как живу, не спрашивай при встрече. Все равно я правды не скажу» — асабліва мне запомніліся. Вельмі падабаўся і верш «Где ты черноокая, близкая, далекая, светлая, подобная весне...», які аднойчы вечарам Андрэй прачытаў у інтэрнаце на беларускай і рускай мовах.

Вясна 1935 года неяк зблізіла нас. Мы з Алесем часта сустракаліся, расказвалі адно аднаму пра сваіх родных, здзіўляючыся таму, як шмат чаго ў нас было агульнага: раслі без бацькоў, у маленькіх гарадках, у нястачы, марылі, як хутчэй стаць на ногі і памагаць матулям. Часта Алесь чытаў мне свае вершы і вершы іншых паэтаў. Ад яго я даведалася пра Ясеніна, які тады не быў рэкамендаваным для чытання аўтарам, і кнігі яго дастаць было проста немагчыма. Алесь дапамог мне зразумець Маякоўскага і іншых складаных паэтаў.

Нейкі час мы доўга не сустракаліся, я за нешта на яго пакрыўдзілася, пераехала ў другі інтэрнат, каб не так часта бачыць яго. Дзяўчына я была не без гонару і крыўды не даравала. Але, як цяпер думаю, абое мы даволі лёгка перажывалі тое адчужэнне.

Аднойчы, калі мы былі ўжо на трэцім курсе, на інтэрнацкім вечары Алесь прачытаў свой верш «Туга», прысвечаны, як я здагадалася, мне. Помню,

верш мне не спадабаўся. Мне падалося, што ўсе пачуцці і перажыванні перабольшаны, што чалавек, які кахае, ніколі не скажа пра гэта ўголас, тым больш са сцэны. І мы зноў доўга не сустракаліся. Неяк ужо на пятым курсе, калі мы памірыліся, Алесь, знаёмячы са мной сястру Раю, нечакана назваў мяне сваёй нявестай.

У верасні 1939 года мы пажаніліся. Зарэгістраваліся ў Мінску, нават быў невялікі вясельны вечар, на якім прысутнічалі Аркадзь Куляшоў з жонкай Аксанай, Валодзя Мейцін, таварыш Алеся і Андрэя, які жыў у адным з імі пакоі, і нейкі яшчэ паэт (прозвішча яго не помню) з жонкай. З Аркадзем Куляшовым Алесь сябраваў. Зімой, у пачатку 1939 года, калі ездзіў у Мінск па выдавецкіх справах, ён спыняўся ў яго.

Яшчэ да жаніцьбы мы абое здалі ўступныя экзамены і былі залічаны ў аспірантуры — Алесь пры Акадэміі навук БССР, я пры кафедры германскай філалогіі Маскоўскага інстытута гісторыі, філасофіі і літаратуры імя М. Г. Чарнышэўскага.

Знайшлі мы ў Мінску добры пакой, але пераехаць на сталае жыццё ў сталіцу я не змагла, бо Алесю трэба было неўзабаве служыць у арміі. Праўда, аспірантура давала права на новую адтэрміноўку, але ён не захацеў яе браць, гаворачы: «Надаелі гэтыя адтэрміноўкі, адслужу два гады, выканаю свой грамадзянскі абавязак і буду вольны». І ў канцы лістапада яго адправілі ў Магілёў у дывізійную газету. Перад гэтым ён паспеў з'ездзіць на Каўказ на святкаванне юбілею Косты Хетагурава ў складзе вялікай групы пісьменнікаў на чале з А. Фадзеевым. Яны пабылі ў Асеціі, а затым паехалі ў Тбілісі. Вярнуўся Алесь адтуль поўны ўражанняў ад новых літаратурных знаёмстваў, прывёз мне аж чатыры пары туфель, што на тым часе было нечуванай раскошай.

Праўда, туфлі былі зроблены саматужнікам і таму насіліся нядоўга.

У Магілёве ў дывізійнай газеце Алесь працаваў літсупрацоўнікам і карэктарам, але, будучы радавым, жыць павінен быў у казарме. Рэдактар газеты Сяргей Грышаеў ставіўся да яго паважліва, таму на парушэнні казарменнага рэжыму глядзеў абыякава, а парушэнні тыя былі частыя, асабліва пасля таго як я пераехала ў Магілёў у лютым 1940 года, кінуўшы аспірантуру і работу. Пасяліліся мы ў маленькім пакойчыку, побач з казармай. Працаваць я ўладкавалася выкладчыкам у педінстытут. Жыць было цяжкавата, але, не зважаючы на гэта, мы былі шчаслівыя.

Вясной я захварэла на малярыю. Хвароба была лютая, з вялікай тэмпературай. Лячыць мяне хінай ці акрыхінам баяліся, бо я чакала дзіця. Усё ж я ачуняла, і тады прыйшла новая неспадзяванка. У маі 1940 года дывізію, дзе служыў Алесь, перавялі ў Белгарад.

Я засталася адна. У пачатку чэрвеня ў мяне нарадзілася дачка. Праз месяц яна памерла. Не кажу пра тое, што я перажыла... Алесь атрымаў кароткі адпачынак, і мы пасля пахавання нашай дачушкі паехалі разам з яго мамай Елізаветай Сцяпанаўнай у Рагачоў. Там я дрэнна сябе адчувала, маркоцілася, і Алесь усяляк стараўся забавіць мяне чым-небудзь.

Назаўсёды запомнілася мне маленькая хатка ў вялікім садзе, дзе жыла Алесева маці з сёстрамі. Мы каталіся на лодцы, падоўгу гулялі ў сасновым лесе на беразе Дняпра, хадзілі наведаць магілу Алесевага бацькі. Алесь аднойчы мне сказаў: «У жыцці бывае многа гора. Вось бачыш, колькі гора перанесла мама і не апусціла рукі. І мы з табой павінны быць мужнымі...»

Рагачоў быў прыгожы горад, але мне тады было не да захаплення яго прыгажосцю. Цяпер жа ўспамінаецца ўтульны, зялёны гарадок, нешырокі там Дняпро. Алесь разгойдвае лодку і кажа мне: «Ну чаму ты не верашчыш? Усе дзяўчаты так робяць у такіх выпадках». Дзівак, ён не разумеў, што мне было самы раз у Дняпро скокнуць... Не, ён, мусіць, усё ж разумеў, бо быў вельмі ўважлівы, абыходлівы, ніколі не пакідаў мяне адну. А я чамусьці вінавацiла і яго і сябе за тое, што так неабдумана з'ехала з Масквы ў Магілёў. Каб жа ведаць, што гэтыя месяцы ў Магілёве будуць самай працяглай і самай незабыўнай парой нашага сумеснага жыцця!

Да канца Алесевай службы ў арміі заставаўся год. Мы вырашылі, што я не паеду за ім у Белгарад, бо не было ўпэўненасці, што гэты год ён праслужыць там. І праўда, у лютым 1941 года яго перавялі ў Арол, у газету ваеннай акругі. У складзе гэтай рэдакцыі ён папаў на фронт у чэрвені 1941 года. А я паехала ў Маскву: мяне аднавілі ў аспірантуры. З Белгарада і Арла Алесь некалькі разоў прыязджаў да мяне ў Маскву, ды і я да яго ездзіла. А ў канцы таго чэрвеня я павінна была паехаць да яго на ўсё лета...

У самым пачатку вайны Алесю было прысвоена званне палітрука, і ён пачаў працаваць на пасадзе пісьменніка армейскай газеты. Яго прынялі ў партыю. Трапіўшы на фронт, у першыя ж дні вайны Алесь са сваімі таварышамі недзе па дарозе з Арла ў Смаленск папалі пад страшэнную бамбёжку. З яе яны выйшлі жывымі. Пашанцавала, бо ліпень быў вельмі цяжкім месяцам, толькі ў жніўні на фронце адносна пацішэла.

Штаб арміі і рэдакцыя армейскай газеты размясціліся ў лесе непадалёк ад Смаленска. Неяк абжыліся. Аднойчы нават прыязджала канцэртная брыга-

да з Масквы, у якой аказаўся былы выпускнік нашага з Алесем інстытута Яша Блантэр. Алесь з ім не быў блізка знаёмы, але тут яны вельмі ўзрадаваліся адзін аднаму, прагаварылі амаль усю ноч.

Раніцою выявілася, што штаб арміі тым часам пераехаў на нейкае новае месца, ніякага начальства нідзе няма, некуды ўсё ідуць асобныя групы салдат і афіцэраў. Тады яны зразумелі, што трапілі ў акружэнне. Зброі ў рэдакцыйных работнікаў не было. Рашылі ісці, арыентуючыся па компасу, у бок Масквы. Днём у лесе сустрэлі групу салдат і афіцэраў, якіх нейкі вайсковы стараўся неяк арганізаваць. Была ў яго і палявая карта. Ацаніўшы абставіны, вайсковы загадаў прарывацца з боем праз сяло, якое было захоплена немцамі. За ім ворагаў, паводле яго разлікаў, ужо не было. Падчас прарыву многія загінулі. Быў ранены ці забіты той увішны вайсковец. Алесь і невялікая група людзей перабеглі поле і схаваліся ў маладым сасонніку. Аддыхацца не паспелі, як убачылі, што да сасонніку ідуць два танкі. Алесь паспеў схавацца ў неглыбокім акопе. Адзін танк усё-такі прайшоўся над ім, засыпаўшы зямлёй.

Упоцемку зноў выправіліся ў дарогу. Дзе ішлі, дзе паўзлі, мінаючы падазроныя месцы. Начавалі ў лесе, у вёску стараліся не заходзіць, нават і тады, калі там не было немцаў. Аднойчы толькі, калі вельмі даняў голад, вырашылі ўдзень зайсці ў вёску, дзе, паводле іх разлікаў, не было немцаў. Убачылі, што на ўзлеску жанчыны капаюць бульбу, а непадалёк — нейкая сядзіба.

На разведку паслалі Алеся. Выйшаўшы з лесу, ён заўважыў жанчыну, якая капала ля сядзібы бульбу, і наўпрост пайшоў да яе. Тая, убачыўшы незнаёмага, разагнулася, спалохана глядзіць і адными вуснамі нешта ціха шэпча. «Немцы!» — пачулася Алесю ў тым шэпце. Папярэджвала яна. Ён хутка па-

вярнуў назад у лес, а ўслед — аўтаматная чарга. Ужо з хмызняку ён убачыў, як з хлява выйшлі два фашысты, пастаялі, але ў лес не пайшлі, пабаяліся. Зноў усё скончылася для Алеся добра, яго нават не параніла. «На мне замова»,— гаварыў пасля ён.

У акружэнні Алесь дабыў сабе і аўтамат. Было гэта так. У прыцемку разам з таварышамі Алесь выйшаў на невялікую палянку. Бачыць, на пні сядзіць чалавек, прыгледзеўся — нямецкі салдат. Сядзіць, не шавеліцца, нейкі ўнураны, побач на зямлі ляжыць аўтамат. Паназіраўшы за салдатам нейкі час, Алесь падпоўз да яго, схапіў аўтамат і, трымаючы фрыца пад прыцэлам, адпоўз за кусты. Баяўся страляць, каб не выдаць сябе і таварышаў. Фрыц і выгляду не падаў, што прапаў аўтамат. А мо не адразу хапіўся.

Выходзілі з акружэння доўга, зусім змучыліся. Елі, што змаглі знайсці ў асеннім лесе. Пайшлі дажджы, ноччу пачаліся замаразкі. Высушыцца не было як — агонь не раскладзеш. Прыгнятала тое, што не ведалі, якое становішча на фронце. Сустрэлі неяк хлопчыка ў лесе, які сказаў ім, што ў бліжэйшай вёсцы няма немцаў. Вырашылі пераначаваць там, падсілкавацца, а галоўнае — высушыць адзенне.

Прыйшлі ў вёску, сталі прасіцца нанач. Адны пускалі, другія лаялі за тое, што дрэнныя абаронцы, фашыстаў на родную зямлю пусцілі.

Нарэшце іх засталося трое. Падышлі да нейкай хаты. З яе выйшла старая бабулька і пачала на іх крычаць і праганяць. Яны маўчалі ніякавата, а потым сабраліся ісці. Думалі, што пераначуюць дзе ў хляве. І з тым пайшлі. Але старая дагнала іх і нечакана запрасіла ў хату. Няёмка і ёй было. Добрая такая аказалася старая. Абагрэла і накарміла. А ноччу прыйшоў з Мажайска сын бабулі, які працаваў там. Ён расказаў пра становішча на фронце, прапа-

наваў праводзіць іх, паказаць дарогу ў абход Мажайска. Вельмі ён ім дапамог. Недзе праз дзень яны выйшлі да сваіх.

Алесь пісаў мне амаль кожны дзень, але, на жаль, пісьмы той пары не захаваліся. У кастрычніку (калі ён быў у акружэнні) пісьмы перасталі прыходзіць. І толькі адзінаццатага ці дванаццатага лістапада я атрымала тэлеграму з Масквы. Я жыла тады ў Дзмітраве (дзве гадзіны язды да Масквы), але каб трапіць ў сталіцу, патрэбен быў пропуск, і яго пасля маёй шчырай просьбы выдалі мне ў Дзмітраўскім аддзяленні міліцыі.

Я застала Алеся ў Маскве. Камісію, якая правярала акружэнцаў, Алесь з таварышамі прайшлі без благіх вынікаў. Дапамагло тое, што ў акружэнні яны трымаліся разам, захавалі свае дакументы, зброю, а Алесь захаваў і свой партыйны білет.

У канцы лістапада 1941 года яго прызначылі пісьменнікам армейскай газеты ў сёмую рэзервную армію, якая фарміравалася ў Волагдзе. Гэтае злучэнне пазней улілося ў 62-ю армію, калі ёй давялося абараняць Сталінград.

23 жніўня Алесь быў цяжка паранены. Здарылася так, што ў гэты дзень раніцай ён атрымаў ад мяне пісьмо з весткай аб нараджэнні сына. І сам паспеў напісаць пісьмо, апошняе пісьмо, якое я ад яго атрымала.

З рэдакцыі ў адказ на мае роспачныя лісты мне адказалі, што Алесь адпраўлен са шпіталем у Саратаў. Толькі ў сакавіку 1943 года я атрымала паведамленне пра Алесеву смерць.

Алеся Жаўрука няма. Засталася памяць аб ім, чалавеку і паэту. Мяне суцяшае тое, што гэтая памяць дарагая не толькі мне.

Міхась Скрыпка

КАЛІ РАСЦВІТАЛІ НЕ ТОЛЬКІ САДЫ

У кожнага чалавека, акрамя дарагога куточка, дзе ён нарадзіўся, дзе правёў дзяцінства, ёсць яшчэ памятныя мясціны, дзе ён выходзіў, як кажуць, «у людзі», дзе спазнаў першае каханне, займеў сапраўдных сяброў на ўсё жыццё, нават і тады, калі іх ужо і няма.

Такім слаўным куточкам для мяне быў і будзе Рагачоў. Тады, у тыя дваццатыя гады, калі я вучыўся ў Рагачоўскім педагагічным тэхнікуме, Рагачоў быў невялічкім раённым гарадком з ціхімі пясчанымі вуліцамі, з драўлянымі хатамі і ўвесь у садах.

«Яблыкі ды грушы, грушы ды яблыкі»,— пісаў аб ім мясцовы паэт. Горад быў у абдымках дзвюх рэк — бурнага Дняпра і ціхай, але паўнаводнай Друці.

У горадзе налічвалася пяць-шэсць цагляных будынкаў. Галоўнымі былі настаўніцкая семінарыя, дзе вучыўся будучы знакаміты пісьменнік Міхась Лынькоў, гарнізонны клуб і будынак педагагічнага тэхнікума з прасторнымі светлымі аўдыторыямі і вялікай актавай залай.

Тэхнікум быў цэнтрам культуры для ўсяго горада. Тут ставіліся спектаклі, наладжваліся музыкальна-літаратурныя канцэрты не толькі для студэнтаў. За шчасце было папасці на вечар і гарадской моладзі.

Самадзейнасці аддавала шмат часу літаратурнае аб'яднанне, якое ўзначальваў настаўнік беларускай літаратуры Харэвіч. Харавым і музыкальным гуртком кіраваў музыказнаўца Біруковіч, дырэктарам педтэхнікума быў колішні супрацоўнік «Нашай нівы» Імшэнік.

У той суровы і рамантычны час людзі рваліся з

цемры на шырокі вольны прастор, адчуўшы сябе гаспадарамі паўнапраўнага жыцця. Асабліва моладзь цягнулася ў навуку, літаратуру, мастацтва.

Паступіўшы ў 1926 годзе ў тэхнікум, я адразу быў падхоплены хваляй літаратурнага ўздыму і стаў членам літаратурнага аб'яднання, у якім налічвалася каля паўсотні здольных хлопцаў і дзяўчат; некаторыя з іх ужо друкаваліся ў раённым і абласным друку. Мы выдавалі свой рукапісны часопіс, у тэхнікумаўскай насценнай газеце амаль кожны тыдзень друкавалі свае вершы, мініяцюры. Выступалі са сваімі творамі на вечарах самадзейнасці. А ў Бабруйску пры акруговай газеце «Камуніст» было літаратурнае аб'яднанне. Кіраваў ім рэдактар газеты Міхась Лынькоў. У літаб'яднанне ўваходзілі былыя чырвонаармейцы, настаўнікі, гарадскія і вясковыя аматары літаратуры. У канцы 1926 года адбылася першая акруговая сходка маладнякоўцаў. Многія з іх праз гады сталі вядомымі пісьменнікамі: Барыс Мікуліч, Якаў Герцовіч, Алесь Жаўрук і другія. Рэгулярна маладнякоўцы друкаваліся ў газеце «Камуніст» і літаратурным дадатку да яе «Вясне». Выйшла два нумары альманаха «Уздым».

Настрой тагачаснай моладзі адпавядаў купалаўскаму вершу:

Гэй, наперад, покі сэрца
Б'ецца, рвецца на прастор,
Годзе млеці ў папяверцы;
Гэй да сонца! Гэй да зор!

Яшчэ да паступлення ў тэхнікум многія з нас «спрабавалі» сваё «пяро». Так, у нашай вясковай Сялібскай школе быў свой літаратурны гурток, з якога пазней выйшла чатыры пісьменнікі: Рыгор Няхай, Якаў Герцовіч, Янка Туміловіч і я. У сямігодцы пры Рагачоўскім педтэхнікуме два юнакі — будучыя пісьменнікі — Алесь Жаўрук і Аляксей За-

рыцкі з дазволу школьнага савета выдавалі ад імя міфічнага выдавецтва «Стаптаны лапаць» гумарыстычную газету «Смех і слёзы». А пазней у восьмым класе другой школы па іхняй ініцыятыве быў арганізаваны літгурток, удзельнікам якога быў і будучы вядомы літаратуразнаўца доктар філалагічных навук Юльян Пшыркоў.

Жаўрук, скончыўшы школу, паступіў у наш тэхнікум. Гэта быў надзвычай таленавіты хлопец. Яго вершамі мы тады ўсе захапляліся, ведалі на памяць. Я вучыўся з яго сястрой Раісай, а Шурка (так звалі яго ўсе студэнты) ішоў на курс ніжэй. Мы з ім шчыра пасябравалі. Сінічкіны (сапраўднае прозвішча Шуры) жылі па вуліцы Мельнічнай, гэта побач з нашым інтэрнатам. У іх быў вялікі сад і маленечкая хатка.

Сям'я іх была вялікая, дружная, беднаватая, але вельмі гасцінная. Асабліва прыязнай і спагаднай здавалася мне Жаўрукова маці. Калі мы з Шурам забавімся футболам ці пад грушай за пісаннем вершаў, яна абавязкова нас пакліча і знойдзе нам перакусіць «чым бог паслаў». А то, бывала, скажа мне: «Здымі, сынок, кашулю, трошкі перамыю, а то дзеўкі не будуць любіць. Мой кавалер іншы раз і сам памые і заўсёды сам прасуе». Шура быў сярэдняга росту, абаяльны і вельмі прыгожы. За сваю кучаравую прычоску і добрыя вершы ён быў празваны «нашым Пушкіным».

А мы ў той час, усе студэнты, захапляліся Ясеніным. Знаді на памяць дзесяткі яго вершаў, паэму «Анна Снегіна», «Баладу аб 26 камісарах».

Неяк раз нашы дзяўчынкі-студэнткі запрасілі нас у свой пакой і папрасілі, каб мы з Шурам прачыталі ім свае і ясенінскія вершы, і мы згадзіліся. «Давай, Міхась, ты старэйшы і смялейшы»,— папрасіў Шура.

Запомнілася, як паважліва ставіліся ўсе мы тады да дзяўчат. Не дай бог, каб хто з хлопцаў пакрыўдзіў дзяўчыну. Яго хлопцы адлупцавалі б папружкамі. Прыпамінаецца такое. У Рагачове быў вядомы хуліган Раман. Ён часта назаляў студэнтам. А самым улюбёным заняткам было для яго пацалаваць дзяўчыну. Прыйдзе, бывала, на высокі бераг Дняпра, дзе гуляе вечарамі моладзь, падпільнуе парачку, падыдзе, павітаецца, скажа хлопцу: «Пагуляй, хлопчык, а я тваёй красуні нешта скажу на вушка». Тыя не паспеюць апамятацца, Раман пацалуе дзяўчыну — і пайшоў.

Каторы хлопец кінецца да хулігана, а той выме з кішэні фінку і гаворыць: «Я ж ёй нічога такога не зрабіў, а табе не раю лезці на ражон. Лепш сам пацалуй яе і «адзью».

І вось неяк раз Шура мне кажа:

— Дакуль гэта мы будзем цярпець гэтага хулігана? Давай заступімся за дзявочы гонар. Я ведаю, што заўтра, у нядзелю, Раман збіраецца «на рандэву». Я ўжо дамовіўся з Дубовікам. Думаю, што ўтрох справімся.

Доўга мы хадзілі па беразе і не бачылі Рамана. А вось і ён! Нібы па раней распрацаванаму сцэнарыю, падыходзіць хуліган да парачкі, праганяе хлапца, абдымае дзяўчыну. А мы тут як тут!

— А вам што тут, «смаркачы», трэба? — выхапіўшы фінку, пайшоў Раман на нас. Але Шура, спрытна падскочыўшы, нагой выбіў нож, мы ўтрох navaліліся на яго, скруцілі назад рукі, звязалі, панеслі на высокі абрыў над Дняпром і, разгушкаўшы, закрычалі:

— Прымай, дружа Дняпро, цела хулігана Рамана!

— Хлопчыкі, братцы! Больш не буду! Клянуся! Толькі пашкадуйце!

— Ну,— сказаў Шура,— можа, уважым Рамана-хулігана?

Мы палажылі яго на зямлю, кінулі фінку ў Дняпро і сказалі:

— Давайце, хлопцы, паверым яму, але возьмем клятву, што з гэтага часу ён не зачэпіць ніводнай дзяўчыны.

— Хлопчыкі, родненькія, клянуся!

— Калі ж парушыш сваю клятву і паспрабуеш нам помсціць — мы другі раз цябе скінем з кручы шукаць сваю фінку.

Пасля гэтага выпадку Раман пацішэў і студэнтаў не чапаў. А па горадзе доўга яшчэ хадзілі гаворкі аб тым, як маладыя студэнты правучылі хулігана.

Дакацілася гэта чутка аж да Міхася Лынькова. (Гэта было ў 1926 г.) І вось тады ў перапынку сходкі ён запытаў у нас:

— Гэта праўда, што вы правучылі хулігана? Малайцы, хлопцы! Паэт павінен выяўляць не толькі словам.

Шура адчуваў і вельмі любіў усё прыгожае.

Неяк раз, калі расцвілі сады, мы былі ў вёсцы Кісцяні (адкуль, дарэчы, выйшаў таксама пісьменнік-прафесар Ю. Пшыркоў). Пасля канцэрта мы начавалі ў адной пуні. Доўга не маглі заснуць. Недзе ў садзе пад гармонік спявалі дзяўчаты, далёка азваўся гудком параход.

— Міхась, ты што не спіш? — запытаў Шура.

— Хіба ж у такі час заснеш!

— Давай выйдзем у сад.

Мы доўга слухалі цудоўныя песні, што кранaлі душу, пераліvы гармоніка.

— Глядзі, глядзі,— схапіў мяне за руку таварыш,— зорка ўпала, відаць, у Дняпро.

І заключыў паэтычным вершам:

Мільганула зорка падучая,
І пагасла маланкай за кручаю.

Наш гурток да таго разросся, што яго не змяшчала аўдыторыя. Наведвалі заняткі і тыя, хто не меў сапраўднага да яго дачынення. Горш таго, некаторыя лічыліся «гурткоўцамі», хоць не маглі і слова звязаць. Тады Шура параіў на творчым актыве такое: «На занятках даваць заданне, каб да наступнай сустрэчы кожны падрыхтаваў на пэўную тэму хоць дзесяць вершаваных радкоў, а ў прозе даў замалёўку ці напісаў дыялог». І ўсё стала на сваё месца: чалавек дзесяць «адсыпалася».

Мы з Шурам любілі пісаць сатырычна-гумарыстычныя дыялогі, пры чым на надзённыя тэмы. Ён мне і прапанаваў неяк:

— Давай для канцэрта напішам невялічкі дыялог.

— Давай! Толькі ты пішы пачатак, а я канец.

Шура пачаў:

Цэлу ноч яны спрачаліся
Ў дыскусійнай барацьбе:
Даказаць усё стараліся —
Хто мудрэй з тых «А» і «Б»,
Што сядзелі на трубе?

А я напісаў канцоўку:

А на алгебры папаліся:
Як «разумнікі» ні пяліся,
Даказаць не ўдавалася
Колькі ж будзе — А + Б?

Нават Ніна Усціновіч, з якой сядзеў на адной парце, таксама «захварэла» нашай справай. І аднойчы сказала нам:

— Я была ў Бабруйскім тэатры і бачыла на сцэне маленькую інтэрмедыю, у якой трое хлопцаў з торбамі, пабраўшыся адзін за другога, як старцы, спявалі, што яны сляпыя па свету ходзяць і просяць

міласціну, а сабраўшы грошы, ідуць у кіно. Толькі я не запомніла іхнія словы. Старалася сама зрабіць невялічкую мініяцюру, ды не выходзіць.

— Ну, гэта, Міхась, у тваім жанры,— сказаў Шура.

Я не спрачаўся і назаўтра аддаў гурткоўцам, якія чыталі са сцэны гумар і сатыру, свой новы верш. І трэба было бачыць, як рагатала публіка на вечары, калі трое «сляпцоў» з доўгімі торбамі, працягваючы наперад рукі, гугнявілі:

Мы, слепцы, по белу свету бродим,
Подаяния у зрячих просим, еле дышим,
Ничего не видим и не слышим.
А собравши лишнюю полтину,
Мы идем в кино смотреть картину.

У горадзе, недалёка ад Дняпра, быў на той час неблагі гарадскі тэатр, на сцэне якога ставіліся не толькі спектаклі мясцовай трупы студэнцкага калектыву. У тэатры ж студэнты не прапускалі ніводнага спектакля. Грошы на білеты знаходзілі за кошт эканоміі, мацней падцягвалі папружкі і, не павячэраўшы, ішлі ў тэатр.

Запомніліся такія спектаклі: «Наталка-палтаўка», «Каршун-разбойнік», «Пра што тырса шалясцела», «Ой, не хадзі, Грыцу, ды на вечарніцы» і другія.

Асабліва яшчэ нам падабаўся тады знакаміты вандроўны тэатр Галубка, ягоныя пастаноўкі «Пан Сурынта», «Плытагоны».

Тут упершыню мы праслухалі лекцыі пра вялікіх музыкантаў, кампазітараў — Чайкоўскага, Глінку, Бетховена, Моцарта, Вердзі і іншых. Гэтыя лекцыі суправаджаліся добрымі спевакамі, музыкантамі. У тэатры ішлі нямыя кінафільмы ў суправаджэнні музыкі.

Студэнты былі самастойныя. Калі не хапала грошай на пражыццё, ішлі на станцыю або на фабрыку імя Халтурына і ноччу сёе-тоеараблялі. У тэатры найболей даступны быў балкон, калі хто трапляў у партэр, то назаўтра не было ратунку ад кпінаў: «Бач ты яго! Нэпманскі сынок! У партэр захацеў!» Дзяўчат-камсамолак, якія ўжывалі парфуму, крытыкавалі на сходах. Не насілі гальштукаў. Усё гэта тады лічылася мяшчанствам. Некаторыя нават касавурыліся на Шуру за тое, што ён быў заўсёды падцягнуты, адпрасаваны, падстрыжаны. Сам ён лічыў гэтыя абмежаванні «модным глупствам». Мяшчанства не бачыў ні ў пудры, ні ў гальштуках. Ён і пісаў, здаецца, аб гэтым. Цанілася шчырасць у дружбе, гатоўнасць у любы час памагчы таварышу ў бядзе, заступіцца за другога. Тады ніхто не выступаў «па напісанаму». Калі ж здаралася такое «пісанае выступлене», мы лічылі, што ў прамоўцы свой кацялок не варыць, што за яго нехта напісаў.

Або вазьміце ўзнагароды. Сёння — гэта справа звычайная. Памятаю, калі ў трыццатыя гады ўзнагародзілі старшыню калгаса Цэлікава «Знакам Пашаны», дык яго віншаваў увесь Рагачоў, быў выстраены пры гэтым кавалерыйскі полк, які размяшчаўся ў нашым горадзе. Газета «Камунар» змясціла вялікі артыкул. Нехта з былых гурткоўцаў прысвяціў ардэнаносцу верш.

Дарэчы, у той час пачынаў сваю літаратурную дзейнасць выхаванец дзіцячага дома, мой сябра Фёдар Куляшоў. Цяпер прафесар, член Саюза пісьменнікаў СССР. Ён ужо ў той час высока ацаніў Алеся Жаўрука.

І вось праляцелі гады залатога юнацтва. Жыццё, а тым больш вайна, раскідала нас па ўсім свеце. Каго не стала, хто загінуў у баях за Радзіму.

Каму пашчасціла застацца ў жывых, старанна

шукаў, часам праз дзесяткі гадоў, тых, з кім пасябраваў у той незабыўны час.

Фёдар Куляшоў знайшоў мяне недзе ў 1948 годзе. Я знайшоў Ніну Усціновіч у пяцідзесятыя гады ў Брэсце, прыкутай хваробай да ложка. Будучы ў Брэсце, я заўсёды заходзіў да яе. У нас было аб чым пагаварыць, што ўспомніць. Ніна некалькі гадоў працавала таксама настаўніцай, перад тым як захварэла. Хвароба не зламала яе. Пісала вершы пра родны край, пра шчаслівае жыццё нашых людзей. Напісала дзве аповесці. Колькі мог спрыяў друкаванню яе твораў.

Гэта было як бы спаўненнем абавязку перад памяццю нашай маладосці. Вельмі ж мала нас, з тагачасных сяброў, засталося. Дзіўна, але яшчэ і цяпер мы шукаем адзін другога. Яшчэ не гасне ў душы надзея. Толькі Шуркі я ўжо не сустрэну. Ён загінуў героем у Сталінградскай бітве. Пакінуў ён нам аб сабе добрую памяць і таленавітыя творы.

Грыгорый Левін

ДРУЖБА — БЕЗ СУСТРЭЧ

«У сёмым нумары часопіса «Новый мир» за 1981 год надрукаваны верш вядомага рускага паэта, перакладчыка і крытыка Грыгорыя Левіна, прысвечаны памяці нашага паэта Алеся Жаўрука, які паў смерцю храбрых пад Сталінградам. Гэты верш, глыбокі па думцы, прасякнуты непадробным пачуццём, усхваляваў мяне, і я, пераклаўшы яго, адаслаў Левіну для аўтарызацыі. У сваім лісце я падзякаваў Грыгорыю

Міхайлавічу за прыязнае слова пра нашага паэта і сябра майго юнацтва і папрасіў напісаць, што падштурхнула яго да напісання гэтага верша — ці то знаёмства з Алесем Жаўруком, з яго творамі і ваенным лёсам, ці то якія-небудзь іншыя прычыны.

Падрабязны і грунтоўны адказ Грыгорыя Міхайлавіча на маё пытанне, а таксама і яго выдатны верш пра Жаўрука, думаецца мне, дапамогуць чытачам гэтай кнігі скласці больш глыбокае і рознабаковае ўяўленне пра яго як пра паэта і грамадзяніна, чые радкі сёння для мяне гучаць, як свежы і чысты голас з далёкіх дзён нашай вясны.

Аляксей Зарыцкі»

10 верасня 1939 года ў «Литературной газете» быў апублікаваны мой артыкул пра кнігу вершаў маладога беларускага паэта Алеся Жаўрука «Днепро выходзіць з берагоў» (Мінск, 1938).

У тыя гады, пачынаючы сваю працу ў літаратурнай крытыцы, я ставіў перад сабой задачу: у кожным новым артыкуле адкрываць новае літаратурнае імя, паступова нібыта ахопліваючы паэзію народаў СССР,— украінскую і беларускую мовы я ведаў, армянскую і грузінскую — вывучаў.

Кніга А. Жаўрука мяне ўсхвалявала роднасцю матываў і пачуццяў. І цяпер памятаю яе вокладку — зеленавата-блакітны фон. Памятаю радкі пра любімага паэта нашага пакалення:

Як Багрыцкага радкі да слова
Ведаюць мае таварышы́.

Ад кнігі павеяла свежасцю, маладосцю, юнацтвам.

Асабліва кранула мяне тое, што праз гэту кнігу праходзіў скразны матыў,— дружбы і пабрацімства, што для нашага пакалення было даражэй за ўсё. Вось

чаму я і змясціў у «Литературной газете» свой артыкул, першы водгук у рускім друку на зборнік беларускага паэта Алеся Жаўрука, які, за даўнасцю гадоў,— дазволю сабе прывесці тут з некаторымі скарачэннямі. Апрача ўсяго іншага, думаю, што цяпер, калі мы ўжо адзначылі шасцідзесяцігоддзе стварэння СССР, думкі і пачуцці, выказаныя ў гэтым артыкуле, будуць асабліва сугучнымі сучаснасці.

ВЕРШЫ ПРА ДРУЖБУ

...у свеце нашага сяброўства
ніякім ліўням не разліць.

Часцей за ўсё ў мове маладога беларускага паэта Алеся Жаўрука ўжываецца слова «сяброўства» — дружба, пабрацімства. Чытаеш вершы Жаўрука і выразна адчуваеш, як вырастае, выходзіць за прывычныя межы традыцыйнае разуменне кунацтва, пашыраючыся на ўсе народы нашай краіны.

Сяброўства. Яно пачынаецца яшчэ з маленства, з часоў супольных гульняў, дзіцячага свавольства і подзвігаў. Гэтаму незабыўнаму сяброўству дзяцінства прысвечана цудоўная нізка вершаў Жаўрука «Рагачоўскі сшытак». «Лодачнік, заядлы галубятнік і вясёлы на зямлі паэт» збіраўся з сябрукамі на рыбную лоўлю. Яму сустрэўся Раман Козыраў — граза ўсіх мамчыных сыночкаў і атаман фабрычных хлопцаў. З'едліва высмеяў ён пягеглых рыбаловаў, якія займаліся дробязнымі справамі ў такі трывожны час: «Значыць, што ж вы зноў на рыбку, цацы?.. Чулі, мажуць пяткі белякі...» І падлеткі, кінуўшы чарвякоў і вуды, пайшлі з Раманам на вакзал здабываць зброю.

На наступны дзень пачалося іх супольнае баявое жыццё: шчаслівыя, вадзілі яны паіць да Дняпра

будзёнаўскіх коней і елі з медзяных кацялкоў кашу. Адсюль вядзе кожны з іх сваю біяграфію. Таму такое замілаванне захавалі яны да роднага горада, дзе прайшло іхняе маленства. Калі-небудзь яны збяруцца яшчэ пад рагачоўскім небам — ужо сталыя і памужнелыя, каб успомніць дзяцінства, прыгадаць з гордасцю за свой горад:

Як шумелі маладыя клёны,
Як між хмарак ціхі месяц плыў.
Як на нашай вуліцы зялёнай
Сам Сямён Міхайлавіч Будзённы
У Дняпры каня свайго паіў.

«Рагачоўскі сшытак» цудоўны сваёй вялікай шчырасцю і лірычнасцю. Ці гаворыць паэт пра родны горад, «зялёны, тройчы слаўны Рагачоў», ці гаворыць ён пра маці, якая, як маленькага хлопчыка, праводзіла яго ў дарогу, напіхаючы яму кішэні залатымі вераснёўскімі яблыкамі, ці гаворыць пра каханую дзяўчыну, што прыносіла яму часам столькі крыўды і засмучэння,— скрозь і скрозь кранаюць шчырасць і прастата, якімі не так часта радуе нас за апошні час маладая паэзія. Вось, напрыклад, як гаворыць паэт пра матулю, якая праводзіла яго ў дарогу:

З самым дарагім, што ў свеце маю,
Гэтую гарачую слязу
Я глыбока ў сэрцы захаваю,
Праз усе дарогі пранясу.

Калі чытаеш такія радкі, здаецца, што чуў іх вельмі даўно. Але гэта не таму, што яны шаблонныя. Гэтыя радкі здаюцца знаёмымі, як песня, якую спяваў у дзяцінстве і матыў якой выпадкова пачуў на вуліцы. Тады прыпамінаеш астатнія словы і можаш іх дасказаць за паэта.

Ад дзяцінства кніга Жаўрука вядзе нас да гадоў сталасці. Людзі змяніліся і памужнелі. Але некрану-

тымі захавалі высокае пачуццё пабрацімства, якое звязала іх... У вершы «Ліст на заставу» гаворыцца пра сяброўства двух маладых хлопцаў, пра вясёлыя дні, праведзеныя імі над Чорным морам, у садах Балаклавы. Але аднойчы раніцай прыйшла тэлеграма — адзін з сяброў паехаў на Амур, на граніцу. Аднак, як і ў «Рагачоўскім сшытку», не губляе паэт надзеі на новую сустрэчу з сябрам. Начальнік пагранічнай заставы і майстар сталі сустрэнуцца калі-небудзь у Крамлі, як роўны з роўным.

Раздзел любоўнай лірыкі Жаўрука, што адкрываецца вершам «Лівень»,— яскравае абвяржэнне распаўсюджанай некалі думкі пра неабходнасць заўсёды — няхай нават механічна — звязваць разам «лірычную» і «вытворчую» тэмы. Вершы Жаўрука слабыя якраз там, дзе адчуваецца гэта спроба механічнай сувязі. Гэтак, напрыклад, патыхаюць пашлаватасцю радкі з верша «Туга», у якім слынная «вытворчасць» спалучаецца з амаль што альбомнай сентыментальнасцю.

Сапраўднае спалучэнне асабістага і грамадскага, «лірычнай» і «вытворчай» тэмы дасягаецца не такім прымітыўным шляхам. Гэта паказвае і сам Жаўрук, грамадзянская сіла вершаў якога найбольш моцна выяўляецца менавіта там, дзе ён проста і шчыра выказвае свае пачуцці. Усе гэтыя вершы яго прасякнуты адной, не прымайстраванай, а ўласцівай усяму складу яго паэзіі думкай пра любоў:

Людзям сяброўства вялікае іх
Дапамагае жыць.
Горы варочаць, у мора хадзіць,
Водар лясны любіць.

Дружба асобных людзей — юнакоў і дзяўчат — арганічна перарастае ў вершах Жаўрука ў дружбу ўсяго народа. Гэта пачуццё пранізвае і вершы яго пра грамадзянскую вайну, і расказ пра наведванне

байцом-рэспубліканцам нашай краіны, і ўсе вершы пра людзей нашай радзімы. Яно выдатна сфармуліравана ў вершы «Сэрца маёй зямлі»:

І ў тайзе,
І на Менскім пероне
Сустракаў я,
як шчырасці знак,
Усхвалёваны поціск далоні
І славуты сяброўскі табак.

Гэта кніга вершаў Алеся Жаўрука сваімі паэтычнымі прыёмамі працягвае лінію лірычнай паэзіі Багрыцкага, Святлова. З гэтымі паэтамі Жаўрука звязвае напружаны лірызм (параўнайце асабліва «Шаснаццаць крокаў да заставы»), уменне адчуваць прыроду («Лівень», «Ноч»), імкненне да сюжэтнасці верша («Крывёю сэрца», «Гаспадар» і інш.). Часам уплыў любімых паэтаў выступае ў Жаўрука вельмі яскрава. Але шчырасць і прастата яго вершаў гавораць усё ж пра тое, што яны вынік не кніжнага ўспрымання тэмы, а непасрэдна перажытага і прачулага.

Жаўрук — адзін з тых маладых паэтаў, якіх трэба назваць маладымі не з-за іхняга ўзросту альбо паэтычнага стажу, а таму, што яны — паэты маладзі. (Я б сёння сказаў — паэты, якія пішуць пра маладосць.)

На жаль, гэта рэцэнзія не дапамагла мне сустрэцца з Алесем Жаўруком. Я жыў тады ў Харкаве. У Маскве бываў не так ужо часта. А Жаўрук, як я даведаўся з кнігі «А. Твардоўскі ва ўспамінах сучаснікаў», вучыўся ў Маскве, у Інстытуце гісторыі, філасофіі і літаратуры разам з А. Кучарам і, так сказаць, уваходзіў у своеасаблівае беларускае зямляцтва, якое, па сутнасці, узначальваў А. Твардоўскі.

А цяпер — пра непасрэдную нагоду, якая сталася штуршком да напісання верша пра Алеся Жаўрука.

Не аднаго паэта-сябра страціў я ў гады вайны. Пра М. Кульчыцкага пісаў у «Литературной газете», у зборніках «Праз час», «Дзень паэзіі». Пра А. Капштэйна — ва ўкраінскіх газетах, пра П. Когана і Д. Канеўскага — у «Литературной газете», пра маладога грузінскага паэта Севісіана Ісланi ў зборніку, прысвечаным дэкадзе грузінскай літаратуры і мастацтва ў 1958 г., а ў гады вайны — у газеце «Радзяньска Украіна».

У апошнія гады ўзнікла шмат школьных літаратурных музеяў, дзе вядзецца пошук матэрыялаў пра пісьменнікаў, якія аддалі жыццё за Радзіму. Сярод самых выдатных — назаву музей у сяле Крукоўшчына Кіеўскай вобласці і ў горадзе Обнінску — Калужскай. Гэты пошук павёў і шырока вядомы Маскоўскі школьны музей імя Ул. Маякоўскага, ён адкрыў шырокую экспазіцыю творчасці паэтаў, якія загінулі на франтах Вялікай Айчыннай.

Неаднойчы бываў я на хвалюючых сустрэчах са школьнікамі. Але раней гаворка ішла пра Маякоўскага, а на гэты раз,— пра працяг яго традыцыі.

Чытаць надрукаванае і чытанае раней альбо напісаць нешта новае?

Вось тут вокамгненна і ўсплыло ў памяці імя — Алесь Жаўрук. Верш «Алесю Жаўруку», як кажуць, напісаны на адным дыханні. Прыпамінаю: сустрэў упамінанне яго імя і падумаў — як жа маглі забыць такога паэта? Нават у вялікай серыі «Бібліятэкі паэта», дзе «ніхто не забыты, нішто не забыта»,— імя Алеся Жаўрука няма.

І хаця аўдыторыя школьнага музея імя А. Жаўрука не ведала, верш пра яго яна прыняла горача і шчыра.

А апублікаваў я гэты верш упершыню ў ліпеньскім нумары «Нового мира» за 1981 г. (з-за недагляду кагось з супрацоўнікаў часопіса дапушчана памылка друку: Алеся Жаўрука перахрысцілі ў Аляксея! А такога літаратурнага імя няма).

У маёй новай кнізе «Мы вамі будзем» («Советский писатель», 1982) гэты верш называецца «Алесю Жаўруку».

Дадам да гэтага, што ў лістах паэтаў, якія адгукнуліся на выхад маёй кнігі, сярод тых вершаў, што найбольш запомніліся, называецца нязменна і гэты верш.

Ніколі вока на вока не сустракаўся я з Алесем Жаўруком. І ўсё ж — гэта была дружба, хаця і без сустрэч.

Бясконца ўдзячны паэту Аляксею Зарыцкаму за пераклад гэтага верша на беларускую мову: ён нібыта вярнуў мне сябра.

АЛЕСЮ ЖАЎРУКУ

Пачуўшы тых гадоў адгук,
Адчую раптам я,
Як хараша гучыць — Жаўрук,
Крылатае імя.

Напраўду ў неба ты гатоў
Быў з радасцю ўзляцець.
«Дняпро выходзіць з берагоў» —
Ну як тут не запець!

Радок духмяны й свежы твой
Не звяў да нашых дзён,
Застаўся ў памяці маёй
Крыху шчымлівым ён.

Нібыта ў радасці тых год,
Тваіх юнацкіх лет,
Быў прысмак будучых нягод
І страт крывавы след.

Ды так здалося кагадзе,
Ужо куды пазней.
У дзверы ломіцца, гудзе
Няўрымслта веснавей.

А мы не стрэліся з табой,
Пайшоў ты без пары:
Жыццё спыніў апошні бой,
Ды ў слове мы — сябры.

Ты мой таварыш, пабрацім,
У працы й барацьбе.
Зрадніліся радком тваім,
Маім, што пра цябе.

Цяпло тваіх сяброўскіх рук
Я не паспеў адчуць,
Усё ж — дабры́дзень, мой сябрук.
Дык узлятай, спявай, жаўрук,
Каб чуць цябе і чуць.

Не ўведаў іншай гаркаты,
Трывог і бед другіх,
І не запляміў песню ты
Маркотаю праз іх.

Яна юнацкай чысцінёй
Кранае й сёння нас,
Хай застаецца маладой:
Лягчэй памерці будзе з ёй,
Калі надыдзе час.

Васіль Кульнёў

ЁН З НАМІ ЗАЎСЁДЫ...

Крэчатава — невялікае сяло паблізу горада Каргопаля Архангельскай вобласці. У канцы 1941 года тут размясціўся штаб 58-й рэзервовай арміі.

У адзін са студзеньскіх вечароў мы затрымаліся дапазна: абмяркоўваўся першы нумар. Штат яшчэ не ўкамплектавалі, і нам, рэдакцыйным работнікам, работы хапала. А першай гадзіне ночы, здаўшы матэрыял на ўнутраныя палосы, мы збіраліся легчы спаць, але тут у рэдакцыйны дамок зайшлі два афіцэры.

— Малодшы палітрук Жаўрук прыбыў на пасаду пісьменніка армейскай газеты,— прадставіўся адзін з іх рэдактару, батальённаму камісару Румянцаву.

Так адбылося наша першае знаёмства з беларускім паэтам Алесем Жаўруком.

З першых дзён Алесь стаў актыўным супрацоўнікам газеты, пісаў артыкулы, нарысы, вершы. З яго прыездам у газеце адкрылі аддзел сатыры і гумару. Алесь быў галоўным пастаўшчыком матэрыялу для гэтага аддзела. Яго палюбілі ўсе рэдакцыйныя работнікі, з усімі ён размаўляў проста, па-таварыску.

У радах Савецкай Арміі я знаходзіўся з 1936 года. За маімі плячамі было пяць гадоў службы, добрая ваенная падрыхтоўка, але пораху, як гаворыцца, я яшчэ не нюхаў. Алесь жа да прыезду ў рэдакцыю правёў некалькі месяцаў у дзеючых часцях.

— А што, калі нам выпусціць некалькі старонак, прысвечаных баявому вопыту? — прапанаваў неяк ён.

Прапанова была ўхвалена, і хутка адна за другой з'яўляліся ў газеце старонкі пра баявы вопыт раз-

вёдчыкаў, сувязістаў, артылерыстаў, сапёраў. Алесь кожны артыкул старанна перачытваў, выпраўляў.

— Вучыцеся так працаваць над матэрыялам, як Алесь Жаўрук,— неаднойчы казаў рэдактар мне і іншым супрацоўнікам.

Алесь не любіў падоўгу затрымлівацца ў рэдакцыі, кожныя 3—4 дні ён выязджаў у часці, прывозіў новыя цікавыя матэрыялы.

У лютым 1942 года штаб арміі перадыслацыраваўся ў Волагду. Сувязь з часцямі палепшылася. Алесь пабываў у Любімаве, Буі, Данілове, Сокале, дзе размяшчаліся дывізіі арміі. У адну з паездак яму пашчасціла пабачыцца з сям'ёй.

Майскае паведамленне Саўінфармбюро пра няўдачу нашых войск пад Харкавам заспела нас ў Калузе. Алесь тады якраз дзяжурыў па рэдакцыі. Ён тым часам паспеў ужо стаць палітруком.

— Напэўна, прыйшоў канец нашаму сядзенню ў тыле,— сказаў Алесь.

Так і атрымалася. Хутка рэдакцыя і палітаддзел арміі аказаліся ў цягніку, і 10 чэрвеня 1942 года мы прыбылі ў Сталінград.

17 чэрвеня часці арміі завязалі абарончыя бai з фашыстамі. У нумары газеты «На защиту Родины» быў змешчаны перадавы артыкул «Зялёны мундзір на Доне». Колькі гневу і нянавісці да ворага ўклаў Алесь Жаўрук у гэты артыкул!

Баі з кожным днём рабіліся ўсё больш жорсткімі. Населеныя пункты, дзе размяшчалася рэдакцыя, бамбілі самалёты з чорнай свастыкай. У пачатку жніўня становішча стала асабліва цяжкае. Часці нашай 62-й арміі адышлі на ўсходні бераг Дона. Штаб некалькі разоў мяняў дыслакацыю. 19 жніўня ў пасёлку Гарадзішча наш калектыў цёпла павіншаваў Алеся з днём нараджэння. Мы не ведалі, што праз тры дні ён будзе цяжка паранены асколкам бом-

бы і адпраўлены ў шпіталь. Яго павезлі на грузавіку ў Сталінград лейтэнант Дзмітрый Пупаў і я. Аперацыю зрабілі адразу, Алесю палепшала. Мы пажадалі яму хуткай папраўкі і пад вечар вярнуліся ў рэдакцыю. Болей пабачыцца нам не давялося.

Алесь Жаўрук — паэт, воін, грамадзянін — загінуў пры масавым налёце фашысцкай авіяцыі на Сталінград.

Аляксандр Лазнявы

ТАКІМ ПАМЯТАЮ ЯГО

Вясной 1940 года ў газеце Арлоўскай вайсковай акругі пачалі з'яўляцца допісы за подпісам А. Сінічкіна. Допісы былі пераважна невялікія, але павучальныя, прыкметна адмысловыя па мове і стылю. Рэдакцыя друкавала іх амаль без правак.

Але неўзабаве Сінічкін перастаў пісаць.

Начальнік аддзела баявой падрыхтоўкі акруговай газеты капітан Адамовіч, у якога я быў літсупрацоўнікам, загадаў мне накіравацца ў пяхотны лагер і высветліць, што здарылася з ваенкорам Сінічкіным.

Пяхотны лагер знаходзіўся за Акой каля вёскі Лужкі. Я хутка адшукаў Сінічкіна. Ён сядзеў у палатцы, схіліўшыся над самаробным столікам, і нешта пісаў.

— Так, я Сінічкін,— сказаў ён, устаючы.

Маю ўвагу прывабіла яго моцная ладная постаць. Галаву ўпрыгожвала шапка кучаравых валасоў — гэта асабліва здзівіла мяне — байцы ў лагеры, як

правіла, стрыгліся пад нулёўку. Перадаўшы просьбу рэдакцыі — часцей пісаць, я назваў тэмы, на якія пажадана было б атрымаць ад яго артыкулы. Ён усміхнуўся і бездапаможна развёў рукамі:

— Не магу.

Аказваецца, Сінічкін стаў супрацоўнікам дывізіённай газеты, дзе ўвесь штат складаўся з двух чалавек— рэдактар і літсупрацоўнік. І вось рэдактар паехаў на нейкія курсы, а ён, Сінічкін, ужо другі месяц цягне газету, дзе ўжо там пісаць у акруговую!

Размаўляючы з ім, я ўбачыў на століку невялічкую кніжку, на вокладцы якой зверху стаяла — Алесь Жаўрук.

— Цікавая? — спытаў я.

Ён пацiснуў плячыма: «Не ведаю!»

— Не чыталі?

Ён усміхнуўся і тут жа растлумачыў, што Жаўрук і Сінічкін гэта адна і тая асоба.

Вярнуўся я ў рэдакцыю з кніжкай, на тытульным лісце якой трохі наўскасяк было напісана: «Малодшаму камандзіру А. Лазнявому — сябру па зброі».

Капітан Адамовіч і здзівіўся і ўзрадаваўся, даведаўшыся, што Сінічкін паэт. Ён амаль выхапіў кніжку з маіх рук і, раскрыўшы яе, пачаў уголас чытаць вершы, напісаныя на роднай яму беларускай мове. Пасля я перакладаў вершы Жаўрука для акруговай газеты. Як толькі пераклад з'яўляўся на яе старонках, ён прысылаў новыя творы. Вершы Жаўрука былі глыбока лірычныя і патрыятычныя, лёгка чыталіся, кранал за самае сэрца.

Неаднойчы сустракаліся мы з Жаўруком у пяхотным лагеры, куды я амаль штодня прыходзіў з рэдакцыі за матэрыяламі. Аднойчы ў выхадны дзень ён завітаў у казарму на Камсамольскай вуліцы, дзе я жыў разам з байцамі камендацкага ўзвода. Ра-

зам з ім я пабываў у мемарыяльным музеі І. С. Тургенева, у парку культуры і адпачынку, а пасля мы паездзілі на вузкакалейным бельгійскім трамваі, які ў той час яшчэ хадзіў у Арле.

Мне падабалася, што мой новы прыяцель неяк натуральна і вольна размаўляе на літаратурныя тэмы. Я ведаў, што ён закончыў Маскоўскі інстытут, што вучыўся ў аспірантуры і неўзабаве павінен быў абараняць дысертацыю, але здарылася так, што яго тэрмінова прызвалі ў армію. Усё гэта я ўспрыняў як належнае, але калі Жаўрук сказаў, што яму прысвоена званне палітрука і не сёння-заўтра ў яго пятліцах з'явіцца тры «кубары», я мімаволі сумеўся. Я ж толькі камандзір аддзялення. Мне, прызнацца, было боязна, што наша сяброўства, якое так добра пачыналася, раптам разладзіцца, але мае меркаванні не спраўдзіліся. Жаўрук застаўся маім добрым знаёмым і пры «кубарах». Мы пачалі яшчэ часцей сустракацца з ім і пры нагодзе ліставацца.

Памятаю сустрэчу з Алесем у арлоўскім лесапарку «Батанік». Лежачы на траве, ён расказваў пра Янку Купалу, чытаў на памяць яго вершы. Жаўрук вельмі любіў Купалу і, як ён казаў, неаднойчы бываў у ягоным гасцінным доме каля Траецкай гары. Так, з дапамогай Жаўрука, Купала стаў для мяне яшчэ болей блізкім і родным. Тады ж мы дамовіліся з ім паехаць у тургенеўскі маёнтак Спаскае-Лутавінава. Але прайшло лета, а мы так і не здолелі гэта зрабіць: то яму было няма калі, то мяне не адпускалі з рэдакцыі.

Аднаго разу ў рэдакцыю акруговай газеты прыйшоў баец і падаў мне пісьмо— «ад палітрука Сінічкіна». У пісьме быў яго новы верш і наступная запіска: «Паважаны тав. Лазнявы! Дасылаю Вам падрадкоўнік і беларускі тэкст майго верша «Сябры». Хацелася б, каб Вы таксама пераклалі што-небудзь

з лірыкі. Ну, ужо гэта пасля. Сустрэнемся — пагаворым. З прывітаннем А. Жаўрук. 30.7.1940».

Былі і іншыя пісьмы і запіскі, але яны, на жаль, пагінулі ў гады вайны. Гэта запіска захавалася выпадкова, праляжаўшы трыццаць год у архіве майго сябра паэта з Магнітагорска Аляксандра Ударава.

Мы развіталіся з Жаўруком увесну сорак першага, так і не наведаўшы Спаскае-Лутавінава. Неўзабаве пачалася вайна, і нам давялося раз'ехацца па розных франтах.

Толькі пасля вайны я даведаўся, што Алесь Жаўрук ваяваў у легендарнай 62-й арміі ў Сталінградзе і там гераічна загінуў. Няма ў жывых паэта-воіна, але яго вершы застаюцца ў страі.

Наталля Малікава

З ДАЛЁКІХ ЮНАЦКІХ ГОД

Шура Сінічкін, які пазней стаў вядомым паэтам Алесем Жаўруком, быў другам не толькі мне, але і майму брату і сястры. Тады я была яшчэ не Наталья Іванаўна Малікава, а Наташа Халецкая, альбо, як мяне называлі блізкія сяброўкі і сябры, проста Туня.

Жылі мы ў горадзе Рагачове, я сябравала з сястрой Шуры — Нінай, і не было, відаць, такога дня, каб я не была ў іхняй хатачцы. Усё помню да драбніцы, усё, што было ў той маленькай хацінцы; іхні двор, іхні сад, усё тадышняе жыццё сям'і Сінічкіных.

Шурава маці Елізавета Сцяпанаўна — бязмежна добрая жанчына, любіла мяне, і я ёй шмат чым аба-

вязана. Застаўшыся ўдавой з чатырма малалеткамі, яна здолела выгадаваць іх усіх і пасабіла ім усім стаць адукаванымі людзьмі. Праўда, Шура, калі трохі пасталеў, дапамагаў маці і клапаціўся пра ўсю сям'ю.

Калі мы з Нінай былі падлеткамі, Шура амаль не звяртаў на нас увагі, бо быў старэйшы. Часам толькі дражніўся з намі і падсмейваўся з нас, але калі мы падраслі (Шура тады многа пісаў), я і Ніна незаўважна сталі яго «публікай». Ён нам чытаў свае вершы, а таксама вершы Багрыцкага, Уткіна, Святлова, дзяліўся з намі сваімі задумамі. Ён марыў, што першы зборнік сваіх вершаў назаве «Ручаіны», другі — «Дняпро выходзіць з берагоў», трэці — «Вялікі альбо Ціхі»... Першую Шураву кнігу я чытала...

У першы дзень Вялікай Айчыннай вайны, якая застала мяне ў Магілёве, я выехала ў Маскву. Загінула ўсё: Шуравы пісьмы, кніжка вершаў, захаваліся, праўда, выпадкова ягоныя фотаздымкі. Іх на падлозе маёй кватэры, ужо у час акупацыі Магілёва, сабрала мая цётка Марыя Рыгораўна Дыбоўская. Былі Шуравы фотаздымкі і ў майго брата Яўгена, але мы іх пазней усе, за выключэннем аднаго, аддалі старэйшай сястры паэта Раісе Дзмітрыеўне.

Свой горад мы, рагачоўцы, вельмі любілі і ўлетку збіраліся ў ім на адпачынак. Зялёны гарадок увесь у садах, дзве ракі — Дняпро і Друць. Увечары звычайна гулялі ў гарадскім садзе, але Шура на гулянне хадзіў рэдка, часцей мы збіраліся каля рэдакцыі раённай газеты. Гаворка ішла пра тое — хто што напісаў. Вядомыя тады ўжо паэты: Сямён Бытавой, які на летні час звычайна прыязджаў у родны гарадок з Ленінграда, і Мікола Бацюшкаў прывозілі весткі з вялікага, як здавалася нам, свету. Было весела.

Шура вельмі любіў прыгожыя рэчы, любіў прыгожа апранацца. Ён нават сам вышыў сабе прыгожую кашулю і сфатаграфаваўся ў ёй. Хацелася яму яшчэ мець пісьменніцкі стол, такі, як у Льва Талстога.

Помню, Шура прыходзіў да нас са сваімі прыяцелямі (ужо тады, калі ён быў выкладчыкам на Палессі), і мы ўсе разам ішлі на раку Друць вудзіць рыбу. Жартаў і смеху было болей, чым той рыбы.

Наша дружба не заглухла і тады, калі Шура вучыўся ўжо ў Маскве. Там у першыя свае студэнцкія гады ён кожны выхадны прыязджаў да маёй сястры Веры Іванаўны Туманскай, сям'я якой вельмі любіла Шуру. Сястра нават і цяпер успамінае яго дасціпныя жарты. Ён заўсёды быў такі энергічны, вясёлы, чытаў нам новыя вершы. У нас з ім нават была дамоўленасць, што пры сустрэчах павінны чытаць адзін аднаму новыя вершы.

У Магілёве ён пазнаёміў мяне са сваёй жонкай — Лідзіяй Мікалаеўнай, з якой я пасябравала, і гэта сяброўства працягваецца і цяпер. Шура вельмі любіў сваю жонку, прысвяціў ёй многа вершаў. З Лідзіяй Мікалаеўнай мы сустракаемся кожны год...

Пра сябе магу сказаць няшмат. Вайна не дала мне завяршыць адукацыю, у вайну я страціла мужа, адна выгадавала траіх дзяцей. Старэйшы сын — ваенны інжынер, малодшы працуе фрэзероўшчыкам, дачка — старшым інжынерам у навукова-даследчым інстытуце. Я працавала пераважна ў дзіцячых установах, загадвала дзіцячымі яслямі. Цяпер даўно ўжо на пенсіі, але ўсё яшчэ працую.

Мікола Упенік

ПРА МАЙГО БЕЛАРУСКАГА СЯБРА

У 1984 годзе ў кіеўскім выдавецтве «Радянський письменник» выйшла кніга вядомага ўкраінскага паэта Міколы Упеніка «Старонкі з блакнота». Гэта фактычна франтавыя нататкі, напісаныя рукой паэта-воіна. Некалькі старонак гэтай кнігі прысвечаны нашаму беларускаму паэту-франтавіку Алесю Жаўруку, з якім Мікола Упенік працаваў разам у рэдакцыі газеты 62-й арміі, слаўнай сваімі подзвігамі пад Сталінградам. Гэтай арміяй камандаваў Маршал Савецкага Саюза В. І. Чуйкоў.

Рэдакцыя армейскай газеты «На защиту Родины» займала некалькі сялянскіх хат. Як і мая «дывізіёнка», яна таксама знаходзілася на колах, здольная ў любы момант, кажучы па-вайсковаму, змяніць дыслакацыю. Я знайшоў тут новых сяброў, поплеч з якімі прайшоў доўгі шлях даўжынёю ў некалькі год — шлях цяжкі, але пераможны. Вялікі гонар быць афіцэрам такой арміі, як 62-я, якая потым стала называцца 8-й гвардзейскай. Ганаруся і буду ганарыцца да канца свайго жыцця тым, што быў звязаны з гераічнай арміяй, чыя слава ніколі не згасне.

У той час, калі я апынуўся ў Калачы, да перамогі на берагах Волгі было яшчэ далёка. На Доне, а потым у міжрэччы і непасрэдна ў самім Сталінградзе толькі пачыналася бітва, якої яшчэ гісторыя не ведала.

Газета «На защиту Родины» выходзіла амаль кожны дзень, і работы літсупрацоўнікам хапала. Не

сядзелі без справы і мы, два паэты: беларус Алесь Жаўрук, які прыйшоў у рэдакцыю раней, і я, украінец. Алесь вёў раздзел салдацкага гумару і сатыры, які даваў значныя «залпы» па ворагу. Часам мой сябар змяшчаў у газеце лірычныя вершы, публіцыстычныя радкі, у якіх звяртаўся да нашых байцоў. Падпісваўся ён сціпла — А. Сінічкін.

Далучыўся да работы рэдакцыі і я, спачатку з нарысамі і артыкуламі пра тых, хто не шкадаваў свайго жыцця, змагаючыся за кожную пядзю роднай зямлі. А потым усё часцей пачаў друкаваць вершы, песні, частка якіх увайшла ў зборнік «Сталинградские мотивы», выдадзены Ваенвыдатам у час баёў на Волзе.

Шмат сіл мы аддавалі ўслаўленню незвычайнай адвагі салдат і афіцэраў легендарнай арміі, якія сталі насмерць на правым беразе вялікай рускай ракі (да гэтага часу захоўваю выразку з газеты з баладай пра нашага вядомага снайпера Героя Савецкага Саюза Васіля Зайцава, які жыве цяпер у Кіеве). Патрэбны былі і плакатныя радкі, якія выпускаліся лістоўкамі ці былі намаляваны вялікімі літарамі на разбураных дамах. Значную ролю ігралі тут і подпісы пад карыкатурамі на гітлераўскіх ваяк — іх па-майстэрску маляваў, а потым выразаў на ліналеуме, паколькі цынкаграфіі ў нас не было, мастак з Архангельска Юрый Данілаў. Я добра разумею, што сёе-тое са зробленага выглядае сёння наіўна. Але ў той час гэта ўсё працавала на перамогу.

Незадоўга да сваёй смерці Маршал Савецкага Саюза В. І. Чуйкоў пісаў пра тое, што «ў цяжкія дні і ночы Сталінградскай бітвы савецкія воіны бачылі побач з сабою пісьменнікаў М. Шолахава, К. Сіманава, А. Суркова, Я. Далматоўскага і іншых байцоў «літаратурнага палка». Іх слова можна параўнаць з баявым снарадам, які знішчаў самую

небяспечную цэль у стане ворагаў». Гэта высокая ацэнка дзейнасці тых, хто без страху ішоў на бітву за нашу свабоду і шчасце.

...Дзень дваццаць трэцяга жніўня сорак другога года помніць кожны, хто ў той агнявы час быў у Сталінградзе. Рэдакцыя нашай газеты размяшчалася ў райцэнтры Гарадзішча — яго можна было ўбачыць з вяршыні Мамаева кургана.

На дапамогу сваім наземным войскам, якія рваліся да Сталінграда, была кінута фашыстамі паветраная армада. На працягу другой паловы таго памятнага дня яна разбурыла горад. У руіны і попел фашысты ператварылі праспекты і вуліцы, бульвары, вялізны заводскі раён Сталінграда, які на многія кіламетры цягнуўся ўздоўж Волгі ад трактарнага завода да паўднёвых ускраін.

Не абмінулі раз'юшаныя ворагі і Гарадзішча. На стары драўляны гарадок яны таксама скінулі сотні бомбаў. Адна з іх трапіла ў двор, дзе знаходзілася наша газета. Алесь Жаўрук быў цяжка паранены. Сябры паклалі яго на грузавік, што ад'язджаў у шпіталь. Пазней мы даведаліся, што фашысцкая бомба ўзарвалася і ў раёне шпіталя. Алесь быў паранены другі раз. Разам з другімі паранеными яго, яшчэ жывога, перанеслі на бераг Волгі, а адтуль — на палубу судна, каб пераправіць на левы бераг. Але паветраны налёт ворагаў не спыняўся. І адна бомба была скінута на судна, над якім развяваўся сцяг з чырвоным крыжам...

Разам з іншымі салдатамі беларуса Алеся Жаўрука навекі прыняла волжская вада.

Калі ў Кіеве рыхтавалася выданне анталогіі беларускай паэзіі на ўкраінскай мове, я папрасіў на пераклад вершы Алеся Жаўрука. Я хацеў гэтым прынесці яму даніну павагі — майму сябру, з якім і не паспеў па-сапраўднаму зблізіцца.

Пераклады былі надрукаваны ў анталогіі, пра нашы франтавыя дарогі я расказаў беларускім сябрам у Мінску, калі мы прыехалі сюды, каб уручыць наш падарунак,— два тамы паэзіі брацкага народа.

Палымяныя радкі Алеся Жаўрука, уключаныя ў анталогію, былі прысвечаны героям іспанскай рэспубліканскай арміі, байцам-інтэрнацыяналістам, якія першыя ўступілі ў смяротную схватку з фашыстамі там, на Пірынеях. Гэта быў урывак з паэмы «Крывёю сэрца». Не ведаю, чаму ўкладальнікі анталогіі спыніліся менавіта на гэтым творы, але ўрывак з паэмы аб Іспаніі быў выбраны вельмі дакладна.

Алесь Жаўрук, аўтар паэмы, загінуў дваццаць трэцяга жніўня сорак другога года ў Сталінградзе.

ЗМЕСТ

З франтавога блакнота

(1941—1942)

Паэмы для дзяцей, напісаныя разам з паэтам Андрэем Ушаковым

Жыццёвае поле

Жаўрук А.

Ж 39 Крывёю сэрца: Вершы, паэмы, успаміны пра паэта/Уклад., аўт. прадм. А. Зарыцкі.— Мн.: Маст. літ., 1987.— 191 с., 1 л. партр.: 6 л. іл.

Паэт-франтавік Алесь Жаўрук загінуў у 1942 годзе, абараняючы Сталінград. Яркі талент яго звярнуў увагу чытачоў яшчэ з першых публікацый. У гэтую кнігу ўвайшло ўсё лепшае, што напісаў паэт за сваё кароткае жыццё, а таксама ўспаміны пра яго.

У вершах паэта — аптымізм, радасць быцця, святочная атмасфера вялікіх сацыялістычных здзяйсненняў, трывожнае прадчуванне і горыч першых дзён вайны і вялікая вера ў перамогу над ворагам.

Ж $\frac{4702120200-032}{М\ 302(05)-87}$ 116—87 **ББК 84Бел7+83.3Бел**

АЛЕСЬ ЖАВРУК

(Александр Дмитриевич Синичкин)

Кровью сердца

Стихи, поэмы,
воспоминания о поэте

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»
На белорусском языке

Загадчык рэдакцыі *Г. С. Шупенька.* Рэдактар *В. М. Хлебавец.* Мастак *В. А. Губараў.* Мастацкі рэдактар *Л. Я. Прагін.* Тэхнічныя рэдактары *Т. М. Сокал, Л. М. Шлапо.* Малодшы рэдактар *С. І. Расянчук.* Карэктар *Т. М. Собалева.*

ІБ № 2381

Здадзена ў набор 16.06.86. Падп. да друку 30.12.86. АТ 00735. Фармат 70×100¹/₃₂. Папера друк. № 1. Гарнітура звычайная новая. Высокі друк. Ум. друк. арк. 7,74+0,56 укл. Ум. фарб.-адб. 9,11. Ул.-выд. арк. 8,34. Тыраж 2800 экз. Зак. 2608.
Цана 85 к.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.